

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Najibullah ATAİE

AFGANİSTAN'A MÜDAHALE ve YENİ DEVLET DÜZENİ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2015

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Najibullah ATAİE

AFGANİSTAN'A MÜDAHALE ve YENİ DEVLET DÜZENİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ramazan İZOL

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2015

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Najibullah ATAİE'nin bu çalışması jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Faruk ATAAY (İmza)

Üye (Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Ramazan İZOL (İmza)

Üye : Doç. Dr. Işıl KAZAN (İmza)

Tez Başlığı : Afganistan'a Müdahale ve Yeni Devlet Düzeni

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 26/06/2015

Mezuniyet Tarihi : 02/07/2015

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'A GENEL BAKIŞ

1.1 Afganistan'ın Coğrafi Konumu ve Stratejik Önemi	4
1.1.1 Afganistan'ın Coğrafi Yapısı	4
1.1.2 Jeostratejik Önem	7
1.2 Ekonomik Yapı	11
1.3 Boylar ve Aşiretler Ülkesi Afganistan'da Etnik Yapı	12
1.3.1 Peştunlar/Afganlar	13
1.3.2 Türkler	14
1.3.3 Tacikler	15
1.3.4 Hazaralar	16
1.3.5 Diğer Etnik Gruplar	16

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ DEVLETİN KURULUŞU ve AFGANİSTAN'A MÜDAHALE

2.1 Milli Afgan Devleti'nin Kuruluşu	18
2.2 İngiliz Müdahalesinden Afganistan'ın Bağımsızlığına Giden Süreç	21
2.3 Bağımsızlıktan Sovyet İşgaline Giden Süreç	24
2.4 Afganistan'ın Sovyetler Tarafından İşgali ve Direniş Dönemi	26
2.5 Sovyetler Sonrası Afganistan'da İç Savaş	29
2.6 Afganistan'da Taliban İktidarı	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

11 EYLÜL ve YENİ AFGANİSTAN

3.1 ABD ve Afganistan Bağlamında 11 Eylül	34
3.1.1 11 Eylül Saldırıları	35
3.1.2 11 Eylül Sonrası ABD'nin Politikası	36
3.2 ABD'nin Afganistan Müdahalesi	39

3.2.1	ABD'nin Afganistan'a Müdahale Nedenleri.....	39
3.2.2	ABD'nin Müdahalesi	41
3.2.3	Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirmesi.....	42
3.2.4	Afganistan Müdahalesinin Sonuçları ve Yansımaları.....	45
3.3	Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılması	48
3.3.1	Yeni Düzenin Tesisine İlişkin Konferanslar	49
3.3.2	Birleşmiş Milletler Kararları	50
3.4	2004 Anayasası ile Yeni Afganistan'da Oluşan Devlet Yapısı	53
3.4.1	1901'den 2004'e Afganistan'da Demokrasi Olgusunun Tarihine Bakış	53
3.4.2	2004 Anayasası'nda Yasama	55
3.4.3	2004 Anayasası'nda Yürütme	56
3.4.4	2004 Anayasası'nda Yargı	57
3.5	Afganistan'da Yeni Dönem	58
3.5.1	ABD'nin AfPak Projesi ve Afganistan Çekilme.....	59
3.5.2	2014 Seçimleri ve Afganistan	61
	SONUÇ	65
	KAYNAKÇA.....	69
	Ö Z G E Ç M İ Ş	78

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m	Adı geçen makale
ADB	Asya Kalkınma Bankası
AfPak	Afganistan Pakistan Projesi
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CIA	Central Intelligence Agency/Merkezi İstihbarat Teşkilatı
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
Der.	Derleyen
ISAF	Uluslararası Güvenlik Yardım Harekatı
JANIB	Joint Afghan NATO Inteqal Board/Müşterek Afgan NATO Geçiş Komitesi
KHAD	Khedemati İttıla'ati Devleti
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
PNA	Ön İhtiyaçlar Raporu
PRT	Provincial Reconstruction Team/İl İmar Timleri
RF	Rusya Federasyonu
s.	Sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	Şangay İşbirliği Örgütü
UNAMA	Birleşmiş Milletler Afganistan Yardım Misyonu
UNDP	United Nations Development Programme/Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
WB	World Bank/Dünya Bankası
y.y.	Yüzyıl

ÖZET

Bu tezin amacı, 11 Eylül saldırıları sonrası Afganistan'a yapılan müdahale ve yeni devlet düzeninin tesisinin yansımalarını incelemektir. Bu çalışmanın temel çıkış noktası ise tarih boyunca başka devletlerin müdahalesine maruz kalmış ve iç çatışmalar yaşamış Afganistan'da devlet düzeninin inşası sorunsalıdır. Söz konusu sorunsalın ele alınmasında Afganistan'ın coğrafi konumu ve jeostratejik yapısı, demografik unsurları ve tarihi ile beraber ülkeye yönelik dış müdahalelerin analiz edilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada ilk olarak Afganistan, coğrafi konumu ve stratejik önemi nedeniyle uluslararası politikanın ilgi alanlarından biri olması ve küresel güç mücadelesinin gerçekleştiği sahada olması sebebiyle müdahalelerin ve dış etkilerin etkili olduğu varsayımı ele alınmıştır.

İkinci olarak başka devletlerin müdahalelerine ek olarak ülkenin etnik yapısının homojen olmamasından dolayı üniter bir devletin inşası zorlaşmış ve ülkede siyasal istikrar elde edilememiştir.

Son olarak ise ABD'nin Kalıcı Özgürlük Operasyonu sonrasında ülkede inşa edilmeye çalışılan yeni devlet düzeni ve AfPak Strateji ile yeni bir döneme girilirken ülkenin 2014 cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yeni düzenin inşasındaki rolü analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 11 Eylül, Afganistan, ABD, Taliban, Devlet İnşası.

SUMMARY

INTERVENTION IN AFGHANISTAN AND NEW STATE ORDER

“Intervention to Afghanistan and New State Order” thesis aims to investigate the intervention in Afghanistan after the September 11 attacks and the implications of the establishment of the new state order. This is the basic starting point of the study have been exposed to the intervention of other states and internal conflicts experienced throughout history is the construction of the problematic state of affairs in Afghanistan. To analyze this problem, it is necessary to analyze the Afghanistan's geographical location, geopolitical structure, foreign intervention in the country with its demographic structure and history.

The first part of this study Afghanistan's geographic location and strategic to be one of the international policy of interest because of its importance and be effective assumption of global power struggles of intervention because it is in the field as they happen and external factors are considered.

Second, the intervention of other countries in addition to the unitary state structure was difficult because of the lack of ethnic homogeneity of the construction of a state and political stability in the country could be obtained.

Finally, it is the role of the USA Enduring Freedom operation of the new state order and tried to be built in the country after the AfPak strategy when entering a new era with the country's 2014 presidential elections construction of a new layout analysis.

Keywords: 11 September, USA, Taliban, Afghanistan, State Building.

ÖNSÖZ

Bu tezin hazırlanmasında çalışmayı sahiplenerek titizlikle takip edip katkı, teşvik ve desteklerini esirmeyen kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Ramazan İZOL'a ve savunma aşamasında jüri üyelerinden jüri başkanı Doç. Dr. Faruk Atalay ve Doç. Dr. Işıl Kazan'a tezin son haline gelmesindeki katkılarından dolayı minnettarlığımı ve şükranlarımı sunarım. Ayrıca tez çalışmam boyunca tecrübelerinden ve akademik bilgilerinden sık sık faydalandığım Afganistan uzmanı Esadullah Oğuz ve Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden Arş. Gör. Kadir Ertaç Çelik'e teşekkürlerimi borç bilirim.

Son olarak ise bütün yaşamım boyunca ve özellikle eğitim hayatımda her zaman benim yanımda olan gerek maddi gerekse manevi desteklerini esirmeyen aileme de teşekkür ederim.

Najibullah ATAİE

Antalya, 2015

GİRİŞ

Tarihi çok eski dönemlere uzanan ve 1747 yılından itibaren Afganistan olarak bilinen Afganistan İslam Cumhuriyeti jeostratejik ve jeopolitik konumundan dolayı hemen hemen her dönem gerek diğer devletlerin ve uluslararası aktörlerin gerekse uluslararası kamuoyunun dikkati bağlamında merkezde olmuştur. Gerek ticaret yolları üzerinde bulunması gerekse stratejik anlamında önem arz etmesi sebebiyle Afganistan coğrafyası uluslararası politikada her zaman ön planda yer almış bir ülkedir.

Afganistan geçmişte literatürde “Büyük Oyun” olarak adlandırılan İngiltere ve Rusya arasındaki güç mücadelesi bağlamında hedef coğrafyanın içerisinde yer almış son dönemde ise “Yeni Büyük Oyun” olarak adlandırılan ABD ve Rusya mücadelesinin söz konusu olduğu bir bölge olmasından dolayı çatışmanın eksik olmadığı bir ülke olmuştur. Bunun yanısıra ülkenin demografik yapısının homojenlikten uzak olması da bir başka çatışma unsurudur. Tüm bu olumsuzlar çerçevesinde Sovyet işgaliyle beraber ülkede taban bulmaya başlayan dini akımlar Sovyetler Birliği’nin Soğuk Savaş’ın sonlarına doğru çekilmesiyle beraber çıkan iç savaşta diğer gruplara karşı üstünlük sağlayarak ülke yönetimini ele almıştır.

Batı toplumlarının özellikle Soğuk Savaş yıllarında ortak düşman olarak tanımladıkları Sovyetler Birliği’ne karşı mücadelede desteklenen en azından tehdit olarak algılanmayan söz konusu dini akımlar Soğuk Savaş sonrası dönemde hem ülkenin iç dinamiklerinin uygun olması hem de coğrafi konumunun söz konusu grupların yerleşmesine müsait olmasından dolayı ülkede hakim unsur olmuşlardır. Bununla birlikte Taliban yönetiminin ve El-Kaide unsurlarının Afganistan’a komşu ülkeleride veya coğrafi yakınlığı bulunan ülkelerle mevzi bulması ve bunlar tarafından da doğrudan veya dolaylı yoldan desteklenmeleri de iktidarlarını sağlama alma ve iyice güçlenme fırsatını yaratmıştır.

11 Eylül 2001 tarihine gelindiğinde ise Batı kamuoyunda baskıcı ve radikal uygulamalarından dolayı eleştirilerin hedefi olan Taliban rejimine artık kimseler eski gözle bakmamaktaydı. Söz konusu tarihte uluslararası ilişkiler tarihinin en büyük, kapsamlı ve etkili uluslararası terör eylemleri meydana gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde başat güç iddiasında olan ve küresel sistemin en güçlü aktörü olan ABD, kendi topraklarında ilk defa böylesi bir terör saldırısına maruz kalmaktaydı. 11 Eylül saldırıları hem insan kaybı hem de sembolik ve stratejik önemi nedeniyle hedefleri bakımından son dönemin en büyük eylemi olarak tarihte yer almıştır. Bu saldırılar başta ABD olmak üzere Irak ve İran gibi birkaç ülke hariç bütün uluslararası kamuoyu tarafından kınanmıştır. ABD karar alıcıları ise söz konusu saldırıları kendilerine, Batı toplumlarına ve tüm insanlığa karşı girişilen bir savaş olarak

tanımlamış ve gereken cevabın misliyle verileceğini tüm kamuoyuna ilan etmiştir. Uluslararası kamuoyunun da desteğini alan ABD ilk olarak saldırılarının sorumlularını tespit etmiş ve saldırılardan El-Kaide'yi sorumlu tutmuştur. Saldırının faillerinin tespitinin ardından derhal mücadeleye başlayacağını ilan eden ABD, dünya devletlerine verdiği mesajda “ya bizimlesiniz ya da düşmansınız” algısını oluşturmuştur. Bu mesaj Rusya dahil dünya devletlerinin tamamına yakını tarafından olumlu cevaplandırılmış olup küresel terörle mücadelede ABD'nin yanında yer alınacağı belirtilmiştir. Böylesi bir atmosferde ABD, saldırılardan sorumlu tuttuğu El-Kaide'nin lideri ve kadrolarının Afganistan'da olduğunu belirterek, Afganistan'daki Taliban yönetiminden bu unsurlarla ilişkisini sona erdirmesini ve bu savaşta ABD'nin yanında yer almasını talep etmiştir. ABD'nin bu talebi karşısında olumsuz tavız takınan Taliban yönetimine karşı ABD ve İngiltere liderliğinde uluslararası kamuoyun da desteğiyle beraber koalisyon güçlerince “Sonsuz Özgürlük/Kalıcı Özgürlük Operasyonu” adı altında müdahale gerçekleştirilmiştir. Bu müdahalenin bir yandan ABD'nin uluslararası terörizmle mücadelesi için diğer yandan da Afganistan'da demokrasinin tesis edilmesi için yapıldığı açıklanmıştır.

Dış politika ve uluslararası ilişkiler tarihi bağlamında sürekli dış müdahalelerle yüzyüze kalmış olan Afganistan'da iç politika da çok istikrarlı bir görünüm arz etmemiştir. Bir yandan ülkenin ekonomik geri kalmışlığı başlı başına bir sorun olarak karşımıza çıkarken diğer yandan ise ülkenin demografik yapısının homojenlikten uzak bir görünüm arz etmesi de ülke istikrarına ve devlet otonomisine negatif yönlü bir etki yapmaktadır. Peştun, Türk, Tacik ve Hazara gibi etnik unsurlar başta olmak üzere çok sayıda irili ufaklı etnik gruptan oluşan ülkenin toplumsal yapısı, ülkedeki siyasi kültüründe etkisinden dolayı oldukça önemlidir. Ülkede geçmişten günümüze etnik temelli siyaset hâkim olmuştur. Ayrıca söz konusu etnik unsurlar ülke siyasetine hâkim olmak için modern dönemin araçlarından ziyade daha çok çatışma ve silaha başvurma yöntemini tercih etmiştir. Gerek ülkedeki eğitim ve refah seviyesinin düşük olması gerekse Afganistan'ın yer aldığı coğrafya silahın önemli bir politika ve egemenlik aracı olarak kabul görmesi bu durumun nedenlerindedir.

Koalisyon güçlerince gerçekleştirilen müdahale Afganistan'daki yerel unsurların büyük çoğunluğu tarafından da desteklenmiştir. Yıllar boyu Taliban rejiminin sert ve radikal politikaları ile sistemin dışına itilen başta Kuzey İttifakı olmak üzere yerel unsurlar ABD ve koalisyon güçleriyle müttefiklik ilişkisi çerçevesinde Taliban'a karşı mücadeleye girişmişlerdir. Operasyon neticesinde Taliban yönetimine son verilmiş olup ülkede yeni bir düzen tesis edilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu yeni devlet düzeninin tesisinin ABD'nin Afganistan'a müdahalesi ile diyalektiği bağlamında ele alınacağı çalışmanın ilk bölümünde Afganistan'ın coğrafi ve ekonomik konumu, stratejik önemi, demografik unsurları

incelenecektir. Bu bağlamda ülkenin Dünya üzerindeki konumu ve coğrafi yapısının dış politika ile ilişkisine jeopolitik yaklaşımlar çerçevesinde bakılmaya çalışılacaktır. Ülkenin analiz edilmesi bağlamında eko-politik değerlendirmeler de yapılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda ülkenin ekonomik kaynakları ve gelişmişlik düzeyi anlatılacaktır. Birinci bölümde son olarak ise Afganistan için en önemli hususların başında gelen demografik yapı ele alınacaktır. Ülkenin nüfus kompozisyonunu oluşturan etnik grupların ülkenin politik tarihindeki rolü ve etkisi analiz edilmeye çalışılacaktır.

“Milli Devletin Kuruluşu ve Afganistan’a Müdahale” başlıklı ikinci bölümde ise Afganistan tarihsel olarak irdelenerek Afganistan’ın bağımsızlık süreci ve bununla birlikte söz konusu olan dış aktörlerin yani devletlerin Afganistan’a yönelik askeri müdahaleleri incelenecektir. Afganistan tarihi boyunca dış müdahaleleri ve iç çatışmaları yaşamış bir ülkedir. Bu bağlamda devlet yapısının gelişimi ve toplumsal konsensüsün varlığı veya yokluğuna ilişkin tarihsel süreç ele alınacaktır.

Çalışmanın son bölümünde ise 11 Eylül saldırıları ve ABD’nin bu saldırılar sonrasındaki politikasını ilk olarak ele alınacaktır. Afganistan’da yeni bir dönemin başlangıcını sembolize eden 11 Eylül saldırılarının ardından gerçekleşen Sonsuz Özgürlük Operasyonu’nun nedenleri, sonuçları ve uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. Son bölümde 2004 yılında tesis edilen yedinci Afganistan Anayasası çerçevesinde inşa edilen yeni devlet düzeninin analiz edilmesinin ardından ABD’nin AfPak Stratejisi kapsamında 2014 yılında ülkeden askerlerini çekme veya ülke sistemindeki pozisyonunu revize etme projesi ve son dönemde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri ele alınacaktır.

Çalışmada kullanılacak kaynaklar ise Türkçe, İngilizce ve Peştunca/Farsça kaynaklardan oluşacaktır. Bunun nedeni ise Afganistan’ın resmi dili kullanılarak hem Afganistan’daki anayasa gibi resmi belgeler incelenecek hem de Afganistan literatürü taranmaya çalışılacaktır. Ayrıca İngilizce’nin genel bir akademik bilim dili olması ve uluslararası yayınların da çoğunluğunun bu dilde olmasından ötürü İngilizce kaynaklar çalışmada ağırlıklı bir şekilde yer alacaktır. Son olarak ise gerek çalışmanın Türkiye’de bir üniversitede yapılması gerekse Türkiye’de bilim çevrelerinde konuya ilişkin önemli bir literatür bulunmasından dolayı Türkçe kaynaklar da çalışmanın materyalleri arasında yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'A GENEL BAKIŞ

1.1 Afganistan'ın Coğrafi Konumu ve Stratejik Önemi

Coğrafya ve topografya özellikleri geçmişten günümüze ülkeler için önemli bir kapasite ve güç unsuru olarak dikkate alınmaktadır. Ülkenin sahip olduğu toprakların kapladığı alan, bu alanın arazi yapısı ve dünya üzerindeki konumu uluslararası politikada dikkate değer unsurlardır¹. Bunlar bir ülke için olumlu veya olumsuz özellikler olabilir. Örneğin bir ülkenin etrafının dağlarla veya ormanlarla çevrili olması o ülke için bir avantaj oluşturabilir. Aynı şekilde bunlardan mahrum olması da ülkenin güvenliğini sağlaması bakımından dezavantaj unsuru olarak ele alınabilir. Ayrıca bir ülkenin ada veya kara ülkesi olması, etrafında yer alan ülkeler ve sahip olduğu kaynaklar da söz konusu ülke için önemli özelliklerdir.

Özellikle geopolitik alanda çalışmış olan Frederich Ratzel, Rudolf Kjellen, Karl Haushofer, Halford Mackinder gibi isimler coğrafi konumun ülkelerin dış politikalarında önemli bir unsur olduğunu ifade etmişlerdir. Hatta bazı uzmanlar bir adım daha ileri giderek coğrafyayı ülkenin dış politikasını belirleyici ve kaderini tayin edici bir öge olarak ele almışlardır. Coğrafya ile dış politika arasındaki bağıntı üzerine çalışma yapan uzmanların oydaşma sağladıkları husus coğrafya uluslararası ilişkiler çalışmalarında ve analizlerde ele alınması gereken bir parametredir².

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de coğrafya faktörü ülkeler için önemlidir. Gerek ülkenin güç kapasitesi gerekse dış politikası açısından önem arz eden coğrafya ayrıca ülkenin diğer devletler nezdindeki algısını da etkilemektedir. Bir ülkenin coğrafi konumu ve özellikleri o ülkenin jeopolitik ve jeostratejik önemini belirlemektedir. Bu önem ülkeler için olumlu olabileceği gibi olumsuz sonuçlara da beraberinde getirmektedir. Böylece coğrafya, bir ülkenin tarihsel süreç içindeki savaşları, politik ilişkileri ve ülkenin ekonomik ve siyasi gelişmişlik düzeyi ile bağlantılı olan bir unsurdur.

1.1.1 Afganistan'ın Coğrafi Yapısı

1747 yılından itibaren Afganistan olarak bilinen³ bugünün “Afganistan İslam Cumhuriyeti” eski dönemlerde Aryana olarak bilinmekteydi. 17. yy'ın ortalarında ise Afgan

¹ Arı T., Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, 8. Baskı, MKM Yayınları, Bursa, 2009, 141.

² Sevgi C., “Jeopolitik ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye'nin Konumu”, Ege Üniversitesi Coğrafya Dergisi, No. 4, (1998), 218-230; Ayrıca bkz.; Karabulut B., Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik, Platin Yayınları, Ankara, 2005.

³Dursun G., “Afganistan'ın Etnik Kimliği”, Avrasya Dosyası, Vol. 4, No. 3-4, (1998-1999), 49.

etnisitesine istinaden Afganistan ismi kullanılmıştır⁴. Coğrafi, tarihi, kültürel ve stratejik olarak Orta Asya ve Güney Asya arasında bir parça olan Afganistan'ı, siyasi ve dini coğrafyası, Güney Asya ve Ortadoğu'ya yakınlaştırmaktadır⁵.

Ülke, 29 derece 30 dakika ve 38 derece 35 dakika kuzey enlemleri ile 60 derece 50 dakika ve 74 derece 50 dakika doğu boylamları arasında yer almaktadır. Denizden yaklaşık 300-500 mil uzaklıktadır. Daha önce denize kıyısı olan Afganistan, 1893 yılında Britanya Krallığı'yla yapılan Durand Sınır Anlaşması'yla bu konumunu kaybetmiştir⁶. En yakın deniz ise 408 km uzaklıkta yer alan Umman Denizi'dir⁷. Yer daha yüksek rakamlara ulaşsa da ülkenin deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık olarak 2.000 metredir⁸. Yüzölçümü 652.000 km² olan ve 5800 km kara sınırına sahip olan Afganistan'ın doğu ve güneyde Pakistan ile 2430 km, batıda İran ile 936 km, kuzeydoğuda Çin ile 76 km ve kuzeyinde ise Tacikistan'la 1206 km, Özbekistan ile 137 km ve Türkmenistan ile 744 km sınırı vardır⁹. Ülke doğu-batı yönünde 1350, kuzey-güney yönünde ise 900 km'lik bir alana sahiptir¹⁰.

Ülkenin coğrafi yapısında dağlık bölge özelliği en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Hindukuş ve Himalaya dağları en önemlileri olarak karşımıza çıkmakta ve ülkenin doğusunun tamamına yayılan Pamir ve Himalaya'ya eklenen Hindukuş Dağları ülkeyi ortadan ikiye bölmektedir. Bunun yanısıra kuzeyde Bendi Türkistan güneyde ise Süleyman dağları yer almaktadır. Ülkenin kuzey ve güneyi arasındaki ulaşımı ciddi derecede zorlaştıran bu dağların ortalama yükseklikleri 6000 metre olup yüksek noktaları yıl boyunca kar ile kaplıdır.

Bu durum da nehirler için pozitif bir etki demektir. Böylelikle ülkenin gerek tarımsal gerekse insanı kullanımı için gereksinim duyduğu su ihtiyacı kendi nehirlerinden karşılanmaktadır. Denize sınırı bulunmayan Afganistan'da en önemli nehir ise 2500 km uzunluğa sahip olan ve Kuzey Afganistan ile Özbekistan ve Tacikistan arasında doğal bir sınır oluşturan Amuderya/Ceyhun Nehridir¹¹. Ceyhun Nehri'nin yanısıra Hilmed, Kunduz, Kökçe, Hirman, Askalan, Murgab, Balhk ve Kabil nehirleri de önemli su kaynaklarıdır. Akarsu bakımından zengin olmasına karşın ülkede sulama sisteminin gelişmemiş olmasından ötürü

⁴ Gubar M. G. M., Pejend, F., Coğrafya-ı Tarihi Afganistan, Meyvend Yay, Kabil, 2005, 19.

⁵ Emimi M. E., "Afganistan'da Yönetim Arayışları ve Anayasal Görünüm", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol. 5, No. 1-2, (1996), 455.

⁶ Genelkurmay ATASE Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi, Afganistan ve Taliban Hareketi ile ABD, Rusya Federasyonu, Pakistan, İran, Hindistan, Çin Halk Cumhuriyeti ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nin Afganistan'a Yönelik Politikalarının Değerlendirilmesi, Genelkurmay ATASE Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Yay., Ankara, 2001, 1.

⁷ Gündüz S., "Taliban-Ladin ve Amerika Kısılcında Afganistan", Der. Gündüz S., Hakan A., Davutoğlu A., Afganistan, Taliban ve Ladin, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001, 14.

⁸ Manzar A. M., Afganistan Üzerinde Kızıl Bulutlar, Çev. Bosnalı İ., Önce Yayınları, İstanbul, 1983, 25.

⁹ Mucadidi A., Afganistan az Amir-i Kabir To Rahbari Kabir, Bango İntişarart Mayvand, Kabil, 2008, 5.

¹⁰ Oğuz E., Afganistan: Sovyet İşgalinden İç Savaşa, Cep Kitapları, İstanbul, 1998, 33.

¹¹ Mucadidi, a.g.e., 6-13.

toprakların büyük bir kısmından faydalanılamamaktadır¹². En önemli gölleri ise Abı Istade, Sıva Gölü, Sarıgöl, Namus Gölü, Bendi Emir ve Cakmaktın'dır¹³. Afganistan coğrafyasında önemli bir unsur ise çöl arazileridir. Kuraklığın oldukça etkili olduğu ülkede Hindukuş Dağları'nın güney eteklerine kadar uzanan çöl arazisi mevcuttur. En bilineni ise "Ölüm Çölü" veya "Mergo Çölü" olarak ifade edilen çöldür¹⁴.

Afganistan'ın dağlık arazi yapısından dolayı oldukça zor olan ulaşım geçitler üzerinden sağlanmaktadır. Peşaver'den¹⁵ başlayıp Celalabad ve Kabil üzerinden Bağlan'a giden yol ile Pakistan sınırındaki Çaman'dan başlayıp Kandahar, Helmad ve Farah üzerinden Herat'a giden yol, ülkenin iki önemli güzergahıdır. İlk yol Bağlan'da çatallaşır ve biri Kunduz üzerinden Tacikistan'a diğeri ise Mezar-ı Şerif üzerinden Özbekistan'a gider. Bu yolda Kabil'i Pakistan'a bağlayan Haybar Geçiti ve Lataband Tüneli ve Kabil ile ülkenin kuzeyini birbirine bağlayan Salang Tüneli ile Tangi Garu geçidi önem arz etmektedir. İkinci yol ise İran ve Türkmenistan ile Afganistan arasındaki ulaşımı sağlamaktadır. Bu yolda ise Vakhir, Barogil, Kaçın, Şotorgardan, Bazarak, Havak, Ancuman ve Sabzak gibi geçitler yer almaktadır¹⁶.

Coğrafi arazisinin büyük bir kısmı dağlık yapıya sahip olan Afganistan'ın tarım arazileri yüzölçümünün %10'una tekabül etmektedir. Bunun yanısıra topraklarının %46'sı otlak, %3'ü orman ve daha önce de belirtildiği üzere büyük kısmı yani % 41'i ise dağlık ve bozkırlardan oluşurken özellikle güney batı bölgesi ise geniş çöl arazilerine ev sahipliği yapmaktadır. Sert karasal iklimin hakim olduğu ülkede gerek iklimsel koşullar gerekse coğrafi şartlar tarım alanlarının genişlemesine engel teşkil etmektedir¹⁷. Topraklarının sadece %10'u tarım yapılabilen arazilerden oluşan Afganistan'da "baharak/ilkbahar ürünü" ve "paizah/sonbahar ürünü" olarak adlandırılan iki hasat dönemi vardır. Kasım ayı içerisinde yapılan baharak hasadında arpa, nohut, mercimek ve buğday; lkbahar sonunda yapılan paizah hasadında ise mısır, tütün, pancar, pirinç, darı ve turp gibi ürünler yetişir¹⁸. Ülkede tarımsal faaliyetlerin kısıtlı olmasından dolayı araziler daha çok hayvancılık amacıyla kullanılmaktadır¹⁹.

¹² Farhang M. M. S., Afganistan Der Panc Karnı Ahir, 19. baskı, Mohammad Ebrahim Afganistanı, Tahran, 2008, 31-32.

¹³ Mucaddidi, a.g.e., 14.

¹⁴ "Afganistan Ülke Profili", Avrasya Dosyası, Vol. 4, No. 3-4, (1998-1999), 129; Saray M., "Afganistan", TDV İslam Ansiklopedisi, Vol. 1, 402.

¹⁵ Pakistan'ın bir şehridir.

¹⁶ Blood P. R. "Library of Congress Country Studies Afghanistan Profile", Library of Congress, <<http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/afghanistan/afghanistan.html>>, e.t. 03.12.2014.; Magnus H. R. ve Naby E., Afghanistan: Mullah, Marx, and Mujahid, Westview Press, 1998, 3-4.

¹⁷ Mucaddidi, a.g.e., 7-8; Gubar, a.g.e., 22.

¹⁸ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Vol. 1, Ana Yayıncılık, 117.

¹⁹ Mucaddidi, a.g.e., 8.

Afganistan'ın önemli şehirleri; başkent Kabil, Kandahar, Herat, Mezar-ı Şerif, Kunduz ve Celalabad'dır²⁰. Bu şehirler arasında gerek demografik yapısı gerekse tarihi miras bakımından ön plana çıkan şehir Kabil'dir. Çünkü Kabil, hem tarihsel ve coğrafi anlamda diğer bölgeleri birbirine bağlamakta hem de heterojen yapısıyla çeşitli etnik unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca Hindikuş Dağı'na önemli yollara geçiş sağlayan Kabil, stratejik yönden de önem arz etmektedir. Kandahar ise ülke için kültürel ve ekonomik yönden önem arz eden bir bölgedir. Kabil'den önce ülkenin başkentliğini de yapmış olan Kandahar'da, Peştunlar yoğun bir şekilde yaşamaktadır. Geçmişte kültür ve sanat şehri olan Herat, tarih boyunca çok kez başka devletlerin sınırlarına dahil olmuştur. İran ve Rusya'ya sınır olan Herat, aynı zamanda ticari yönden de ülke için önem arz etmektedir. Hazaraların yoğun olarak yaşadığı Hazaracat ise Afganistan'ın tam ortasında izole edilmiş bir şehirdir. Türkler ise yoğun olarak Türkistan Afganistan'ı olarak adlandırılan bölgede yaşamaktadırlar. Bu bölge ise, verimli topraklarıyla ülke için önemli bir konumdadır²¹.

1.1.2 Jeostratejik Önem

Orta Asya'nın kilit noktasında yer almasının yanısıra Orta Doğu ve Uzak Doğu arasında köprü görevi ihtiva etmesinden dolayı "fetih yolu" olarak nitelendirilen Afganistan; İran, Hindistan ve Çin sınırlarına ulaşım noktasında en önemli güzergahtır. Ayrıca Orta Doğu, Kafkasya, Güney ve Orta Asya bölgesel sistemlerinin kavşak noktasıdır. Bu özelliğinden dolayı tarih boyunca fetih ordularının dikkatini çeken bir bölge olmuştur²².

Zbigniew Brzezinski, Türkçe'ye "Büyük Satranç Tahtası" olarak çevrilen çalışmasında Orta Asya'dan Orta Doğu'ya ve Basra Körfezine kadar olan bölgeyi "Avrasya Balkanları" olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlı yaptıktan sonra bölgede dokuz sorunlu ülkeden biri olarak Afganistan'ı işaret etmektedir. Bölgenin gerek etnik gerekse dini yapısının homojen olmaması ve jeopolitik perspektifte bölgede güç boşluğunun söz konusu olmasından dolayı büyük güçlerin dikkatini çekmektedir. Ayrıca Brzezinski, bölgenin yeraltı kaynaklarına da sahip olduğunu ve bütün bu özelliklerinden dolayı bölgede diğer aktörlerin rekabetinin söz konusu olduğunu ve Afganistan'ın da bir sıçrama tahtası işlevi gördüğünü ifade etmektedir²³.

Afganistan'ın stratejik önemine dair tespitlerde bulunabilmek için jeopolitik üzerine çalışmalar yapan akademisyenlerin yaklaşımlarını ele almak gerekmektedir. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler literatüründe siyasal coğrafya çalışmaları ve jeopolitik teoriler olarak

²⁰ Saray M.,Afganistan ve Türkler, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Yayınları, Ankara, 2002, 11.

²¹ Gürsoy G., "Emanullah Han Döneminde Afganistan İçin Bir Rol Model: Türkiye", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, (2011), 5.

²² Barfield T. J., "Problems in Establishing Legitimacy in Afghanistan", Iranian Studies, Vol. 37, No. 2, 2004, 263-267; Dursun, a.g.m., 49.

²³ Brzezinski Z.,Büyük Satranç Tahtası, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998, 139-144.

ifade edilen yaklaşım özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Avrasya olarak isimlendirilen coğrafyanın farkına varılmasıyla beraber yeniden dikkat çekmiştir. Mackinder'den Spykman'a kadar uzanan çizgide kimi akademisyenler dış politikada coğrafyanın belirleyici kimileri ise önemli bir etkiye sahip faktör olduğunu ifade etmişlerdir²⁴.

Jeopolitik okulun önde gelen isimlerinde olan ve jeopolitiğin siyasal davranışlar üzerindeki etkisini deterministik bir yaklaşımla ele alarak coğrafya ile dış politika arasında doğrudan nedensellik ilişkisi kuran Sir Halfor Mackinder, XIX. yüzyıla kadar kara gücüne göre üstünlüğü elinde bulunduran deniz gücünün XIX. yüzyıl sonunda ve özellikle XX. yüzyılda teknolojinin gelişmesiyle beraber yerini kara gücüne bıraktığını belirtmektedir²⁵. Mackinder'in "Kara Hakimiyet Teorisi" olarak ifade edilen yaklaşımına göre dünya coğrafyası "merkez bölge/mihver bölge/heartland", "iç hilal/inner crescent" ve "dış hilal/outer crescent" olarak üç bölgeye ayrılmaktadır. Bu yaklaşıma merkez bölgeye hakim olan güç dünya adasına ve sonrasında da Dünya'ya hakim olur. Merkez bölge ise Orta Asya coğrafyasıdır²⁶.

Dış politika coğrafya ilişkisi üzerine çalışmalar yapan bir diğer isim olan Spykman ise Mackinder gibi deterministik bir yaklaşım benimsemiş dahi jeopolitik önermelerde bulunmuştur. Uluslararası ilişkiler yazınında "Kenar kuşak Teorisi" olarak ifade edilen yaklaşımda Spykman Eski Dünya ve Yeni Dünya kavramlarını kullanmaktadır. Buradan hareketle Yeni Dünya'nın Atlantik, Pasifik ve Hint Okyanusu'nun içinde bulunduğu Eski Dünya ile çevrili olması gibi Eski Dünya'nın da bir anlamda Yeni Dünya ile çevrili olduğunu belirttikten sonra coğrafya, doğal kaynaklar, nüfus ve kendine yeterlilik bakımından Eski Dünya'nın görece üstünlüğünün söz konusu olduğunu ifade etmektedir²⁷. Spykman söz konusu yaklaşımında Mackinder ile aynı bölgeyi kullanmış fakat Mackinder'in kurduğu ilişkinin tersini kurarak kenar kuşak olarak ifade ettiği Türkiye, Irak, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin ve Kore hattına egemen olanın merkez bölgeye buradan da Dünya Adası'na hakim olacağını ileri sürmüştür²⁸.

Gerek Mackinder gerekse Spykman'ın yaklaşımlarında dünya egemenliği için olmazsa olmaz şart olarak ifade edilen merkez bölge ile Afganistan coğrafyası çok yakındır. Ayrıca zaten Afganistan kenar kuşakta olduğu için Spykman tarafından önemine ciddi vurgu

²⁴ Arı T., Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği, 3. Baskı, MKM Yayınları, Bursa, 2008, 208-209.

²⁵ Ibid., 214-215.

²⁶ Erhan Ç., "ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları", <<http://www.stadigma.com/türkçe/Kasım2003/vizyon>>, e.t. 04.12.2014; Arı, a.g.e., 216. Mackinder'in "Kara Hakimiyet Teorisi" hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Mackinder H. J., Democratic Ideals and Reality, Henry Holt and Company, New York, 1962.

²⁷ Arı, a.g.e., 217-218.

²⁸ Davutoğlu A., Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, İstanbul, 2003, 104-105.

yapılmıştır. Söz konusu ülke diğer kenar kuşak ülkelerine bir geçiş güzergahı olmakla beraber merkez bölgenin de kapılarından birisidir. Jeopolitik yaklaşımlar çerçevesinde sonuç olarak belirtilmek gerekirse Afganistan bu bağlamda jeostratejik konumu gereği dünya siyasetinin önemli bir aktördür. Bu önem doğal olarak onu güçlü bir aktörü haline getirmemiştir. Ancak uluslararası ilişkiler sisteminde yer alan küresel veya bölgesel aktörler Avrasya stratejilerinde ve küresel ölçekteki stratejiler de Afganistan'ı dikkate almaya devam edecek gibi görünmektedir.

Doğu-batı istikametinde İran Horasan'ı ile İndus Vadisi ile kuzey-güney istikametinde Amu Derya Nehri ve Türkistan steplerini kaplayan alana yayılan Afganistan'a bu konumundan dolayı eski dönemlerde "Dünyanın Kavşak Noktası" denilmekteydi²⁹. İngilizler ise Afganistan'ın coğrafi konumundan dolayı ülkeyi "Asya'nın Gözetleme Kulesi" olarak adlandırmaktadırlar³⁰. Bunun sebebi olarak ise ülkenin coğrafi konumunda bahsedildiği üzere deniz seviyesinden yüksekliğinin fazla olması ve bölgede merkezi bir noktada bulunması hususları ileri sürülebilir. Ayrıca Afganistan'ın birçok ülkeye geçiş ve bölgelerarası kavşak özelliği de bu durumuna katkı sunmaktadır.

Ülkenin coğrafi konumunun jeostratejik önemine katkı sunmasının yanısıra zengin yeraltı kaynaklarına sahip olması, Çin, Rusya, Hindistan ve Pakistan gibi nükleer veya küresel ölçekte etkili olabilecek güçlerle komşu veya bunlara yakın olması da Afganistan'ın stratejik önemini artıran unsurlardır. Bunlara ek olarak ülke petrol ve doğalgaz nakil hatları için de önemli bir geçiş güzergahıdır. Bu bağlamda Hazar Havzası petrol ve doğalgazının Hint Okyanusu'na nakli için gerekli olan güzergah Afganistan'dan geçmektedir³¹. Hazar petrol ve doğalgazı için öngörülen kuzey, güney, doğu, batı ve güneydoğu hatlarından özellikle de Türkmen doğalgazının güneydoğu hattında Afganistan üzerinden Pakistan'a ve sonraki aşamada Hindistan'a aktarılması planlanmaktadır³². Türkmenistan'ın Hazar Havzası'nda en zengin doğalgaz ve petrol kaynaklarına sahip olduğu bilinmektedir. Bunun yanısıra petrol ve doğalgaz talepleri bağlamında en büyük pazarların başında Orta Asya gelmektedir. Bu bağlamda Afganistan en büyük Pazar ile zengin enerji kaynakları yatakları arasında geçiş yoludur³³.

²⁹ Rodenbough T. F., *Afghanistan and the Anglo-Russian Dispute*, The Project Gutenberg e-Book, 2005, 7.

³⁰ Ülger İ. K., "Taliban: Afganistan'da Pax American'nın İslamcı Militanı", *Avrasya Dosyası*, Vol. 4, No. 3-4, (1998-1999), 96.

³¹ Atay M., "Avrasya'nın Balkanları, Afganistan'da İç Çatışma Dinamikleri", *Avrasya Dosyası*, Vol. 4, No. 3-4, (1998-1999), 23.

³² Davutoğlu, a.g.e., 182.

³³ Kohen A., "Yeni Büyük Oyun, Avrasya Boru Hattı Siyaseti", *Avrasya Etüdüleri*, No. 1, (1996), 18.

XX. yüzyılın sonunda ise “Yeni Büyük Oyun”³⁴ cereyan etmeye başlamış ve Afganistan bu oyunun oynandığı sahnenin bir parçası olmuştur. Orta Asya’ya hakim olma ve bölgenin enerji kaynakları üzerinden gerçekleşen bu rekabette Afganistan coğrafyası da oyuna dahildir. Hem bölgeye hem de enerji kaynaklarına hakim olunması ve bunların güvenli bir şekilde naklini gerçekleştirilmesi bağlamında Afganistan bir üs olarak görülmekle beraber önemli bir geçiş güzergahı olarak da ele alınmaktadır³⁵. XIX. yüzyılda İngiltere’nin sömürgelerini özellikle de Hindistan’ı koruma ve elinde tutma çabası ve Rusya’nın sıcak denizlere inme projesinin bir diğer ayağı olması, XX. yüzyılda ise iki kutuplu uluslararası sistemde bir nevi tampon oluşturması da Afganistan’ın öneminin devamlılık arz etmesine sebebiyet teşkil etmektedir. XXI. yüzyılda ise çalışmanın önceki paragraflarında da değinilen Orta Asya enerji kaynaklarının dünya pazarlarına açılması için bir geçiş güzergahı olması ve günümüz uluslararası sisteminin en güçlü aktörlerinin başında gelen ABD’nin küresel üstünlüğüne tehdit olarak gördüğü Çin, Rusya, Hindistan ve İran denklemine bir üs vazifesi görmesi Afganistan’ın geçmişte olduğu gibi günümüzde de jeostratejik boyutta öneminin varlığına işaret etmekte ve bu ülkeyi bir çok aktör için vazgeçilmez kılmaktadır³⁶.

Afganistan sadece ABD veya Rusya değil aynı zaman da İran için de ciddi derecede önem arz eden bir ülkedir. Asya’nın kalbi, kavşak noktası ve gözetleme kulesi olarak ifade edilen Afganistan jeostratejik konumu ve komşusu olması bakımından tarih boyunca İran ile bir yandan aynı coğrafyayı paylaşırken diğer yandan da birbirlerinin etki alanında olmasından dolayı İran’ın dikkatinin yoğunlaştığı bir ülkedir³⁷. İran’ın günümüz itibariyle Afganistan’daki temel stratejisi ise ülkeyi kontrolü altına almaktan ziyade ABD’nin veya tehdit unsuru olarak nitelendirdiği diğer ülkelerin Afganistan üzerinde etkisini kırmak veya engellemektir³⁸.

Sonuç olarak Afganistan’ın gerek bölgesel gerekse küresel dinamikler dikkate alındığında bir yandan coğrafi konumu diğer yandan da sahip olduğu kaynaklar ile beraber komşu veya yakın devletlerden dolayı hem bölgesel hem de küresel ölçekte dikkate değer bir jeostratejik öneme haiz bölge olduğu ifade edilebilir. Bu durumun ülke için pozitif bir etki

³⁴ Orta Asya üzerinde İngiltere ve Rusya arasındaki egemenlik rekabeti “Büyük Oyun” olarak nitelendirilirken, 20. yüzyıl ile beraber İngiltere’nin rolünü ABD üstlenmiştir. Bu yeni rekabet ise “Yeni Büyük Oyun” olarak kavramsallaştırılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.; Yeni Büyük Oyun “Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya’nın Değişen Jeopolitiği”, Der. Erol M. S., Barış Kitabevi, Ankara, 2011.

³⁵ Raşid A., Taliban İslamiyet, Petrol ve Orta Asya’da Yeni Büyük Oyun, Everest- Mozaik Yay, İstanbul, 2001, 9.

³⁶ Şeyhanlıoğlu H., “18. Yüzyıldan Günümüze Kadar Afganistan’ın Jeostrateji Önemi”, Avrasya Etüdüleri, Tika, No. 34, (2008).

³⁷ Habibi A. A., De Afghanistan Land Tarih, Kabil, 2000, 38-42.

³⁸ Jauhari J., “Karzai Döneminde Afganistan-İran İlişkileri”, Sakarya Üniveristesesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, (2012), 10.

yaratması beklenirken aksine bu konumu ülkenin istikrarsızlığı ve dış müdahalelerin gerekçelerinin başında gelmektedir.

1.2 Ekonomik Yapı

18. yy'dan 19. yy'a kadar yaklaşık 150 yıl boyunca İngiliz sömürgesi altında kalan Afganistan, bu dönemde sömürgeci faaliyetler ve yabancı etkisine direniş göstermiştir. Bu yüzden de iktisadi gelişimi için gerekli olan büyük ticaret yollarını kullanmamıştır. 20. yy'da ise sanayi merkezli üretime geçmek, ticareti geliştirmek ve ulaşımı yaygınlaştırmak için birtakım girişimler olmuştur. Fakat söz konusu teşebbüsler çok yüzeysel kalmış ve önemli bir mesafe kat edilmesi söz konusu olmamıştır. 1950'lere gelindiğinde ise ilk olarak ABD ve SSCB'den sonrasında da İran ve Körfez ülkelerinden alınan yardımlar ülkenin ekonomik ve iktisadi gelişimine katkıda bulunmuştur. Lakin söz konusu bu gelişmeler 1979 yılında patlak veren savaşla birlikte yok olmuştur. SSCB'nin işgali ise Afganistan'ı iktisadi yönden SSCB'ye daha bağımlı hale getirmiştir³⁹.

Tarihsel sürecinin önemli bir bölümünde savaşlar ve iç karışıklar yaşanan Afganistan ekonomik yönden dünyanın en fakir ülkeleri arasında yer almaktadır. BM Kalkınma Programı'nın (UNDP) İnsani Gelişme Raporu'nda ekonomik verileri ve yaşam düzeyi açısından 173 ülke arasında 169. sırada yer almıştır. Bu haliyle Afgan ekonomisi özellikle son 10 yılda dış yardımlarla ayakta kalmıştır⁴⁰.

Ülke ekonomisine bakıldığında ise gelir kaynakları olarak tarım ve hayvancılığın ön plana çıktığı görülmektedir. Sovyet işgali döneminde yaşanan tahribatlar neticesinde hem toprakların zarar görmesi hem insan gücü kaybı hem de sulama yetersizlikleri ülke ekonomisini durma noktasına getirmiştir. Bu dönemde mücahitler, haşhaş üretiminden gelir elde etmeye başlamışlardır. Böylece 2000'li yıllara gelindiğinde uyuşturucu üretimi ve satışı ülke ekonomisinde katalizör vazifesi görmeye başlamıştır⁴¹. Bu üretim sadece mücahitler tarafından yapılmakla kalmamış başka seçeneği olmayan çiftçiler de aynı yola başvurmuşlardır. Çünkü çiftçilerin tahıl ekimi için yeterli su veya sulama sistemleri yoktu. Haşhaş ise çok daha az su ile yetiştirilebilen bir bitki olma özelliğine sahiptir. Ülkedeki bu üretim uluslararası kamuoyu tarafından olumsuz bir husus olarak ele alınmıştır. Çünkü haşhaş bir uyuşturucu maddedir ve bu üretim ülke içinde satışa sunulmaktan ziyade illegal yollar kullanılarak dışarıya gönderilmekteydi. Yani haşhaş pazarının büyük çoğunluğunu diğer

³⁹ Akkurt M.,Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, 26.

⁴⁰ BM UNDP 2014 İnsani Gelişme Raporu Özet;

<<http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/06%202014%20IGR%20Turkce%20Ozet.pdf>>, e.t. 15.02.2015.

⁴¹ CIA Resmi Web Sitesi, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>>, e.t. 12.03.2015.

ülkeler oluşturmaktaydı. Uluslararası kuruluşlar, haşhaş üretimini engellemek için çiftçilere yönelik sübvansiyonlar veya projeler geliştirmesine karşın bu üretime engel olamamışlardır⁴². Geçmişte olduğu gibi günümüzde de ülke ekonomisini besleyen ana kaynak tarımdır. Halkın %90'ı geçimini tarımdan sağlamaktadır⁴³.

Afganistan'ın Satın Alma Gücü Paritesine Göre Gayri Safi Yurt İçi Hâsılası 2010 yılı itibariyle, 27,36 milyar ABD dolarıdır. Afyon üretimin etkisi hariç tutulduğunda, tarım sektörünün etkisinin % 31,6, sanayi sektörünün etkisinin % 26,3 ve hizmet sektörünün etkisinin % 42,1 olduğu görülmektedir. Bu oran kişi başı olarak hesaplandığında Afganistan, 900 dolar ile dünyadaki 228 ülke arasında 216. sırada yer almaktadır. 2004 yılında 14 milyon olarak tahmin edilen Afgan işgücünün, 2008 tahminlerine göre işsizlik oranı % 35'tir. Afgan halkının büyük bir bölümü tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Ülkede tarım sektöründe çalışanlar, işgücünün % 78,6'sını, sanayi sektöründe çalışanlar % 5,7'sini oluştururken, hizmet sektöründe çalışanların oranı % 15,7'dir⁴⁴.

Afgan ekonomisi, özellikle son 10 yılda dış yardımlarla ayakta kalmıştır. 2001 yılında Taliban yönetiminin devrilmesi ve uluslararası yardımların artmasıyla, ekonomide kısmen iyileşme görülmüştür. Özellikle tarım sektöründe iyileştirmeler yapılmış ve hizmet sektörü büyümüştür. Öyle ki, Afganistan ekonomisi 2008 yılında % 3,6, 2009 yılında % 20,9 ve 2010 yılında % 8,2 büyüme kaydetmiştir. Ancak bu ilerlemeye rağmen, Afganistan hala, dış yardıma muhtaç, tarıma bağımlı ve komşu ülkelerle ticaret yapmak zorunda olan, fakir bir kara ülkesidir⁴⁵.

Merkez Bankası, hazine, vergi toplama ve gümrükler, istatistik toplama ve yayın, kamu hizmeti gibi devletin temel iktisadî kurumları son derece zayıftır. Yollar, köprüler, sulama tesisleri, haberleşme imkânları, elektrik gibi temel fiziksel altyapının unsurları ve hatta piyasa mekanizması tahrip edilmiştir. Afganistan'da son yıllarda yaşanan kuraklık, zaten iktisadî açıdan zayıf olan ülkeyi iyice çökertmiştir. Yapılan dış yardımlar ve yurtdışındaki Afganlıların ülkeye kazandırdığı gelirler, bazı aileleri ayakta tutmaktadır⁴⁶.

1.3 Boylar ve Aşiretler Ülkesi Afganistan'da Etnik Yapı

Afganistan'ın demografik yapısı incelendiğinde ülkenin homojen bir görünümünden uzak çok sayıda etnik gruplardan meydana gelen bir nüfus kompozisyonuna sahip olduğu

⁴²Goodhand J., "From holy war to opium war? A case study of the opium economy in north eastern Afghanistan", Central Asian Studies, Vol. 19, No. 2, (2000), 267-278.

⁴³Devlatabadi, a.g.e., 48.

⁴⁴Kiren, a.g.e., 47.

⁴⁵CIA Resmi Web Sitesi, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>>, e.t. 12.03.2015.

⁴⁶Hajiyaralı F., "Afganistan'ın Etnik Yapısı ve Kimlik Sorunu", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, (2011), 12-13.

görülmektedir. Bu durum daha mikro ölçekte de alt etnik gruplara kadar indirgenmektedir. Ülkede çeşitli etnik unsurların mevcudiyetiyle beraber ifade edilmesi gereken bir diğer husus ise; boy ve aşiret yapılarının hakim olduğu bir demografik tablonun varlığıdır. Bu bağlamda ülkede Peştun/Afgan, Türkler, Tacikler, Hazaralar ve bunlara nispeten daha az sayıda olan çeşitli etnik unsurlar bir arada yaşamaktadır.

Afganistan etnik yapısına ilişkin çalışmalarda karşılaşılan en ciddi sorun ise nüfus kompozisyonuna ilişkin kesin verilerin mevcut olmamasıdır. Seçim sonuçları ve bazı araştırmalar üzerinden yapılan tahmini saptamalar ülkenin etnik yapısına ilişkin somut verilerle konuşulması bağlamında yetersiz kalmaktadır. Bu nedenden ötürü ülkedeki etnik unsurlara ilişkin sayısal ve oranlar veriler çeşitli kaynaklarda farklı olarak ifade edilmiştir.

1.3.1 Peştunlar/Afganlar

ABD kaynaklarına göre ülke nüfusunun %42'sini oluşturan⁴⁷ Peştunlar kimi kaynaklarda ise ülke nüfusunun %50'sine tekabül etmektedir. Bazı kaynaklar ise bu oranı %60'a kadar çıkarmaktadırlar⁴⁸. Peştu dilini konuşan Peştunlar'da dini inanış ehl-i sünnet itikadı mensubiyetinde İslam'dır⁴⁹. Tamamına yakını Hanefi mezhebine mensup Sünni olan Peştunların, Veziristan'daki Turi kabilesi ve Muhammed Kel kabilesi gibi Şii olanları da söz konusudur⁵⁰. Anayurtları Hindistan'ın kuzeyindeki Sind Nehri kıyıları ile Himalayaların etekleri ve günümüz Afganistan'ı olarak belirtilen Peştunlar'ı⁵¹ Afgan/Pathan olarak da adlandırırılar⁵².

Yoğun olarak Kandahar ve civarında yaşayan Peştunlar'ın Afganistan tarihinde önemli yeri ve rolü bulunmaktadır. Afganistan Devleti'ni 1748 yılında kuran Ahmet Şah Dürrani Peştun'dur⁵³. Ayrıca siyasette, bürokraside ve orduda üst kademelerin büyük çoğunluğunda Peştunlar yer almaktadır⁵⁴. Ancak ülkede hakim unsur olsalar dahi kültürleri ve kabile yapıları merkezi bir güç olmaları noktasında zorlaştırıcı bir işleve sahiptir. Olağanüstü dönemlerde her Peştu kabilesinden bir temsilcinin bulunduğu "Loya Cirga" 'da önemli kararlar alınmaktadır. Ancak gerek bu yapının süreklilik arz etmemesi gerekse temsilcilerin gelişigüzel bir şekilde süreklilikten yoksun olması lider mekanizmasının işlememesi diğer bir ifadeyle liderlerin

⁴⁷ CIA Resmi Web Sitesi, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>>, e.t. 09.12.2014.

⁴⁸ Jauhari, a.g.e., 11.

⁴⁹ Çınarlı Ö., "Afganistan'daki İç Savaş ve Dış Müdahale (1989-2001)", Doktora Tezi, Ankara, (2009), 55.

⁵⁰ Oğuz, a.g.e., 41.

⁵¹ Farhang, M. M. S., Afganistan der Panc Karn-, Ahir, Meşhed, Vol. 37, (1993).

⁵² Oğuz E., Hedef Ülke Afganistan, İstanbul: Doğan Yayıncılık, 2002, 39.

⁵³ Erman K., "Ahmet Şah Dürrani Öncesinde Afganistan Tarihinde Türkler ve Diğer Kavimler", Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, Vol. 53, No. 2, (2013), 480.

⁵⁴ Poullada L., The Pashtun Role in Afghan Political System, The Afghan Council of the Asia Society, New York, 1970.

otorite sağlayamaması ve kabile üzerinde etkin olamaması sonucunu doğurmaktadır. Bunun da en bariz göstergesi Peştunların Sovyet işgalinde ciddi bir direniş gösterememeleri ve kendilerine münhasır bir devlet inşa edememiş olmalarıdır⁵⁵.

1.3.2 Türkler

Türkiye'deki kaynaklarına göre ülkenin ikinci kalabalık etnik grubunu oluşturan Türkler⁵⁶, Batılı kaynaklarda ise ülke nüfusunun %12'sini oluşturmaktadır⁵⁷. Türk nüfusun büyük bir kısmı Afganistan'ın en eski yerleşiklerinden olmakla beraber küçük bir kısım ise Orta Asya'nın Ruslar tarafından işgali sürecinde bölgeye göç etmişlerdir⁵⁸. Afganistan'da Türk nüfusun varlığı M.S. 50'li yıllarda İskitler döneminden beri var olan bir realitedir. Sonrasında ise Akhunlar, Halaç Türkleri, Gazneliler, Selçuklular, Harzemşahlar, Timurlular ve 1747 yılında Türkmen lider Nadir Avşar döneminin sonuna kadar bölgeye hakim olmuşlardır⁵⁹.

Afganistan Türklerini tarihsel bakımdan ikiye ayırmak mümkündür. Bu bağlamda ikili ayrımın ilkinin ilk zamanlarda Afganistan'ın daha çok kuzey bölgelerinde yaşayan Türkler, ikincisini ise Doğu Türkistan ve Hatayistan'dan Afganistan'a göç eden ve yerleşen Türkler oluşturmaktadır⁶⁰.

Ülkedeki Türk nüfus içinde en kalabalık grup ise Türkmenler ve Özbeklerdir. Afganistan'da yaşayanların büyük bir çoğunluğuna paralel şekilde Türkmenler ve Özbekler de Hanefi-Sünni Müslümanlardır. Asıl yerleşim bölgeleri Kuzey Afganistan olup Fariyab, Jozjan, Balkh, Samangan, Kunduz ve Baghlan gibi şehirlerde ise Tacik, Peştun ve Araplarla birarada yaşamaktadırlar⁶¹. Türklerin yaşadığı bu bölge Türkistan coğrafyasının bir parçası olarak görülmekte ve "Afganistan Türkistan'ı" olarak bilinmektedir. Afganistan Türkistan'ı ise Kunduz merkezli Katağan bölgesi ile Şebergan merkezli Türkistan bölgesi olmak üzere iki bölgeden oluşur⁶².

Türkmenler kuzeydeki Kunduz'dan en batıdaki Herat'a kadar Afgan Türkistan'ında yaşamaktadırlar. Türkmenistan veya İran'da yaşayan Türkmenlerden farklı

⁵⁵ Magnus H. R. ve Naby E., *Afganistan: Mullah, Marx, and Mujahid*, Westview Press, 1998, 13-15.

⁵⁶ Saray, a.g.e., 2002, 12.

⁵⁷ CIA Resmi Web Sitesi, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>>, e.t. 09.12.2014.

⁵⁸ Saray, a.g.e., 2002, 13.

⁵⁹ Ziyaye N. "Afganistan Türklerinin Dini, İnanç ve Yaşayışları", Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta,(2004), 33.

⁶⁰ Bkz.:<<http://turkistanjenubi.wordpress.com>>, e.t. 13.01.2015.

⁶¹ Rasuly-Paleczek G., "Afganistan'da Devlet Kurma Mücadelesi: Merkezileşme, Milliyetçilik ve Huzursuzluklar", Der. van Schendel W. ve Zürcher E. J., *Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, 214.

⁶² Oğuz, a.g.e., 2002, 43.

olarak⁶³ Afganistan'da yaşayan Türkmenler'in çoğu Ersarı Boyu'na mensuptur. Ersarılar, Türkmenler'in Tekeler'den sonra gelen ikinci büyük boyudur. Ancak kuzey Afganistan'da; Herat kentinde yaşayan Teke ve Yomut boylarına mensup birkaç bin Türkmen ailesi gibi, diğer boylardan Türkmenler de topluluklar halinde yaşamaktadır. Afganistan ekonomisinde önemli bir yeri olan Türkmenler, tarım, hayvancılık ve ticaretle uğraşmaktadır. Ülkenin en önemli ihraç malları arasında yer alan Türkmen halıları ve "Karakum Derileri"ni Türkmenler üretmektedir. Başarılı tüccarlar olan Türkmenler, bu başarılarını siyaset alanında pek sürdürmemişlerdir⁶⁴. Ancak 2014 yılı itibariyle gerek Özbekler gerekse Türkmenler Afganistan siyasetinde daha etkin ve güçlü bir pozisyona gelmişlerdir.

Türkmenler ve Özbekler'in dışında Afganistan topraklarında Kazak, Kırgız, Karakalpak ve Avşar Türkleri de yaşamaktadırlar. Bunlardan nüfusları yaklaşık 50.000 civarında olan ve Mezar-ı Şerif, Kunduz ve Tehar'da yaşayan Kazaklar, asimile olmamış ve benliklerini yitirmemişlerdir⁶⁵. Ülkeye Orta Asya'dan gelen ve Kıpçak Türkçesi konuşan Kırgızlar'ın sayısı 1950'li yıllarda Doğu Türkistan'dan gelen göç ile 100.000'i aşmıştır⁶⁶. Karakalpaklar ise sayıları tam olarak bilinmemekle beraber 1917 Bolşevik Devrimi'nden sonra Afganistan'a yerleşmişlerdir. Afşarlar ise nüfusları 400.000 civarında olup ülkedeki tek Şii Türk boyudur⁶⁷.

1.3.3 Tacikler

Bazı uzmanlar tarafından Arap kökenli oldukları bazı uzmanlarca ise Aria ırkından olduğunu ileri sürülen Taciklerin⁶⁸, kendileri ise etnik kökenlerinin Farslara dayandığını ileri sürmektedirler⁶⁹. Ancak İslamiyet'in bölgede yayılması sürecinde Araplarla evlilik yoluyla temasa giren ve karışan Tacikler, Araplar tarafından Taz- Tac olarak anılmıştır⁷⁰.

Tarihsel arka planına bakıldığında Tacikler Horasan ve Mevaraünnehir'de Türklerle beraber yaşayan eski bir topluluktur⁷¹. Günümüzde ise Başkent Kabil ve kuzey bölgelerinde yoğun olarak yaşayan Tacikler Sünni Müslümanlardır⁷². Fars etniyle aynı kültürü paylaşan Tacikler'in yazı dili aynılık göstermekle beraber konuşma dili ise Farsça'nın bir kolu olan

⁶³ İran'ın Türkmen Sahra bölgesinde Yomut Türkmenleri, Türkmenistan'da ise Teke Türkmenleri çoğunluktadır. Bkz.; Kiren A. "Afganistan'ın Yeniden Yapılanmasında Türkiye'nin Rolü (2001-2011)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (2012), 25.

⁶⁴ Kiren, a.g.e., 26.

⁶⁵ Oğuz, a.g.e., 2001, 46.

⁶⁶ Saray, a.g.e., 2002, 14.

⁶⁷ Oğuz, a.g.e., 2002, 47.

⁶⁸ Selim Y., Ah Afganistan, Hiler yayınları, Ankara, 2003, 65.

⁶⁹ Arzu A., Çegunagi Huviyet-i Milli-yi Afganistan, Tahran, 2002, 13- 19.

⁷⁰ Ahmetbeyoğlu A., Afganistan Üzerine Araştırmalar, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul, 2002, 10.

⁷¹ Şahrani N., Tarih-i Necati Akvam Dar Afganistan, Karvan Yayınları, Kabil, 2009, 27.

⁷² Farhang, a.g.e., 37.

Darice'dir. Ülkenin ikinci resmi dili olmasının yanında bu dili konuşmak modernite göstergesi sayılmakla beraber diğer etnik unsurların da bu dili konuştukları görülmektedir⁷³.

Kendi içlerinde birlik ve ortak hareket etme kültürleri Peştunlar'a nazaran daha olgunlaşmış olan Tacikler ordu ve bürokraside etkin olamadıkları için Afganistan tarihinde önemli isimleri bünyesinden çıkarma noktasında oldukça geride kalmışlardır. Afganistan tarihinde sadece iki kez iktidara sahip olmuşlardır. İlki 1929 yılında Behçe-i Sakav'nın Kabil'i ele geçirmesi ve dokuz ay sonra da Peştunlar tarafından öldürülmesiyle son bulan dönem, ikincisi ise 1992 senesinde Burhaneddin Rabbani'nin Cumhurbaşkanı olmasıdır⁷⁴.

1.3.4 Hazaralar

Ülke nüfusunun %9'una tekabül eden Hazaralar'ın⁷⁵ Türk ve Moğol karışımı bir etnik unsur olduğu ileri sürülmektedir⁷⁶. Büyük çoğunluğu Şii olan Hazaralar'ın mezheplerinden dolayı İsmaili Şii olan Taciklerle kuvvetli bağları söz konusudur⁷⁷. Dilleri ise Türkçe ve Moğol eklem yapısından oluşan ve Darice'nin değişik bir hali olarak kabul edilen Hazaragi'dir⁷⁸.

Afganistan'da toplumsal yapı içerisinde en geri kalmış, okur-yazar oranı diğerlerine nispeten en düşük etnik grup Hazaralar'dır. Aynı zamanda ekonomik statüleri bakımından geri planda kalan Hazaralar'ın sağlık şartları da oldukça kötüdür⁷⁹.

1.3.5 Diğer Etnik Gruplar

Afganistan coğrafi konumu ve tarihsel nedenlerden dolayı bünyesinde çok sayıda farklı etnik grubu barındırmaktadır. Çalışmanın önceki kısımlarında bahsedilenlerin dışında çokça nicel anlamda küçük ve dağılmış etnik grup söz konusudur. Beluciler, Nuristaniler ve Brahuiler'in yanında, büyük çoğunluğunu Pakistan'da yaşayan, 25 bin Sünni Pencabi, 20 bin civarında Sünni Kürt, 18 bin civarında asıl anavatanı Hindistan olan Gujurlar, Arap kökenli olmalarına rağmen Taciki diye de bilinen, sayıları yaklaşık 5 bin olan Araplar, ülkede yaşayan küçük guruplardır. Diğer taraftan Müslüman olmayan bazı etnik guruplar da mevcuttur. Hindu dinine inanan yaklaşık 10 bin kişilik Sihler'in birçoğu Afganistan'ın büyük kentlerinde

⁷³ Yılmaz A., "Afganistan'da Kadının Sosyal Statüsü ve Din Eğitimi", Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, (2005), 38.

⁷⁴ Oğuz, a.g.e., 42.

⁷⁵ CIA Resmi Web Sitesi, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>>, e.t. 07.01.2015.

⁷⁶ Devletabadi B. A., Şinasname-i Afganistan, Kum, 1993, 307.

⁷⁷ Afganistan Bilgi Broşürü, Kara Kuvvetleri Komutanlığı TSK Lojistik ve İnsani Yardım Tugay Komutanlığı Yayınları, 33.

⁷⁸ Saray, a.g.e., 25.

⁷⁹ Dursun, a.g.m., 51.

yaşarlar ve tüccardırlar. 1978’de sayıları yaklaşık 30 bin iken birçoğu Taliban yönetimi döneminde ülkeyi terk etmiştir⁸⁰.

Afganistan, Pakistan ve İran sınırının keşiştiği bölgede yaşayan Beluclar, Beluci dili konuşmaktadırlar. Çoğu okuma yazma bilmemekle beraber söz konusu dillerinin de son yıllara kadar yazılı olmadığı görülmektedir. Sunni Müslüman olan Beluclar, bir devlet dini konseptine bağlı olmayıp kendi dini uygulamaları vardır. Geçim kaynakları ise daha çok kaçakçılıktır⁸¹.

Ülkede etnik gruplar içinde belirtilmesi gereken diğeri bir grup ise Kafirler veya günümüzdeki ifadeyle Nurilerdir. Etnik kökenlerine dair kesin bir şey söylemenin zor olduğu Nuriler, ülkenin kuzeydoğusunda Pakistan sınırına yakın bir bölgede dağlık arazide yaşamaktadırlar. Siyahpuş ve Sefitpuş olarak iki gruba ayrılan Nuriler yaşadıkları bölgenin elverişsiz şartlarından dolayı izole bir hayat sürmektedirler. Nuriler, yeni İslam tarzını benimsemiş olmakla beraber ülkedeki hiçbir gruba dahil değillerdir⁸². Nüfusları yaklaşık 700.000 civarında olan ve Farsça konuşan Çaraymaklar ise Mogol kökenli bir etnik gruptur. Dört büyük boydan oluşan Çaraymaklar göçebe bir hayat sürmekle beraber geçim kaynakları ise hayvancılıktır⁸³.

Ülkedeki etnik nüfusun bu denli karmaşık olması homojenlik arz etmemesi gerek ülkenin iç huzuru gerekse dış ilişkilerinde sürekli olarak sorun teşkil etmiştir. Ülkede etnik yapılar arasındaki rekabet ve mücadele ülkenin istikrarlı bir hal almasını engellemiştir. Ülke tarihsel olarak iç huzuru sağlayamamıştır. Zaman zaman iktidarı ele geçirme kavgaları söz konusu olmuş hatta ülke iç savaşlar yaşamıştır. Bununla beraber etnik unsurların kendine etnik veya mezhepsel olarak yakın gördüğü ülkelerle ilişkileri de ülke için bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu yapılar Afganistan’a müdahale için diğeri devletler nezdinde maliyeti az bir enstrüman olarak ele alınmaktadır.

⁸⁰ Dursun, a.g.m., 53.

⁸¹ Dursun, a.g.m., 51-53.

⁸² Oğuz, a.g.e., 2001, 49-50.

⁸³ Demirel E., Taliban, El-Kaide ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan, IQ Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002, 19.

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ DEVLETİN KURULUŞU ve AFGANİSTAN'A MÜDAHALE

2.1 Milli Afgan Devleti'nin Kuruluşu

Afganistan coğrafi konumundan kaynaklanan nedenlerden dolayı tarihin her döneminde dış güçlerin dikkatini cezbeden bir bölge olmuştur. Bundan dolayı çok sayıda milletin işgali veya istilası gerçekleşmiştir. M.Ö. 500'lü yıllarda İran hükümdarı Daru tarafından işgal edilen Afganistan topraklarında Büyük İskender'in Asya seferi esnasında yeni bir işgale maruz kalmış ve Helen Baktriana Devleti kurulmuştur. Bu devlet M.S. 50 yılına kadar Afganistan'da varlığını sürdürmüştür⁸⁴. Baktriana Devleti'nin zayıflaması ve batıdan gelenler tarafından sürdürülen hâkimiyetin yıkılmasıyla, Afganistan kuzeyden gelen kavimlerce tehdit edilmeye başlamıştır. M.S.50-125 yılları arası Türk asıllı oldukları tahmin edilen Sakalar (İskitler) ve 125-480 yılları arasında da yine Türk oldukları tahmin edilen Kuşanlar bölgede egemen olmuşlardır⁸⁵.

VI. yüzyıla gelindiğinde ise Sasaniler'in Afganistan topraklarına geldiği görülmektedir. Egemen Türklerin Sasaniler'e karşı yenilmeye beraber bölgede Sasaniler'in vassalı konumunda çok sayıda Hun ve Saka kökenli beylik ortaya çıkmıştır. Bölgede beylik yapılarının güçlenmesiyle beraber feodal yapılar ortaya çıkmış ve Sasani Devleti de zayıflamaya başlamıştır. Buna paralel olarak da Arap istilaları bölgede yeni bir sürece girildiğine işaret etmiştir⁸⁶.

Arap istilali ile birlikte Afganistan coğrafyası İslamiyet ile tanışmaya başlamıştır. İlk olarak Hz. Osman döneminde Basra Valisi ABDurrahman B. Semure bölgeye seferler düzenlemiştir. 654 yılında ise Arap orduları Afganistan'a önemli bir sefer düzenleyerek bölgeyi İslamiyet'in etkisi altına almışlardır⁸⁷. Her ne kadar Araplar ülkede uzun süre kalmamış ve Kabil'i ele geçirememiş olsa da, bu dönemde, Afganistan sakinleri arasında İslamiyet oldukça hızlı yayılmaya devam etmiştir⁸⁸.

Araplar tarafından kurulan, geniş arazileri kapsayan valilikler ve Türk kölelerden oluşan seçkin Gulam birlikleri, Arap egemenliğinin zayıfladığı dönemde bağımsız emirliklerin kurulmasına yol açmıştır. Bunlardan en önemlileri IX. Yüzyılda kurulan

⁸⁴ Ahmetbeyoğlu, a.g.e., 29.

⁸⁵ Kiren A. "Afganistan'ın Yeniden Yapılanmasında Türkiye'nin Rolü (2001-2011)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (2012), 45.

⁸⁶ Nyrop R. F. ve Seekings D. M., Afghanistan a country study, Government Printing Office, Washington, 1986, 6-8.

⁸⁷ Raşid, a.g.e., 14.

⁸⁸ Manzar, a.g.e., 37.

Saffariler ve Samanilerdir. Saffarilerin, Samaliler tarafından yıkılması, Samanilerin de iç isyanlar sonucu zayıflaması üzerine Gazneliler Devleti'nin önü açılmıştır. 962 yılında kurulan ve merkezi Gazne olan Gazneliler Devleti'nin sınırları, XI. yüzyılda bugünkü Afganistan ve İran dahil olmak üzere, Orta Asya'nın güneyinden, Kuzeybatı Hindistan'a kadar genişlemiştir. Gazneliler hükümrancılığının en önemli mirası İslâm dininin, özellikle Sünniliğin, sadece bölgede değil, aynı zamanda Hindistan'ın kuzeyinde de yerleşerek hakim inanç durumuna gelmesidir. Gazneliler'den sonra bölge önce Selçukluların, ardından da Harzemşahlar'ın egemenliğine geçmiştir⁸⁹.

1220'den sonra Moğollar Afganistan'ı istila edip, yaklaşık bir buçuk asır ülkeye hâkim olmuşlardır⁹⁰. Bu dönemde Moğollar şehirlerin büyük kısmını tahrip etmekle beraber çok sayıda insanı da katletmiştir. Ayrıca sulama sistemlerini tahrip etmeleri sonucunda ülke topraklarının verimsiz hale gelmesine sebebiyet vermişlerdir. Cengiz Han'ın ölümüyle beraber otorite boşluğuna düşen Moğol İmparatorluğu dört parçaya ayrılmıştır. Bu gelişmeyle beraber Afganistan coğrafyası Hülagü Han'ın egemenliğine girmiştir. Moğollar bu süreçte kararlı bir iskan politikası izlemişlerdir. Bunun sonucu olarak da günümüzde Hazaralar olarak nitelendirdiğimiz etnik grup ortaya çıkmıştır⁹¹.

Moğol istilasına ve bölgeden yapılan Türk göçüne son veren isim ise Timur'dur. Timur Rusya'dan İran'a kadar yayılan bir coğrafyada merkezi Semerkand olan büyük bir imparatorluk kurmuştur. 1382'de Timur tarafından ele geçirilen Herat, 1405 yılında Timur'un oğlu Şahruh tarafından imparatorluğun merkezi olarak tesis edilmiştir. Bu gelişmeyle beraber Orta Asya ve Pers kültürünün birbirinden etkilenmesi sürecine de girilmiştir⁹².

Timur'un ölümünden sonra gerilemeye başlayan imparatorluk yerini Timur'un torunu olan Babür Şah'ın Afganistan merkezli olarak kurduğu yeni devlete bırakmıştır. Ancak daha sonra devletin merkezi Afganistan'dan Hindistan'a doğru kaymıştır. Bu durum kuzeyden Özbekler'in kuzey batıdan da Safeviler'in Afganistan'a yayılmasına sebebiyet teşkil etmiştir. XVIII. Yüzyıla gelindiğinde Babür İmparatorluğu zayıflamaya başlamış ve iç karışıklıklar baş göstermiştir. Bu dönemde özellikle Peştun aşiretlerin isyanları söz konusu olmuş ve başarılı olmalarına karşın aşiretlerin bir araya gelememesi bir Peştun devletinin kuruluşuna engel teşkil etmiştir⁹³.

Babür İmparatorluğu'nun yıkılması ardından Peştunların isyanlar söz konusu olmuşsa da bölgede iktidarı ele alamamışlardır. Babürlerden sonra İran'da hakim olan Galzayları yenen ve iktidarı ele alan Türkmen Nadir Avşar, önce Kabil'e sonrasında da tüm Afganistan'a

⁸⁹ Çınarlı, a.g.e., 32.

⁹⁰ Akkurt a.g.e., 93.

⁹¹ Dupree N. H., An historical guide to Afghanistan. Kabul: Afghan Tourist Organization., 1971, 35-36.

⁹² Raşid, a.g.e., 14-15.

⁹³ Aka İ., Timur ve Devleti, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, 90-107.

hakim olmuştur. Hatta Nadir Şah, İran Şahlığı'nı da ele geçirmiş ve 1739-1740 yılları arasında Muhammed Şah idaresindeki Türk Devleti'ni de işgal edip vergi vermeye mecbur kılmıştır⁹⁴.

Nadir Avşar'ın ölümüyle birlikte yeni karışıklıklar baş göstermiştir. Bu karışıklıklarla beraber Afganistan'da yeni bir dönem başlamıştır. Peştunlar Afganistan topraklarında hakimiyeti ele geçirmişlerdir. 1747 yılında ilk defa Peştunlar'ın siyasi erk olduğu ve egemenlik tesis ettiği devlet Ahmet Şah Durrani tarafından kurulmuştur⁹⁵.

Yakın döneme bakıldığında ise; 1800'lerin başında Afganistan toprakları 100 yılı aşkın bir süredir karışıklık içindeydi. 1828'de Dost Muhammed'in Afganistan yönetimini ele almasıyla ülkede birlik sağlanmıştır. Bu dönem İngilizler'in Hindistan üzerindeki etkisinin yoğunlaştığı yıllara denk gelmekteydi. İlk İngiliz-Afgan ilişkisi, Kuzey Hindistan'da Paşaver sorununun çözümünde İngilizlerin arabulucu rolü üstlenmesiyle gerçekleşti. Ancak İngilizler 1839'da Sihlerle işbirliği yaparak Afganistan'ı işgal ettiler. 1839-1842 yılları arasında süren ilk İngiliz-Afgan Savaşı bölgedeki karışıklığı artırdı. İngilizlerin çekilmesine rağmen Afgan ülkesi dağılmıştı. Dost Muhammed, 1863'te Kabil'e dönerek tekrar Afgan birliğini sağladı⁹⁶.

Dost Muhammed'in 9 Haziran 1863 tarihinde ölmesiyle Afganistan, tekrar iktidar kavgalarına sahne oldu. Rusların Türkistan'ı işgali, Afganlar ile İngilizleri bir süre için doğal müttefik yaptı. 1878'e gelindiğinde Afganistan'ın hakimiyeti Abdurrahman Han'ın elindeydi. İngilizler Ruslarla işbirliği yaparak 1878'de ülkeyi ikinci kez işgal ettiler. Afgan halkı yine İngilizlerle savaş halindeydi. İngiliz işgali ve savaş 1880'de bitti ama ülkenin birçok önemli şehiri harap oldu ve halk içerisindeki birlik zayıfladı⁹⁷. Amanullah Han'ın Ruslara yaklaşması, İngilizlerle savaş yapılmasına yol açtı ve savaş 8 Ağustos 1919'da Ravalpindi Anlaşması'yla sona erdirildi. Amanullah Han'ın reformları ülkede isyanlara yol açtı ve bu isyanlar onu ülkesini terk etmeye zorladı. 1979'daki Sovyet işgali Afganistan'daki isyanları daha da artırdı. Sovyetler birliğinin desteklediği Babrak Karmalı 1987'de görevden alarak yerine Dr. Najibullah'ı göreve getirdi⁹⁸.

Afganistan halkının, Rusların işgaline ve Rus yanlısı olan Dr. Najibullah hükümetine topyekûn savaş ilan etmesiyle birlikte Rus işgaline karşı halk dağlara çıkmıştır. Tam 10 yıl boyunca Ruslarla savaşmışlardır. Bu dönemle birlikte Afganistan halkı bir kaos dönemi

⁹⁴ Han A. K., "Kavşaktaki Ülke", National Geographic Türkiye, (Aralık, 2001), 26.

⁹⁵ Gulamulla F. M. K., Afga N. M.", İsmayili Yay., Pakistan, 2000, 7.; Erman, a.g.m., 492.

⁹⁶ XVII. yüzyıl sonlarına doğru Herat civarına gelip yerleşen ABDaliler'in Sadozay kolunun reisi olan Muhammed Zaman Han'ın oğlu Ahmed Şah, 1747'de Türk-İran hükümdarı Nadir Şah'ın öldürülmesinden sonra İran'ın içine düştüğü karışıklıktan faydalanarak Kandahar'ı ele geçirdi ve orada ABD'li reisleri tarafından hükümdar ilan edildi. Afganistan tarihi ile ilgili daha fazla bilgi için bakınız: <<http://www.afghanpaper.com/info/tarikh/tarikh.htm>>, 15.05.2014'de alınmıştır.

⁹⁷ Selim Y., Afganistan ve Dostum. Hiler Yayınları, Ankara, 2004, 13.

⁹⁸ Tenin Z., Afganistan Der Karn-i Bistom 1900-1996 (Yirminci Yüzyılda Afganistan 1900-1996), 2. Baskı, Tahran, 2005, 19.

içerisine girmiştir. Uluslararası tepkiler ve halkın güçlü direnişi sonucunda 1989 yılında Afganistan'dan çekilmek zorunda kalan Ruslar, arkalarında Dr. Najibullah'ı bırakarak ülkeyi terk etmiştir.

Dr. Najibullah hükümetine karşı mücahit grupların ve generallerin birleşmesi sonucunda Rusya yanlısı olan hükümet devrilmiştir. Yerine mücahit gruplar iktidara gelmiştir. Mücahit grupların iktidara gelmesi iç savaş ziline çalınması anlamına gelmekteydi. Afganistan, düşmanlarının Afganistan'daki içerisinde çatışmalar sonucunda iktidara gelecek yeni hükümette söz sahibi olmak ve kendi çıkarları için bir grup silahlı kişileri destekledi ve kendi çıkarlarına göre yönlendirmiştir. Mücahit gruplar arasında yaşanan iktidar mücadelesinin faturası Afganistan halkı için ağır olmuş ve iç savaşın başlamasında tetikleyici unsur olduğu bilinmektedir.

2.2 İngiliz Müdahalesinden Afganistan'ın Bağımsızlığına Giden Süreç

Sürekli bir değişim ve dönüşüm geçiren uluslararası ilişkiler tarihinde XV. yüzyıl sömürgecilik faaliyetlerinin dünya siyasetinin merkezine yerleştiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Sömürgecilik faaliyetleri neticesinde 1493 yılında imzalanan Pernesila Anlaşması ile sömürgeci güçler olarak dünyanın doğusunda Portekiz batısında da İspanya hakim güç odakları olarak yer almaktaydılar⁹⁹. Ancak Avrupa'nın önemli aktörleri olan İngiltere ve Fransa da bu yarışa dahil olmakta ve hem batıya ama özellikle de doğuya yönelmişlerdir. Söz konusu dönemde Portekiz Güney Asya kıyılarında etkin konumda olmalarına karşın Hindistan'ı ele geçirememişlerdi. Önemli bir deniz gücüne sahip olan İngiltere ise Hindistan'ı ele geçirmeye çalışmaktaydı. 31 Aralık 1600 tarihinde Kraliçe Elizabeth'in emri ile kurulan "İngiliz Doğu Hint Kumpanyası/East India Company"nın ana odak bölgesi olan Hindistan, İngiltere için en önemli sömürge bölgesiydi¹⁰⁰.

XVI. yüzyılın sonlarına doğru Babürlüler'in parçalanması neticesinde ortaya çıkan küçük devletler ve bazı yerel toplulukların tesis ettiği yeni devletleri etkisi altına alan İngiltere, kuzey bölgesi dışında Hindistan'ın bütün bölgelerine hakim olmuştu. İngiltere bölgede bu yönde sömürge faaliyetleri gösterirken kuzeyden de bölge Rus tehdidine maruz kalmaktaydı. Çar Deli Petro döneminden itibaren güneye yayılma politikası izleyen Rusya XVIII. yüzyıl sonlarında Kırım'ı ele geçirmiş ve Hristiyan unsurların da katkısıyla Kafkaslarda etkin güç haline gelmiştir. Ayrıca 1813 yılında imzalanan Gülistan Antlaşması ile İran'ın tüm eyaletlerini ele geçirmiş ama ardından 1826 yılında Rus-İran savaşı yaşanmıştır. Bu savaşın sonunda 1828 yılında imzalanan Türkmençay Antlaşması ile İran, Rusya'nın

⁹⁹ Sander O., Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e, 21. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2011., 89- 96.

¹⁰⁰ Armaoğlu F., 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi I, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1991, 33.

kontrolü altına girmiştir. Bu gelişmeler ise Rusya'yı Afganistan ve Hindistan için bir tehdit haline getirmiştir. Bu durum İngilizlerin dikkatinden kaçmamıştır. İngiltere ise bu tehdit karşısında en önemli sömürgesi olan Hindistan'ı kaybetmemek için savunma hattını Hindistan'ın ötesinde Afganistan'da inşa etmeye çalışmıştır¹⁰¹. Bu gelişmeler artık bölgede Büyük Oyun'un oynandığını göstermektedir.

İngilizlerin tehdit algılamalarında bir diğer husus ise Napolyon'un Ruslara yaptığı tekliftir. Buna göre 1807 yılında Napolyon, Ruslara ortak bir ordu kurmayı ve bu ordu ile Kafkaslar ve İran üzerinden yapılacak bir sefer ile Hindistan'dan İngilizleri çıkarmayı teklif etmiştir. Ruslar, bu teklifi kabul etmemiş ancak İngiltere tehdidinin varlığını hissetmiş ve dikkatini bu noktaya çekmiştir¹⁰².

Bölgede küresel ölçekte bu gelişmeler yaşanırken Afganistan'da ise 1700'lerin sonunda Zaman Şah'ın iktidarıyla beraber iç karışıklıklar baş göstermiş ve toprak kayıpları söz konusu olmuştur. Bu gelişmeler Ahmet Şah Durrani tarafından kurulan hanedanlığın sonuna gelinmiştir¹⁰³.

1839 yılına gelindiğinde ise Büyük Oyun'un gölgesinde ilk İngiliz-Afgan savaşı başlamıştır. Ruslar'ın etkisinde olan İran ordusunun Herat'ı kuşatmasıyla beraber Afganistan Emiri Dost Muhammed Han'ın Ruslar'a yaklaştığını iddia eden İngilizler 1839 yılında Afganistan'a müdahale kararı almıştır¹⁰⁴. Savaşla beraber Afganistan'da Dost Muhammed Han iktidarına son verilmiştir. Yerine ise toprak tavizleri ve dış ilişkilerde İngiltere'ye bağımlı olunması şartını kabul eden eski şahlardan Şuca iktidara getirildi¹⁰⁵.

Şuca'nın Afganistan'da iktidara gelmesiyle birlikte doğrudan Şuca'ya dolaylı olarak da İngilizlere karşı başkaldırıları hemen başlamıştır. Bu başkaldırıları ve istikrarsızlıkla mücadele edemeyeceğini anlayan İngilizler, direnen bölge liderleriyle anlaşma yapılmasının silahlı mücadeleye nazaran daha doğru olacağı yönünde bir karar alarak söz konusu liderler ile yapılan görüşmeler neticesinde Dost Muhammed Han'ın yeniden Afganistan'da yönetimin başına geçmesi yönünde karar tesis edilmiştir¹⁰⁶.

İran'ın Rusların desteklemesiyle Herat'ı ele geçirmelerine karşı hamle olarak ise İngilizler, İran ordularına Türkmen ili Merv'i işaret etmişler ve buraların İranlılar tarafından ele geçirilmesini destekleyeceklerini belirtmişlerdir. İngilizler, bu politikalarıyla Rusların Hindistan'a doğru yayılmasında Afganistan'dan daha önemli bir engeli Ruslarla karşı karşıya getirmeyi planlamışlardır. Ancak İngilizlerin bu politikası Türkmenlerin, İranlıları, ordularına

¹⁰¹ Saray, a.g.e., 2002, 30-38.

¹⁰² Rawlinson H., *England and Russia in the East*, 2. Baskı, J. Murray, London, 1875, 37.

¹⁰³ Gulamulla, a.g.e., 8.

¹⁰⁴ Yazıcı O., "Birinci İngiliz-Afgan Savaşı ve Sonuçları", *Afganistan Üzerine Araştırmalar*, Der. Ahmetbeyoğlu A., Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., İstanbul, 2002, s 51-64.

¹⁰⁵ Dupree, a.g.e., 53.

¹⁰⁶ Saray, a.g.e., 58-60; Yazıcı, a.g.m., 82.

büyük kayıplar verdirerek yenmeleri üzerine başarısız kalmıştır. Bu gelişmeler üzerine Dost Muhammed ise 27 Mart 1863 tarihinde Türkmenlerin de desteğiyle Herat'ı almayı başarmıştır¹⁰⁷.

Ancak Dost Muhammed'in ölümüyle beraber Afgan tahtına oturan Şir Ali döneminde Türkistan coğrafyası Rus işgallerine maruz kalmaktaydı. Söz konusu coğrafyadaki Rus işgalleri Afganistan için tehlike çanlarının çalması anlamına gelmekteydi. Rus tehdidini en büyük sömürgesi Hindistan'a yönelik bir tehdit olarak gören ve Afganistan'ı bu bağlamda tampon bölge olarak konumlayan İngiltere ise bu süreçte Afganistan'a sürekli yardımlar yapmaktaydı. 1873 yılında Rusların Hive'yi işgali ve beraberinde gerçekleşen Türkmen katliamı karşısında Şir Ali, İngilizlerden yeniden yardım isteme zorunda kalmıştır. Ancak İngiltere ve Rusya'nın bu hadiseden birkaç önce aralarında bir tampon bölge oluşturma yönünde anlaşmaya varmalarından dolayı Şir Ali'nin yardım isteğine İngilizler olumsuz yanıt vermişlerdir. Bu gelişme üzerine II. İngiliz-Afgan Savaşı başlamıştır¹⁰⁸.

Bu dönemde paralel bir şekilde devam eden taht kavgaları da Abdurrahman Han'ın zaferiyle sonuçlanır. Ancak yeni Han ile müttefik İngiltere arasında sıkıntılar hemen baş göstermiştir. Afganistan'ın güney bölgelerinde yer alan aşiretler dışındaki Peştun aşiretler 1890 yılından itibaren İngiliz yönetimini tanımamaya başladılar ve İngilizlerle mücadeleye giriştiler. Bu durum karşısında İngilizler ise bölgedeki askerleriyle iki kere müdahalede bulunsalar dahi başarılı olamamışlardır. Bu süreçte Abdurrahman Han ise İngilizler ile söz konusu bölgenin sınırının çizilmesi yönünde görüşme talebinde bulunmuştur. Ancak İngiltere bu konuda Abdurrahman Han'a karşı sert bir tutum içerisine girmiş ve Hindistan Genel Valisi Lord Landsdowne tarafından Sir Mortimer Durand 18 Eylül 1893 tarihinde Kabil'e gönderilmiştir. İngilizlerin askeri müdahalesinden endişe duyan Abdurrahman Han bu sert tavrı kabullenmek zorunda kalmış ve 12 Kasım 1893'te Abdurrahman Han ile Durand, Afganistan ve Pakistan arasında günümüzde de halen mevcut sınır olan hattı güney sınırı olarak belirlemişlerdir¹⁰⁹.

Abdurrahman Han'dan sonra ise 1901 yılında Habibullah tahta oturmuş ve on sekiz yıl kadar ülkeyi yönettikten sonra yerine 1919 yılında iktidarı on yıl sürecek olan Emanullah Han geçmiştir. Her iki hükümdar da ülkede çeşitli reformlar yapmışlardır. Ancak ülkeyi dışa açma çabaları sürekli olarak İngiliz engeline takılmıştır. Bunun üzerine 1919 yılında siyasi tarih literatüründe III. İngiliz-Afgan Savaşı olarak adlandırılan Bağımsızlık Savaşı başlamıştır. Bu savaş sonunda ilk olarak 8 Ağustos 1919 tarihinde Ravalpindi Ateşkes Antlaşması, 22 Kasım

¹⁰⁷ Saray, a.g.e., 72.

¹⁰⁸ Gankovskii I. V., A history of Afghanistan, Çev. Baskakov V., Progress Publishers, Moskova, 1985, 152-154.

¹⁰⁹ Fleeter A., Afghanistan: Highway of Conquest, Cornell University Press, New York, 1965, 166.

1922 tarihinde ise Kabil Antlaşması imzalanmıştır. Kabil Antlaşması ile birlikte Afganistan bağımsızlığına kavuşmuştur¹¹⁰.

2.3 Bağımsızlıktan Sovyet İşgaline Giden Süreç

Afganistan coğrafyası bir yandan İngiliz tehdidiyle uğraşırken diğer yandan da Rus tehdidi her zaman varlığını hissettirmiştir. Afganistan'ın bağımsızlığını kazandığı dönemde Çarlık Rusya ise Orta Asya hanlıklarını tek tek işgal etmiş ve bölgedeki etkisini ve gücünü önemli derecede sağlamlaştırmıştır. İngilizler ise çalışmanın önceki paragraflarında da belirtildiği üzere Afganistan'ı işgal etmiş ve Afganlarla savaşmış ama başarılı olamamıştır. Çalışmada yine daha önce belirtildiği gibi Çarlık Rusya ile İngiltere arasında cereyan eden ve Orta Asya'da hakimiyet kurma çabası ve sömürgelerin güvenliğinin sağlanması mücadelesinde iki ülke arasında bir anlaşma tesis edilmiş ve Afganistan'ın tampon bölge olması kararlaştırılmıştır. 1907 yılında imza edilen bu anlaşma ise fazla uzun ömürlü olmamış ve 1917 yılında Rus İç Savaşı ve ülkedeki bütün kesimler özellikle de Bolşevikler ile Menşevikler arasındaki mücadele neticesinde Bolşevikler iktidarı ele geçirmiş ve Çarlık Rusyasının taraf olduğu bütün anlaşmaları tek taraflı olarak iptal ettiklerini ve bu anlaşmalardan çekildiklerini ilan etmişlerdir. Böylece Büyük Oyun'un ilk perdesinde söz konusu olan ve iki büyük gücün rekabetinin belirli kurallar çerçevesinde dizayn edildiği ve Afganistan'ın da bu bağlamda tampon bölge olarak belirlendiği anlaşma da geçersiz kalmıştır. Her devrimde yaşanan süreçle önce iç dinamiklerini stabil hale getiren ve ülkedeki iç istikrarı sağlayan Bolşevikler ardından ise dış politikada ideolojik bir aktif politika anlayışıyla hareket etmeye başlamışlardır. Bu bağlamda Afganistan da ele alınan ve hedef olan ülkelere birisi olarak Bolşevik yönetiminin dış politika kararlarında önemli gündem maddelerinden birisi olmuştur Bolşevik yönetimi veya Lenin ise Afganistan'ı iki açıdan önemli bulmaktaydı. Bu bağlamda Lenin, ilk olarak Bolşevik rejime yönelik hissettiği İngiliz tehdidinin Afganistan üzerinden ülke topraklarına ziyaret edeceğini düşünmekteydi. İkincisi ise Hindistan'da bir proleter devrim hedefleyen Lenin, Afganistan'ı Hindistan'a dolayısıyla da İngiltere'ye karşı yürüteceği politikada bir geçiş güzergahı veya köprü olarak görmekteydi¹¹¹.

Afganistan'a gelince ise ülke bağımsızlığını kazanmakla beraber I. Dünya Savaşı'na girmemiş ve modernleşme sürecinin başarıya ulaşması yönünde politikaların gerçekleştirildiği bir döneme girmiştir. Ruslar ise Türkiye ve diğer hedef ülkeler gibi Afganistan'ı da yanına çekme bağlamında faaliyetlerde bulunmaktaydılar. Bu bağlamda İngilizler ile savaş yaşayan ve İngilizlere karşı negatif algının yüksek olduğu Afganistan'dan da Ruslara karşı bir yakın

¹¹⁰ Avşar M., Afgan-Name II, Tahran H., 1341, 5.

¹¹¹ Oğuz, a.g.e., 2002, 53-55.

duruş söz konusuydu. Bu tabloyu okuyan Lenin ise Emanullah Han'ı dünyadaki tek Müslüman ülkenin lideri olarak övgüye tabi tuttuğu mektubunda Afganistan ile diplomatik ilişki tesis etmeyi istediklerini belirtiyordu. Sonuç itibariyle iki ülke arasındaki yakınlığın bir göstergesi olarak Bolşevik ihtilali ile Afganistan'ı ilk tanıyan ülke olan SSCB'yi de ilk tanıyan Afganistan olmuştur¹¹².

Dış politikada Rusya ile yakınlaşan Afganistan iç politikada ise reform sürecini işletmekteydi. Bu bağlamda Afganistan'ın laik bir devlet olduğu ilan edilmiş, Türkiye ile askeri ve diplomatik ilişkiler geliştirilmeye ve Türkiye'deki modernleşme sürecine paralel bir değişim ve dönüşüm politikası izlenmeye çalışılmıştır. Ancak kılık kıyafet reformu ile Afganistan'da yönetime karşı direniş ve başkaldırı hareketi başlamıştır. bu gelişme üzerine Baçe Sakav olarak bilinen Emir Habibullah Kalakani, Kabil'i ele geçirmiş ve Emanullah Han ülkeyi terk ederek iktidarını kaybetmiştir¹¹³. Böylece Milli Afgan Devleti'nin kurulduğu 1747'den sonra ilk defa Peştun olmayan bir kişi Afganistan'da iktidarı ele geçirmiş bulunmaktaydı. Tacik olan Emir Habibullah, modernleşme bağlamında atılan bütün adımları noktalamış, reform yasalarını iptal ederek söz konusu politikadan vazgeçmiş ve ülkeyi İslami bir yönetim anlayışıyla idare edeceğini ilan etmiştir¹¹⁴.

Habibullah'ın dokuz ay kadar süren kısa ömürlü saltanatını sonlandıran ve iktidarı ele geçiren Nadir Şah da Emanullah'ın bütün reformlarının sonlandırıldığını açıklamış ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerini dondurmuştur¹¹⁵. Aslında Şah, dış politikada bu bağlamda Emanullah dönemi dış politikasına paralel şekilde Sovyetler ve İngiltere arasında denge politikası izliyordu. Ancak izlenen denge ve tarafsızlık politikası Afganistan'ın her geçen yalnızlaşması anlamına gelmekteydi. Bu dönemde Afganistan ile yakın ilişkiler tesis eden ve onu uluslararası politika sahnesinde yalnız bırakmayan ülke sadece Türkiye'yd¹¹⁶.

Dolayısıyla hem Batı'dan hem de Sovyetler Birliği'nden uzak duran Afganistan bir yandan iç politikada baskıcı bir yönetim ile yöneten-yönetilen arasındaki sadakat ve meşruiyet bağını zayıflatırken diğer yandan hem iç politika hem de dış politikada gereksinim duyduğu müttefik ve dost devlet ihtiyacını karşılayamayacağı bir döneme giriyordu veya daha doğru bir ifadeyle böylesi bir dönemi yaşamaktaydı.

Nadir Şah'ın 1933 yılında bir okul ziyareti esnasında öldürülmesinin ardından yerine ülkeyi 40 yıl boyunca yönetecek olan oğlu Zahir Şah geçmiştir. Zahir Şah döneminde 1964

¹¹² Şeyhanlıoğlu H., "11 Eylül Sonrası Değişen Dünya Dengelerinde Afganistan", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, (2004), 23.

¹¹³ Hakcu M. A., Afganistan ve Müdahalat-ı Harici, Sephr Baskısı, Tahran, 1380, 9-10.

¹¹⁴ Tanin Z., 20. Yüzyıl'da Afganistan, Muhammed İbrahim Afganistanı, Tahran, 25- 45.

¹¹⁵ Oğuz E., Afganistan, Celp Kitapları, İstanbul, 1999, 61.

¹¹⁶ Saray, a.g.e., 2002, 153-157.

yılında yeni Afganistan Anayasası kabul edilerek ülkede meşrutiyet yönetimine geçilmiştir¹¹⁷. Böylece Afganistan'da 1960'lı yıllarda başlayan siyasi hareketler meşru bir zeminde yürütülmeye başlanmıştır. Ülkede Sovyetler Birliği tarafından desteklenen Hizbi Demokratik Halk-ı Afganistan/Afganistan Demokratik Halk Partisi, Çin Halk Cumhuriyeti tarafından desteklenen Parçam ekolü ve mezhebi bölünmeler üzerinden faaliyet gösteren İslami partiler siyasette ve toplum nezdinde boy göstermekteydiler¹¹⁸.

1978 yılına gelindiğinde ise iktidara Halk ve Parçam koalisyonunun oluşturduğu Nur Muhammed Taraki hükümeti gelmiştir. Koalisyonun Halk cephesinden olan Taraki'nin yardımcılığını ise Parçam cephesinden Babrak Karmal yürütmekteydi. Artık Afganistan iyice Sovyetler'e yakınlaşmıştı. Hatta devlet, Komünist Parti programına paralel bir politika izleyeceğinin işaretlerini açıktan vermektedir¹¹⁹.

Bu dönemde Afganistan'daki tabloya bakıldığında ülkede Sovyet egemenliği çanlarının çaldığının bariz göstergeleri herkesçe görülmekteydi. ABD ile yakınlaşmayan ve dönemin konjonktürel şartları çerçevesinde ülkede yönetimi ele geçiren sol partilerin varlığı bu tercihte etkili olan bir husus iken diğer husus ise söz konusu sol veya Marksist anlayışın karşı güçlü bir cephenin varlığıdır. Bu durum tarih boyunca sürekli çalkantılar, müdahaleler, işgaller ve savaşlar yaşayan Afganistan için benzer olayların yaşanacağına delalet etmekteydi.

2.4 Afganistan'ın Sovyetler Tarafından İşgali ve Direniş Dönemi

Zahir Şah'ın, Başbakan Muhammed Davut Han'ı görevinin 10. yılında görevden alınması ve bunun üzerine Davut Han'ın darbe yaparak 1973 yılında yönetime gelmesi Afganistan'a yönelik Sovyet müdahalesi ve işgaline giden sürecin ana faktörü olarak gösterilmektedir. Davut Han'ın iktidara yeniden gelmesiyle Sovyetler ve ülkedeki sol gruplar her ne kadar mutlu olmuşlarsa da tecrübe-i vakıalardan ders çıkaran Davut Han daha itidalli ve dengeli bir politika izlemiştir. Davut Han'ın Sovyetler'e karşı mesafeli politikalar izlemesi ve Karmal ve Terakki gibi kişileri idam etmeye çalışması gibi davranışları neticesinde Sovyetler tarafından düğmeye basılmıştır. 27 Nisan 1978 yılında ordunun içindeki solcu subaylar tarafından bir darbe tertip edilmiştir. KGB ajanlarının desteğiyle gerçekleşen bu darbe ile Davut Han ve ailesinin bütün fertleri ve ayrıca çok sayıda devlet adamı öldürülmüştür¹²⁰.

Bu darbe sonrasında Hafizullah Emin, Afganistan'ın cumhurbaşkanı olmuştur. Ancak başta İslami gruplar olmak üzere ülkedeki muhalif gruplara karşı kendisini yeterince güçlü

¹¹⁷ Nasiri A. D., Afganistan ve Nizamı Siyaset Ajandası, Kabil, 2005, 13-14.

¹¹⁸ Devletabadi, a.g.e., 435- 451.

¹¹⁹ Andeşmand M. E., Salhay Tecavuz ve Mükavemet, Payman, Kabil, 2004, 70-75.

¹²⁰ Şeyhanlıoğlu, a.g.e., 26-27.

görmeyen Emin, Sovyetler'den askeri yardım talebinde bulunmuştur. Ancak Sovyet yönetimini isteksiz gören Emin, Pakistan üzerinden ABD ile ilişkiler tesis etmeye çalışınca Moskova yönetiminin tepkisini çekmiş ve Emin'e karşı Babrak Karmal desteklenmeye başlanmıştır¹²¹.

Sovyetler açısından bardağı taşıran son damla ise Emin'in, 1979 yılında Teraki'nin sarayını basarak adamlarıyla beraber ortadan kaldırmasıdır. Bu gelişme üzerine direk harekete geçen Moskova yönetimi, Kabil Sarayı yakınına yaklaşık 4.000 kişilik Rus paraşütçü birliği ile çıkarma yapmış ve Lagman Sarayı'nda ikamet eden Emin ve yakınlarını öldürerek 28 Aralık 1979 günü Babrak Karmal'a ülkenin yönetimini vermişlerdir¹²².

1979 yılında hem Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı işgali hem de İran'da İslam Devrimi'nin gerçekleşmesi (11 Şubat 1979) ABD'nin İslam dünyasıyla ilişkilerini derinden etkiledi. 1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi ve Afganistan'ın işgali olayları, bölge jeopolitiğinde önemli değişikliklerin meydana gelmesine sebep oldu. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi üzerine ABD, Sovyetler Birliği'ni "çevrelemek" ve "güneye inmesini engellemek" için "Yeşil Kuşak Projesi"ni devreye soktu. Yeşil Kuşak Projesi'yle ABD, İslam ve Müslümanlardan faydalanma yolunu seçti. Bu bağlamda ABD, İslam'ın radikal/cihatçı söylemine destek vererek "cihad"ın yıllarca Müslümanlar tarafından "ihmal edilen" bir görevleri olduğunu vurguladı. Afganistan'ın işgali olayının, Müslümanlar için yıllarca ihmal ettikleri görevlerini yerlerine getirmek için çok iyi bir fırsat olduğu gündeme taşındı. Çünkü ABD'ye göre Sovyetler Birliği "Tanrı tanımaz", "ateist", "Allahsız" ve "şer imparatorluğu" idi ve bu imparatorluk bir Müslüman ülke olan Afganistan'ı işgal etmişti¹²³.

Kendi ifadesiyle bağımsız olmayan ve yabancı danışmanların esaretinde devleti yönetmeye çalışan Karmal dönemi Afganistan'ın bütün resmi kurumlarını Rus danışmanlar sevk ve idare etmekteydi. Bu bağlamda Karmal, Afganistan'ı Sovyetleştirme Programının yürütücüsüydü. Programın birinci ayağı olan devlet kurumlarının Rus danışmanlar tarafından idare edilmesine paralel olarak ikinci ayağı ise ülkedeki kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşları Sovyet tipi bir modele evrilmekteydi. Ülkede özellikle de kırsal kesimde mücahitlerin etkin güç olmasından dolayı ekonomide Sovyet tipi modeli gerçekleştirilmemesine rağmen Karmal yönetimi döneminde komünist rejimin polis gücü olarak Khedemati İttıla'ati Devleti/KHAD kurulmuştur¹²⁴.

Ülke içinde bu gelişmeler yaşanırken 1970'lerin başından itibaren Komünist rejimlerin varlığından dolayı Pakistan'da konumlanan İslami yapılar ise ABD, İran ve Suudi

¹²¹ Tanin, a.g.e., 280-285.

¹²² Oğuz, a.g.e., 2002, 145-147.

¹²³ Şahin M., "ABD'nin Müslüman Savaşçıları", Akademik Orta Doğu, Vol. 3, No. 1, (2008), 45.

¹²⁴ Oğuz, a.g.e., 2002, 155-159.

Arabistan'ın yardımlarıyla önemsenerek bir güç odağı haline gelmişlerdi¹²⁵. Bu durumda Sovyet işgali ve komünist rejime karşı güçlü bir direnişin olacağını en açık göstergelerinin başında gelmekteydi. Müslümanların “ihmal ettikleri görevleri”ni yapmaları için bundan daha iyi fırsat olamazdı. ABD kendi dış politik çıkarları açısından çok tehlikeli gördüğü Sovyetler Birliği'nin bu girişimini, Müslümanlara çok iyi satmasını bildi. ABD, Sovyetler Birliği ile girmiş olduğu çatışmayı/savaşı kendisi doğrudan müdahil olmayarak “vekil savaşçılar”la halletme yolunu seçti. Bu bağlamda İslam'ın radikal/cihatçı yorumunu ön plana çıkararak ve ona göre hareket eden “Müslüman savaşçılar” oluşturuldu. İslam coğrafyası, Avrupa ve Amerika'dan toplanan Müslümanlar, Afganistan ve Pakistan'da dini/ideolojik ve askeri eğitimden geçirilerek “Şer İmparatorluğu” olarak tanımlanan Sovyetler Birliği'ne karşı savaştırıldılar. ABD “Siyasal İslam”ı ön plana çıkararak hem Sovyetler Birliği'ne hem de Sovyetler Birliği yanlısı ve Batı karşıtı/bağımsızlıkçı yerel milliyetçilere karşı İslamcı grupları destekledi. Bu durumdan da anlaşıldığı üzere, ABD, dini, hegemonik siyasetinin bir aracı olarak kullanma yolunu seçti. Bunu iç politikada Hıristiyanlığı ön plana çıkararak, İslam coğrafyasında ise İslam'ın “cihatçı” yorumuna destek vererek ortaya koydu. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ne karşı “gerekli her araçla” mücadele etmeyi dış politik/hegemonik çıkarları açısından uygun buldu. Bu bağlamda en uygun araç olarak da İslam'ın “cihatçı” yorumunu ve “cihatçıları” seçti. Soğuk Savaş döneminin iki karşıt süper güçleri ABD ve Sovyetler Birliği doğrudan karşı karşıya gelmediler. Aralarındaki mücadeleyi “vekil savaşçıları”yla yürüttüler¹²⁶.

Sovyet işgaline karşı ilk tepki ise başkent Kabil'de gerçekleşmiştir. Şubat 1980'de esnaf ve memurlar genel grev ilan ederek direnişi başlatmış Nisan 1980'de ise kanlı öğrenci yürüyüşü ile tepkiler had safhaya ulaşmıştır. 1981 yılına gelindiğinde ise ülkede çatışmalar başlamıştı. Kabil ve çevresinde yoğun çatışmalar yaşanırken Herat başta olmak üzere yirmi vilayette Ruslar'a karşı ayaklanma başlamıştır¹²⁷.

Sovyetlerin işgali sadece ülke içindeki unsurların tepkisiyle sınırlı kalmamış uluslararası kamuoyunun ve diğer devletlerin de tepkisini çekmiştir. İşgalin hemen ardından Çin Halk Cumhuriyeti konuyu BM Güvenlik Konseyi'nin gündemi taşımıştır. Rusya'nın bu konseye üye olması ve veto hakkına sahip olmasından dolayı bir karar tesis edilememiştir. Ancak konu burada kapatılmamış ve BM Genel Kurul gündemine alınmıştır. Genel Kurul'da ise Sovyetler adı kullanılmadan Afganistan'ın toprak bütünlüğüne vurgu yapılmış ve yabancı kuvvetlerin ülkeyi derhal terk etmesi istenmiştir. BM Genel Kurulu'nda Afganistan işgaline yönelik beş karar alınmasına rağmen gerek bu kararların yaptırım gücünün olmaması gerekse

¹²⁵ Musavi S. A., Zahir Şah'tan Karzai'ye Afganistan Tarihi Tahlili, Balh Yay., Balh, 2009, 98.

¹²⁶ Şahin, a.g.m., 46-47.

¹²⁷ Oğuz, a.g.e., 2002, 146-147.

uluslararası konjonktürün Rusya'ya yönelik doğrudan müdahaleyi mümkün kılmamasından dolayı Ruslar Afganistan'ı terk etmemişlerdir¹²⁸.

Gerek içsel dinamiklerin altyapı oluşturması gerekse uluslararası kamuoyunun desteklemesi ve özellikle başta ABD ve Suudi Arabistan olmak üzere ekonomik veya askeri yönden güçlü ülkelerin 1970'lerin başından itibaren bölgedeki İslami grupları eğitmeleri ve finansal destek sağlamaları Sovyet işgalinin hiç de kolay olmayacağını tüm gerçekliğiyle gözler önüne sermekteydi. Ayrıca ülkenin yüksek dağlardan oluşan engebeli coğrafi yapısı ve sert iklim koşulları da söz konusu işgalin hem maliyetini artırmakta hem de Sovyetlerin bölgede kalıcılık tesis etmesini nerdeyse imkansız hale getirmekteydi.

2.5 Sovyetler Sonrası Afganistan'da İç Savaş

On yıl süren işgal döneminde 15.000 kayıp veren ve iktidara karşı savaşan mücahit grupları* yenilgiye uğratamayan Sovyetler Birliği, 1988 yılının sonunda Afganistan çekileceğini açıkladı ve geri çekilme Şubat 1989'da tamamlandı. Fakat özellikle Batılı devletlerin, Sovyet işgali sona erdikten sonra Muhammed Najibullah'ın da iktidardan hemen uzaklaştıracağı bir diğer ifade ile devrileceği beklentisi ise gerçekleşmedi. Bu durumun iki nedeni vardı. İlk olarak Najibullah'ın işgalin bitmesinden sonra gerillalara karşı çatışmalardan çok çekmiş olan Afgan halkının ulusçu duygularını çok mahir şekilde politik anlamda kullanmasıdır. Diğer nedeni ise gerilla grupları veya direnişçilerin bir araya gelememe sorunuydu. Yani her bir gerilla grup Sovyetlere veya iktidara karşı savaşırken öte yandan da diğer gruplara karşı nüfuz mücadelesi vermekteydi. Bunun temelinde yatan husus ise söz konusu gruplar din ve kabile veya aşiret bağlamında birbirinden ayrılmaktaydılar¹²⁹.

Birbirleriyle din veya aşiret bağları bakımından kopuk olan mücahit komutanları arasında haraç bölgelerine ayrılmış olan Afganistan hukukun işlemediği ve devlet otoritesinin olmadığı bir ülke görünümüne bürünmüştü. Sovyet işgali döneminde ortak düşmana karşı birlikte savaşan gruplar işgalin sona ermesiyle birlikte silahlarını birbirlerine karşı doğrultmuşlardır. Bununla beraber Sovyet işgali döneminde mücahit grupları destekleyen ABD, Pakistan ve Suudi Arabistan gibi ülkeler ise işgal sonrası bir plana sahip olmadıklarından mevcut güç boşluğunun nasıl doldurulacağı konusunda kayıtsız bir tavır takınmışlardır. Bu ise, ülkedeki durumu iyice içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir¹³⁰.

Böylesi kaotik bir havanın hakim olduğu Afganistan'da iç savaşın ilk aşaması işgal sonrası hemen devrilmesi beklenen Najibullah yönetimi ile mücahit gruplar arasında

¹²⁸ Şeyhanlıoğlu, a.g.e., 28-29.

* Orijinal eserde "Müslüman Gerillalar" ifadesi kullanılmıştır. bkz.; Sander O., Siyasi Tarih 1918-1994, 19. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2010, 567.

¹²⁹ Ibid., 567-568.

¹³⁰ Şeyhanlıoğlu, a.g.e., 36.

gerçekleşmiştir. Najibullah yönetiminin beklenenden uzun ömür olmasının sebepleri daha öncede ifade edildiği üzere halkın bitkin ve muzdarip oluşu ve Najibullah yönetiminin bunu kullanması ile mücahitler arasındaki ihtilaflardan kaynaklanmaktaydı. Ancak Najibullah yönetiminin de bazı zayıfları söz konusuydu. Sovyet işgali öncesi dönemden beri Afganistan’da varlık gösteren “Parçamilik” ve “Halkilik” gibi ideolojik ayrılıklar ile birlikte etnik ve kişisel ayrılıklar ve ihtilaflar da Najibullah yönetiminin dezavantajlarıydı¹³¹.

Söz konusu dönemde ülkede çeşitli siyasi örgütlenmeler vardı. Bunlardan birisi Kuzey Afganistan İslami Milli Hareketi/Cünbiş-i Milli İslami Safahat-i Şumal’di. Kuzey Afganistan merkezli kurulmuştur. Söz konusu parti din adamları, aydın kişiler, Najibullah’ın komünist hükümeti döneminde hükümete görev yapan mücahit gruplara karşı savaştan komutanlar ve komünist hükümeti yıkılmasından sonra General Dostum yanlısı olan mücahit gruplar ile Najibullah hükümetinde önemli yerlerde görev yapan generaller bir arada toplanarak yapmış olduğu toplantılar sonucunda kurulmuştur¹³².

Bir diğer siyasi oluşum ise Afganistan Milli Vahdet Partisi/Hizb-i Vahdet-i Milli Afganistan’dı. Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgalinin ardından ülkede tesis edilen yeni düzende sekiz tane siyasi parti kurulmuştu. Söz konusu partiler etnik veya mezhebi ayrımlarına bakılmaksızın mücahit olarak anılmıştır. İlerleyen süreçte Hizb-i hareket-i İslami hariç diğer yedi parti birleşerek Hizb-i Vahdet-i İslami adı altında birleşmiştir. Hizb-i Vahdet-i İslami’nin ilk lideri, din adamı üstat Abdülali Mezari’dir. Şii Hazaralar tarafından desteklenen bu partinin günümüzdeki lideri ise Muhakık’tır¹³³.

Böylece Sovyet işgalinden sonra ilk çatışma ve iç savaşın ilk aşaması Najibullah yönetimine karşı mücahit gruplar tarafından başlatılmış oldu. ABD ve Pakistan başta olmak birçok devletin desteğine karşın, başlarda mücahit gruplar Kabil yönetimine karşı bir başarı gösterememişlerdir. Najibullah ise bir yandan silahlı mücadeleyi sürdürürken öte yandan uzlaşma çağrısında bulunmaktaydı. Ancak mücahit gruplar bu konuda kesin ve net bir tavırla uzlaşma olmayacağını belirterek çağrıya olumsuz cevap vermişlerdir. Ancak 16 Nisan 1992 tarihinde ise işler çok değişmişti. Bu tarihte birbirleriyle de mücadele eden mücahit gruplar çevreyi denetleyip Kabil’e doğru harekete geçtiklerinde Najibullah istifa etmek mecburiyetinde kaldı¹³⁴.

Najibullah yönetimine son verilmesi üzerine 28 Nisan 1992 tarihinde Sıbgatullah Müceddidi başkanlığında Geçici Konsey yönetimi ele almıştır. Hizbi İslami’nin önde gelen

¹³¹ Rubin B. R., *The Fragmentation of Afghanistan: State Formation and Collapse in The International System*, Yale University Press, Michigan, 1995, 125-170.

¹³² Bekmuradi N. “2001 Sonrası Siyasi Partilerin Afganistan’da Demokratik Düzene Katkısı”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, (2014), 50.

¹³³ Albayrak R., *Afganistan Türkleri*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2004, 118-119.

¹³⁴ Sander, 2010, 568.

isimlerinden olan Abdussabur Ferid ise başbakanlığa getirilmiştir¹³⁵. Najibullah'ın istifası ile birlikte artık Afganistan'da mücahit gruplar iktidarı ele almıştır. Ancak bu durum ülkeyi stabil bir hale getirmekten ziyade kaosun devam etmesine zemin teşkil etmiştir.

Najibullah yönetiminin devrilmesinin ardından askeri açıdan çok daha güçlü olan Rabbani ve Hikmetyar'ın değil de Müceddidi'nin devlet başkanı olması söz konusu liderlerin birbiriyle olan mücadelesinin bir sonucudur. Müceddidi oldukça kısa süren devlet başkanlığı döneminde ülkeyi kaostan kurtarmak, bir uzlaşma ortamı sağlamaktan ziyade kendi iktidarının kalıcı veya uzun olması için gayret sarf etmiştir. Bu bağlamda Afganistan'da politik olarak en önemli aktör olan aşiret liderleri ve dini önderler ile temaslara geçmiştir. Ancak etnik, dini ve ideolojik olarak çok parçalı bir yapıya sahip olan Müceddidi hükümeti içinde her grup diğerini alt etmeye çalışmakta ve kendilerini iktidarın sahibi yapma amacıyla hareket etmekteydi¹³⁶.

Müceddidi yönetimi de ülkeye bir sulh havası getirememiş ve istikrarsızlık devam ederken Hizbi İslami'nin lideri olan Hikmetyar, Müceddidi yönetimini tanımadığını ilan etmiş ve mücahitler arasındaki savaş artık başlamıştır. 30 Ağustos 1992 tarihinde devlet başkanlığına Burhaneddin Rabbani getirilmiştir. Söz konusu tarihte başbakan yardımcılığı görevinde bulunan Hikmetyar ise Rabbani'nin de devlet başkanlığını kabul etmeyerek çatışmaya devam etmiştir. Bu esnada bir yandan Türk lider Raşid Dostum da Hikmetyar ile aynı cephede yer alırken diğer yandan da İran destekli Şii güçler de bu ittifaka katılmıştır¹³⁷.

2.6 Afganistan'da Taliban İktidarı

Taliban'ın etkin bir aktör olarak Afganistan siyasetinde yer edinmesi her ne kadar erken bir dönemde söz konusu olsa da Taliban'ı var eden nedenler oldukça eskiye dayanmaktadır. 1857 yılında İngiliz sömürgesinden kurtulmak isteyen Hindistan Müslümanları, sömürge yönetimine karşı büyük bir ayaklanma başlatmışlardır. Kanlı bir şekilde bastırılan bu ayaklanmadan sonra Müslüman halkın daha iyi bir eğitim alması kanaatine ulaşan Müslüman alimler, şimdiki Hindistan'ın Deoband şehrinde bir medrese ve akabinde 1898 yılında Aligarh Müslüman Üniversitesi'ni kurmuşlardır. Bu okul mensuplarının 1919 yılında kurduğu "Cemiyet-i Ulema-i Hint" teşkilatının başlattığı hilafet hareketiyle İngiliz emperyalizmine karşı büyük bir mücadele başlatılmıştır. 1947 yılında bağımsızlığını kazanan Pakistan'ın modern bir devlet olmasında önemli katkıları bulunan bu dini okul; Sovyetlerin Afganistan'ı işgalinden sonra yeni bir kimlikle ortaya çıkmıştır.

¹³⁵ Akkurt, a.g.e., 76.

¹³⁶ Tarzi S. M., "Afghanistan in 1992: A Hobbesian State of Nature", Vol. 33, No. 2, (1993), 165-166.

¹³⁷ Balcı A., "Afganistan: Ulus Devlet ve Kabilecilik Arasında", Dünya Çatışma Bölgeleri, Der. İnat K., Duran B., Ataman M., Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, 258 – 259.

Pakistan’da Deoband medreseleri olarak bilinen bu okullar Afganistan’ı oldukça etkilemiş, özellikle Afgan alimlerin ve Taliban’ın oluşumunda büyük rol sahibi olmuştur. Sovyet işgaline karşı İslami duygularla direnen ve işgal sonrası kurulan hükümetlerden memnun olmayan, ülkenin en büyük etnik grubunu oluşturan Peştunlar, Taliban kimliği altında Afganistan’da etkili olmaya başlamışlardır¹³⁸.

Taliban’ın varlık nedenleri eskiye dayansa da Molla Ömer’in liderliğindeki grubun 1994’te ilk başlarda 30 kişi olduğu düşünülmektedir. Ekim 1994 tarihinde ise Taliban, Pakistan sınırı yakınlarındaki Spin Baldak’taki Hizb-i İslami üssüne saldırdığında, sayıları sadece 200 kişiydi. Ancak iki ay kadar kısa bir süre sonra 12 bin kişilik kuvvet haline gelmişlerdir. Sonraki yılın ortalarında batıdaki Herat şehrine saldırdıklarında, sayıları yaklaşık olarak 23.000 civarındaydı¹³⁹. Bu şekilde hızlı büyümenin tesadüfi olmadığı bir gerçeklik olup özellikle Pakistan ile Taliban ilişkisi önem arz eden bir durumdur.

Mücahitler arasında geçen iç savaşta çeşitli girişimler neticesinde sağlanan ateşkes sonunda Hikmetyar, ülkenin başbakanı olmuştur. Bu gelişmeyle birlikte zaman zaman ateşli çatışmalar durmuş olsa da kesin bir sonuca varılmamıştır. İlerleyen süreçte ise can güvenliği olmadığını ileri süren Hikmetyar, başkent Kabil’den ayrılmıştır. Ülkedeki bu çatışma ve dehşet ortamı Taliban’ın bir aktör olarak sahneye çıkışına zemin hazırlamıştır. 1994 yılı sonbaharında ortaya çıkan Taliban üç yıl içerisinde ülkenin %90’ına hakim olmuştur¹⁴⁰.

Taliban’ın ülkenin tamamına yakınına hakim olması ile beraber ülkedeki siyasi oluşumlar dağılmıştır. Ancak siyasi partilerden kalan küçük gruplar kendi bölgelerindeki dağlık alanlara sığınmış ve kendi liderlerine bağlı bir şekilde onların desteğine göre Taliban ve El-Kaide’ye karşı direniş göstermişlerdir. Taliban ve El-Kaide’ye karşı savaşmakta olan eski siyasi partilerin Taliban yönetiminin tutumundan dolayı oy desteğine sahip olması söz konusu değildi. Ancak lokal olarak halk tarafından kısmi maddi ve manevi destek söz konusuydu. Kuzey Birliği ve Kuzey İttifakı olarak bilinen siyasi ittifak Taliban ve El-kaide’ye karşı savaş veren siyasi birlikleri Rusya, İran ve Türkiye tarafından da desteklenmiştir¹⁴¹.

Resmi kuruluşu 03.11. 1994 olarak belirtilen Taliban’ın Afganistan’daki bu etkin rolü özellikle Pakistan’ı ziyadesiyle memnun etmiş ve dönemin Pakistan Başbakan’ı Benazir Butto Şubat 1995 tarihinde Afganistan’da otorite olarak Taliban’ı tanıdığı açıklamıştır. Bu gelişmeyle beraber Pakistan, Taliban’ı ülkedeki etkinliği ve başarısını görünce ABD’ni de Taliban’ı desteklemeye ikna etmeye çalışmaktaydı. ABD’de ise zaten Sovyetler’e karşı mücadele eden gruplara destek vermesine rağmen ülkede istikrarın sağlanamamasından

¹³⁸ Saray, a.g.e., 2002, 1-2.

¹³⁹ Burke J., El Kaide Terörün Gölgesi, Çev. Kılıç E., Everest Yayınları, İstanbul, 2004, 148.

¹⁴⁰ Oğuz, a.g.e., 2002, 304-305.

¹⁴¹ Rasuli K., “1991 Yılından Günümüze Kadar Afganistan ve Türkiye İlişkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (2008), 41.

rahatsızlık duymaktaydı. Bunun sebebi ise ABD'nin Sovyetler Birliği'nin dağılmasına müteakip bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya devletlerinin petrol kaynakları ve bunların nakil hatları üzerinde etkin bir güç olabilme stratejisiydi. Pakistan'ın söz konusu girişimi neticesinde Mart 1995'de ABD Kongre üyesi Hank Brown Afganistan'da temaslarda bulunmuştur. Bu temaslardan sonra ABD'deki karar alıcılar ve akademisyenler Taliban'ın radikal unsur olmadığına dair açıklamaları ve tutumu söz konusudur¹⁴². ABD'li politikacı veya akademisyenlerin bu duruşu Taliban'ın düşman olarak görülmediği hatta ABD politikalarına uyumlu bir aktör olarak ele alındığı şeklinde yorumlanabilir.

Taliban yönetimini Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ile beraber tanıyan üç ülkeden biri olan Pakistan sadece diplomatik destek vermekle kalmamış aynı zamanda diğer gruplarla olan mücadelesinde silah, eğitim ve ulaşım desteği de sağlamıştır¹⁴³.

Taliban, 27 Eylül 1996 tarihinde ülkede iktidarı ele geçirdikten sonra İslami bir düzen kurmak ve şeriat yönetimini tesis etmek için sert kuralları uygulamaya koymuştur. Bu politik duruşu bağlamında iktidarının ilk dönemlerinde ülkede afyon üretimini yasaklamış ancak daha sonra ülke gelirinin ciddi seviyelerde düşüş göstermesi üzerine afyonu kullananların Müslümanlar olmadığı ve bu yüzden üretilebileceği şeklinde bir fetva ile yeniden üretimi serbest bırakılmıştır¹⁴⁴.

Taliban'ın Afganistan'da en son hakim olduğu bölge ise Türklerin yoğunlukla yaşadığı Afganistan'ın kuzeyiydi. Dostum liderliğindeki Türkler ile Mesut'a bağlı Tacikler ve Halili'ye bağlı Hazaralar, Taliban güçlerine karşı şiddetli bir şekilde direniş göstermişlerdir. Bu direnişe karşın 1996 yılı itibariyle Kuzey Afganistan'da Talokan şehrinin de ele geçirilmesiyle beraber Taliban hakimiyeti söz konusu olmuştur. Bu hakimiyet 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelik terörist eylemlerden Taliban'ın sorumlu tutulmasıyla beraber son günlerine girmiştir¹⁴⁵.

¹⁴² Şeyhanlıoğlu H., “Talebe Hareketi'nin” Yükseltişi ve Düşürülmesi”, IMPR Rapor, (Aralık, 2013), 8-9.

¹⁴³ Taşdemir F. “Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme”, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Der. Yinanç R., Taşdemir, H., , Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, 286-287.

¹⁴⁴ Raşid, a.g.e., 192.

¹⁴⁵ Çınarlı, a.g.e., 202.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

11 EYLÜL ve YENİ AFGANİSTAN

3.1 ABD ve Afganistan Bağlamında 11 Eylül

11 Eylül 2001 tarihi uluslararası ilişkiler tarihinin veya dünya siyasi tarihinin en önemli olaylarından birinin yaşandığı önemli bir dönüm noktasıdır. Söz konusu tarihte gerçekleşen terör saldırıları bir yandan saldırıların hedefi olan ABD'ni diğer yandan da tüm uluslararası kamuoyunu etkilemiştir. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte uluslararası sistemde başat aktör iddiasında olan ABD, ilk defa böylesi bir saldırıyla karşılaşmıştır. Söz konusu dönem ABD için küresel güç iddiasının da sorgulandığı bir dönemdi. Bu dönemde sistemin artık tek kutuplu bir yapıdan çok kutuplu yapıya doğru evrildiğini iddia edenler sesli bir şekilde iddialarını gündeme getirmekteydi. Ayrıca başta Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) gibi Uzak Asya ülkeleri ABD'nin ekonomik gücüne meydan okurken, ABD'nin politik gücünün de sorgulandığı bir dönemdi.

Böylesi bir konjonktürde en büyük askeri güç olma noktasında iddiasını sürdüren ve genel kabul gören ABD'nin kendi topraklarında böylesi bir çapta terör saldırısına maruz kalması herkes açısından önemlidir. ABD bir yandan ulusal güvenliğini sağlama ve uluslararası çıkarlarını koruma bağlamında hareket etme zorunluluğu hissederken öte yandan da bu saldırılar neticesinde imajının olumsuz etkilenmesinden ötürü yeniden küresel güç olduğunu ispatlamak mecburiyetindeydi.

ABD açısından böylesi bir tabloyu ortaya çıkaran 11 Eylül saldırıları hem güvenlik anlayışının değişmesine ve revize edilmesine hem de uluslararası sistemin yeniden evrimine sebebiyet teşkil etmiştir. Soğuk Savaş'ın bitimiyle beraber Komünist tehdit/ Sovyet tehdidi ortadan kalkmıştı. Uluslararası sistem tek kutuplu bir görünüm arz ederken Batı için düşman olarak tanımlanacak bir olgu da söz konusu değildi. Ancak 11 Eylül saldırıları beraberinde yeni bir düşman tanımını getirmiştir. Bu tanım sadece ABD veya Batı tarafından değil dünya devletlerinin tamamına yakını tarafından kabul görmüştür. Yeni düşmanın adı: Küresel terör veya radikal İslami terördü. ABD hem bu yeni düşman mücadeleye edeceğini açıkça ifade etmiş hem de sistemin yeniden dizaynı noktasında gelişmeler olacağını belirtmiştir. Yeni güvenlik algılamaları ve terörle mücadele konseptini ortaya çıkaran mesele ABD'yi saldırıların hedefi olarak etkilerken bazı ülkeleri de saldırıların sorumlusu bağlamında etkilemiştir.

Saldırlardan sorumlu tutulan ve uluslararası terörle bağlantılı olarak mesul görülen ve 11 Eylül'den bu şekilde etkilenen devletlerin başında ise Afganistanda taliban örgütü gelmektedir. ABD söz konusu ülkedeki rejimi saldırıların sorumlusu veya sorumlularının

işbirlikçisi olarak ilan etmiştir. Uluslararası kamuoyu da bu süreçte ABD ile paralel hareket etmiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere saldırılar başta ABD olmak üzere Batı'nın güvenlik konularında ve politikalarında kendini sorgulaması ve dönüşümüne sebebiyet teşkil ederken uluslararası sistemin yapısında da yeni değişiklikleri tetikleyen bir hadise olmuştur. Daha özel ölçekte ise Afganistan siyasi tarihinin de en önemli olaylarından birisi olma özelliğine sahiptir. Çünkü saldırılar sonrasında Afganistan, ABD ve dünya kamuoyunun en önemli gündem maddelerinin başında yer almıştır. Sonrasında ise Afganistan yeni bir müdahale ve yeni bir devlet inşası sürecini yaşamıştır.

3.1.1 11 Eylül Saldırıları

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından tek kutuplu bir görünüm arz eden uluslararası sistemin başat aktörü olan ABD, küresel terör ile ilk olarak Kenya ve Tanzanya Büyükelçilikleri'nin bombalanması ile tanışmıştır. 11 Eylül 2001 tarihine gelindiğinde ise ABD ilk kez kendi topraklarında saldırıya maruz kalmış ve küresel terörle yüzleşmiştir¹⁴⁶. Bu tarihte El-Kaide militanları, Amerika Birleşik Devletleri'nin doğu kıyısından batısına uçacak olan dört yolcu uçağını kaçırmıştır. Militanların ve bu saldırıları düzenleyenlerin biri Manhattan'daki Dünya Ticaret Merkezi diğeri ise Arlington'daki ABD Savunma Bakanlığı binası olmak üzere iki hedefi vardı¹⁴⁷. 11 Eylül 2001 sabahı ABD Başkanı George W. Bush Florida'da bir okulu ziyaret etmiş ve ikinci sınıf öğrencilerine kitap okurken iki uçak Dünya Ticaret Merkezi'ne çarpmıştır¹⁴⁸. Ardından başka bir yolcu uçağı ABD Savunma Bakanlığı merkezine ait olan Pentagon'a çarpmış dördüncü bir uçak ise hedefine ulaşmadan Pennsylvania'nın Pitsburg kenti yakınlarında düşürülmüştür¹⁴⁹.

Söz konusu dört uçağı kaçırın on beş Suudi Arabistan, iki Birleşik Arap Emirlikleri ve birer tane Lübnan ve Mısır uyruklu eylemcilerin yetkililerden herhangi bir talebi olmamıştır. Saldırı sonrasındaki tabloya bakıldığında ise durum oldukça vahimdir. Günümüz şartlarında orta ölçekli bir devletin ABD'ye karşı düzenli ordu ile gerçekleştireceği saldırıdan daha etkili ve zararlı olan bu saldırı sonucu hem ciddi sayıda can kaybı yaşanmış hem de ülkede derin bir endişe havası hakim olmuştur¹⁵⁰.

ABD yönelik gerçekleşen tarihin en büyük terör saldırılarından birisi olarak gösterilen bu saldırılar kimse tarafından üstlenilmemesine karşın 20 Eylül 2001 tarihinde söz konusu

¹⁴⁶ Coşkun B. D., "11 Eylül Sonrası ABD: Süper Güç Yeni Politika Arayışında", Avrasya Dosyası, BM Özel, Vol. 8, No. 2, (İlkbahar, 2002), 292.

¹⁴⁷ Saray, a.g.e., 2002, 5-6.

¹⁴⁸ Tanner S., Bush'ların Savaşları, Çev. Doğançlı A., Elips Kitap, Ankara, 2005, 216.

¹⁴⁹ Başeren S. H., "Uluslararası Hukuk Açısından Amerika Birleşik Devletleri'nde Gerçekleştirilen Terörist Saldırıları ve Yol Açtığı Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme", Vecdi Aral'a Armağan, Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (2001), 69.

¹⁵⁰ Halatçı Ü., "11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonunun Bir Değerlendirmesi", Uluslararası Hukuk ve Politika, Vol. 2, No 7, 2006, 82.

dönemin ABD Başkanı Bush, saldırıların sorumlusu olarak daha önce de Tanzanya, Yemen ve Kenya’da ABD elçiliklerine gerçekleştirilen saldırılardan da sorumlu tuttuğu El-Kaide’yi son saldırıların da faili olarak ilan etmiştir¹⁵¹.

Saldırılar ABD’nde siyasilerin ve kamuoyunun ana gündem maddesi olduğu gibi uluslararası kamuoyunun da en önemli maddesi olmuştur. Bu bağlamda saldırılardan hemen bir gün sonra yani 12 Eylül 2001 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplanmıştır. BM Güvenlik Konseyi bu toplantısında 1368 sayılı kararı almıştır. Ardından ise 28 Eylül 2001’de tekrar toplanarak 1373 sayılı kararı almıştır. Her iki kararda da meşru müdafaa hakkına atıfta bulunulmuş ve terörizmin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği ve Güvenlik Konseyinin bu tehditle mücadele etmeye hazır olduğu belirtilmiştir¹⁵². Söz konusu kararlar göstermektedir ki ABD’ne yönelik gerçekleştirilen terör saldırıları uluslararası kamuoyunun hem en önemli gündemi haline gelmiş hem de BM’nin en önemli organlarından birisi olan Güvenlik Konseyi nezdinde kınanmıştır. Ayrıca terörizm ile mücadeleye hazır olduğuna dair ifadelerin kararda yer alması da sorumlu tutulanlara karşı uluslararası desteğe sahip bir mücadelenin verileceğinin ilk işareti olmuştur.

3.1.2 11 Eylül Sonrası ABD’nin Politikası

Yapılan incelemeler neticesinde ise elde edilen bulgular çerçevesindeki raporlara göre saldırıların karadan lojistik destek aldıkları sonucuna varılmıştır. Teröristler insan kaybını azaltmak için kulelere haber vermişler ve çarpmanın etkisiyle kulelerin yan yatmaması, direkt çökmesini ise alttan dinamitlendiğinin göstergesi olarak kabul eden çok sayıda uzman ve araştırmacı vardır¹⁵³. Ayrıca bütün bunların ABD istihbaratına rağmen nasıl yapıldığı ciddi bir soru işaretidir.

ABD, uluslararası sistemdeki konumundan dolayı ülkesi dışındaki diplomatik misyon veya diğer tesislerine yönelik gerçekleştirilen ve genellikle de sembolik etkisi olan terör eylemleri bağlamında tecrübeli bir devlet olmasına karşın ilk defa kendi topraklarında bir terör eylemine maruz kalmıştır. Ayrıca eylem sonuçları itibariyle de daha önce görülmemiş derecede zarar veren bir terör eylemidir. Söz konusu saldırılardan önce ABD’nin terör eylemlerine yönelik tavrı kınama, kısmi misilleme ve yakalanmaları halinde suçluların mahkemeye çıkarılması idi. Fakat 11 Eylül saldırıları sembolik olmanın ötesinde hem ciddi kayıplar verdirmiş hem de Amerikan halkının yaşamını ciddi ölçüde etkilemiştir¹⁵⁴.

¹⁵¹ <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.htm>>, e.t. 13.01.2015.

¹⁵² Başeren, a.g.m., 70.

¹⁵³ Meyssan T., 11 Eylül 2001 Dehşetengiz Hile: Pentagon’a Uçak Düşmedi!, Med Cezir Yayınları, İstanbul, 2002, 52.

¹⁵⁴ Kissinger H., Amerika’nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?, Çev. Evyapan T., METU Press, Ankara, 2002, s 263-264.

Pentagon'a danışmanlık yapan Richard Perle başkanlığındaki Savunma Siyasi Heyeti üyesi ve John Hopkins Üniversitesi öğretim üyesi olan Eliot Cohen, Wall Street Journal'daki yazısında ABD'nin terörizmden ziyade militan İslam ile mücadele ettiğini ancak karar alıcıların bunu olası tepkilerden dolayı ifade etmediklerini belirterek Bush yönetimine dolaylı bir eleştiride bulunmuştur¹⁵⁵.

ABD Dışişleri Bakanı Collin Powell saldırılara ilişkin yaptığı konuşmasında söz konusu saldırıların sadece ABD'ye değil tüm medeniyete karşı açılan bir savaş olduğunu ve bu saldırıya savaşta nasıl karşılık verilirse aynı şekilde karşılık verileceğini belirtmiştir¹⁵⁶.

ABD söz konusu saldırılarda El Kaide'yi ve lideri Usame Bin Ladin'i sorumlu tutmuştur. ABD'nin sorumlu ilan ettiği Ladin, 28 Haziran 1957 tarihinde, Suudi Arabistan'da 1931 yılında "Suudi Bin Ladin Grup" adında inşaat şirketini kuran önemli bir müteşebbisin elli çocuğundan birisi olarak dünyaya gelmiştir. Sonrasında bu şirket petrol, kimya, sanayi, bankacılık ve telekomünikasyon sektörlerinde önemli bir mevzi kazanmış ve Asya, Avrupa ve ABD'de 60'dan fazla şube ve bağlı şirkete sahip olmuştur. Babasının ölümüyle birlikte 250 milyon dolarlık bir servete sahip olan Usame Bin Ladin ise yaklaşık 20 yıllık bir süre zarfında söz konusu serveti üç katı nispetinde büyütülmüştür. Netice itibarıyla bir örgüt kurabilmek için yeterli mali olgunluğa erişmiştir. Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ile bölgeyle ilgilenmeye başlayan Ladin, 1984'te Filistinli Abdullah Azzam'ın kurduğu ve başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerce desteklenen Mekteb-ül Hidamet (Hizmet Okulu) bünyesine dahil olmuş ve Afganistan için yardım gönüllüsü olarak çalışmıştır. 1989 yılında ise Sovyetler'i Afganistan'dan çıkarmak zorunda bırakan taaruzla fiili olarak katılan Ladin, ayağından şarapnel yarası da alarak gazi olmuştur. 1991 senesinde Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine Suudi hükümetinin yardım talebini ABD'lilerle işbirliği yaptığı gerekçesiyle geri çeviren Ladin, hapsedilmiş ve 1992 yılında serbest bırakılmıştır. Serbest kalan Ladin, Sudan'a gitmiş, dört yıl burada kaldıktan sonra 1996 yılında Afganistan'a geri dönmüş ve buradaki mücahitleri yanına alarak El-Kaide'yi kurmuştur¹⁵⁷.

Saldırlardan El-Kaide'yi sorumlu tutan ABD, "demokrasi" ve "siyaset" kavramlarının yerine "istikrar" ve "güven" kavramları üzerinden politikalar inşa etme gerekliliğini hissetmiştir¹⁵⁸. Bu konuda Zbigniew Brezezinski, ABD'nin temel stratejisinin ne olması gerektiğini şöyle açıklıyor:

"Genel hatlarıyla, ABD'nin saldırılara karşılık vermek için kendisine uzun vadeli, orta vadeli ve acil hedefler belirlemesi gerekmektedir. Uzun vadeli hedef, hem

¹⁵⁵ Cohen E. A., "A Wartime President", The Wall Street Journal, (2002).

¹⁵⁶ <<http://www.hurriyet.com.tr/index/ArsivNewaspx?id=15381>>, e.t., 12.02.2015.

¹⁵⁷ Kiren, a.g.e., 88-89.

¹⁵⁸ Bal İ., Laçiner S., "Küresel Terörle Mücadelede ABD Güvenlik Politikalarının Türkiye'nin İç Güvenliğine Yansımaları", Der. Bal İ., Türk Dış Politikası, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, 917.

ülke içi güvenliğini güçlendirecek hem de teröristlerin siyasal desteğini kurtaracak bir uluslararası bir koalisyon oluşturmak olmalıdır. Orta vadeli hedef, bir yandan Orta Doğu, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da faaliyet gösteren terörist şebekelerin üzerine giderken, diğer yandan terörizme hoşgörü gösteren yada gizli destek veren hükümetlerin durdurulmasıdır. Acil hedef ise, Afganistan'da ve Orta Doğu'da bilinen terörist kamplara ve liderlere karşı, ayrıca Taliban rejimine karşı doğrudan askeri eylemi içermelidir.”

Bush'un yeniden başkan olarak doğuşuna da zemin hazırladığı iddia edilen 11 Eylül saldırılarının akabinde Başkan Bush ulusal çıkarlar ve güvenlik üzerinden Amerikan halkına mesajlar vererek kamuoyundaki algısında güçlü, kararlı, tavizsiz ve teröristler ve ABD düşmanlarını kendi evlerine kadar takip eden bir ABD Başkanı imajı oluşturmuşur¹⁵⁹. Saldırıların olduğu gün yaptığı konuşmada Başkan Bush, söz konusu terör saldırıları için ABD'ne karşı bir savaş ilanı ifadesini kullanmıştır¹⁶⁰. Saldırlar neticesinde toplumsal travma yaşayan Amerikan halkı doğal bir refleksle milliyetçi bir kenetlenmeye bürünmüş ve ABD'nin veya politika yapımcıların “terörle mücadele” stratejisinde veya terörizmle savaşında direk bir destek söz konusu olmuştur¹⁶¹.

Böylesi bir ortamda ilk olarak ABD yönetimi tarafından 1 Ekim 2001 tarihinde “Milli Güvenlik Giriş-Çıkış Kayıt Sistemi” yürürlüğe konmuştur. Bu güvenlik uygulaması Arap ve Müslüman ülkelerin vatandaşlarının ABD'ye girişlerinde fotoğraflarının çekilmesi ve parmak izlerinin alınması suretiyle kayıt altına alınması demektir¹⁶². Dış politika bağlamında ise literatürde “Bush Doktrini” olarak da ifade edilen “Pre-Emptive Action/Önleyici Eylem” stratejisi deklare edilmiştir. Bu doktrinle birlikte ABD'nin düşmanı tespit edilmiş, ABD'nin bu bağlamda hedefi ortaya konmuş ve bu düşmanın coğrafi olarak vücut bulduğu bölge ve/veya ülkeler tespit edilmiştir¹⁶³. Ayrıca 6 Kasım 2001 tarihinde yapılan Terörizmle Mücadele Konferansı'nda bunun bir savaş olduğu ve bu savaşta tarafsızlık statüsünün söz konusu olmadığı altı çizilmiştir¹⁶⁴. Bu aşamadan sonra ABD'nin stratejisi bağlamında ülkeler kategorik olarak ayırma tabi tutulmuştur. Bu ayırım ana hatlarıyla birçok alt kategoriden oluşan dost ve tek sınıfta ele alınan düşman başlıklarından oluşmuştur. Bu

¹⁵⁹ Gökçe O. “Terörizm Çağında Düşman İmajları – Düşman İmajlarının Savaş Müdahale ve Diğer Aksiyon ve Reaksiyon Açısından Önemi”, Der. Gökçe O., Demiray U., Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü, Çizgi Kitapevi, Konya, 2004, 95.

¹⁶⁰ Konuşmanın metin hali için Bkz.:

<<http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911addressstothetation.htm>>, (e.t. 12.03.2015).

¹⁶¹ Dage D., Savaş Zayıtı, 11 Eylül'ün İnsan Hakları ve Basın Özgürlüğüne Etkisi Yeni Tehditler Yeni Maskeler, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2004, 127.

¹⁶² Yaman D., “11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar, Psikolojik Yansımalar, Yasal Düzenlemeler”, Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, Vol. 1, No. 1-2, (2005), 128-129.

¹⁶³ Şahin A., Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, Truva Yayınları, İstanbul, 2004, 13.

¹⁶⁴ Aras D., “Minareyi Çalan Kılıfı Hazırladı: Bir Başka Açından 11 Eylül”, Stratejik Analiz Dergisi, No.24, (2002), 36.

bağlamda dost olarak ifade edilen kümede İlk kategoride İngiltere, Almanya ve Avusturya gibi ABD ile birlikte askeri müdahalelere aktif katılım sağlayacak ülkeler yer almaktadır. İkinci kategoride Pakistan, Rusya, Türkiye, İspanya ve Özbekistan yer almıştır. Bu ülkeler ABD politikaları, küresel denklem ve uluslararası politikadaki konumları bağlamında önem arz etmektedir. Suudi Arabistan, Ürdün ve Fas gibi Arap devletlerinin yer aldığı üçüncü kategoriye ise söz konusu stratejik planın veya terörizmle mücadelenin medeniyet çatışması haline dönüşmemesi bağlamında misyon atfedilmiştir. Dördüncü kategori ise etkisiz kalmaları talep edilen Hindistan, İsrail ve İran gibi ülkeleri kapsamaktadır. Düşman kategorisinde ise Afganistan, Irak, İran, Libya, Sudan ve Kuzey Kore'nin başını çektiği ve "haydut devletler" olarak ifade edilen devletler yer almıştır¹⁶⁵.

Başkan Bush tarafından açıklanan Eylül 2002 tarihli "Ulusal Güvenlik Stratejisi"nde küresel bir perspektifle mesele ele alınmış ve ABD'nin politikası deklare edilmiştir. 20. yüzyılda totalitarizm ve özgürlük arasında yaşanan ve özgürlüğün kazandığı savaşın 21. yüzyılda ise yine özgürlük ilkesi merkezinde küresel istikrarın sağlanması ve bunun için de askeri yöntemlerin devreye sokulmasının altı çizilmiştir¹⁶⁶. Bu çerçevede yukarıda belirtilen haydut devletleri, küresel çıkarları ve ulusal güvenliği bağlamında tehdit olarak niteleyen ABD, ilk olarak saldırıların sorumlusu olarak ilan ettiği El-Kaide ve bunun lideri Usame Bin Ladin'e politik ve lojistik destek verdiği ve uluslararası teröristlerle aynı çizgide yer almakla itham ettiği Afganistan'daki Taliban rejimini ilk hedef olarak ele almıştır.

3.2 ABD'nin Afganistan Müdahalesi

Uluslararası ilişkiler tarihinin en kapsamlı terör saldırılarına maruz kalan ve sistemde küresel aktör hatta başat aktör iddiasıyla yer alan ABD için söz konusu saldırılar bir şok etkisi yaratmıştır. Bu etki sadece ABD ile sınırlı kalmayıp bütün devletler için geçerli olmuştur. Kendi topraklarında ilk kez saldırıya uğrayan ABD, bunu açık bir savaş olarak görmüştür.

Saldırıların şoku atlatılmadan ABD yönetimi sorumluları bulma ve cezalandırma kararını vermiştir. Bu bağlamda uluslararası kamuoyunun bir iki devlet hariç tamamının desteğini alan ABD söz konusu konjonktürde oluşan olumlu tabloyu da iyi okuyarak hem saldırıya cevap vermeyi hem de küresel üstünlüğünü yeniden ispatlamayı hedeflemiştir.

3.2.1 ABD'nin Afganistan'a Müdahale Nedenleri

Çalışmanın önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere gerek jeostratejik gerekse jeopolitik konumundan dolayı hem bölgesel hem de küresel aktörlerin dikkatini cezbeden Afganistan, 11 Eylül saldırılarıyla birlikte tek kutuplu olarak tanımlanan uluslararası sistemin

¹⁶⁵ Özer A., 11 Eylül, ABD, Türkiye ve Küreselleşme, Elips Kitap, Ankara, 2005, 48-50.

¹⁶⁶ ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi, Bkz.: <<http://www.whitehouse.gov/administration/eop/nsc/>>, e.t. 21.02.2015.

başat aktörü olduğu iddiasıyla hareket eden ABD'nin hem küresel çıkarları hem de terörizmle savaş olarak ilan ettiği stratejisinde önemli bir hedef bölge haline gelmiştir.

11 Eylül saldırılarından bağımsız olarak; Bağımsız Devletler Topluluğu ve Avrupa ülkelerine, uyuşturucu sevkiyatında merkez bir konuma gelen Afganistan ve bu noktada koridor vazifesi yapan Orta Asya'yı denetim altına alarak uyuşturucu trafiğini engellemek, Orta Asya enerji kaynaklarının Afganistan üzerinden sevkiyatını gerçekleştirebilmek ve bölgeyi sisteme dahil ederek bölgede ABD varlığını perçinlemek, Afganistan'ın ABD tarafından hedef olarak seçilmesinin nedenleri arasında sayılmaktadır¹⁶⁷. ABD'nin Afganistan'a müdahalesinin nedenleri sorulduğunda 11 Eylül saldırılarından dokuz ay öncesinde hazırlanan bir raporda bu nedenleri cevaplayabilecek bulgular yer almaktadır. Bu raporda¹⁶⁸ *“Afganistan üzerinde tesis edilecek bir ABD varlığı ile İran gibi bölgedeki nükleer güçler veya güç adayları üzerinde denetim sağlanabilecek, bölgenin jeokültürel dinamiklerini kontrol etme ve etkileme yeteneğine sahip olunacak, Asya'dan güneye üç iniş yolundan¹⁶⁹ biri olan geçiş güzergahına hakim olunacak ve bir yandan bölgedeki enerji kaynaklarının kontrolü elde edilirken öte yandan da enerji kaynaklarının dünya pazarına taşınmasında önemli kazanımlar elde edilecektir”* şeklinde tespitler yer almaktadır.

Bu rapor müdahalenin sonucunda elde edilecek kazanımlara dair saptamalar yaparak bölgede ABD'nin etkin bir güç olmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Ancak söz konusu raporda müdahaleyi doğuracak ve meşru kılacak nedenlerin varlığından söz etmek çok muhtemel görünmemektedir. Bu noktada ise ABD'ne hem küresel terörle müdahale hem de küresel çıkarlarını koruma ve gücünü tesis etme bağlamında fırsat veren hadise 11 Eylül Saldırıları olmuştur.

11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terör saldırılarını gerçekleştirdiği ileri sürülen El-Kaide'nin Afganistan'da konuşlandığı iddiası ve buna yönelik birtakım deliller ABD'nin Afganistan müdahalesinin sebebi olarak gösterilmiştir¹⁷⁰. Bu Afganistan müdahalesinin somut ve kendilerince de meşru gerekçesidir.

11 Eylül saldırılarını somut ve meşru gerekçe olarak ileri süren ABD'nin operasyon nedeni olarak kamuoyuyla paylaştığı husus ise Afganistan'daki Molla Ömer rejiminin veya Taliban rejiminin El-Kaide'yle ilişkisi, teröristleri desteklemesi ve Afganistan topraklarını teröristlere açmasıdır. Ayrıca bu rejimin yıkılıp yerine demokratik bir rejimin inşa edilmesi de

¹⁶⁷ Akkurt, a.g.e., 161.

¹⁶⁸ Erol M. S. ve Tunç Ç., “11 Eylül Sonrası ABD'nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya”, Avrasya Dosyası, Vol. 9, No. 3, (Sonbahar, 2003), 17.

¹⁶⁹ Bunlardan ikisi Balkanlar ve Kafkaslardır.

¹⁷⁰ Woodward B., Bush Savaşı, Çev. Kamcez Ş., Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2005, 234.

özgürlük ve demokrasi gibi ilkelere sahip Batı'nın liderliği iddiasında olan ABD'nin bir diğer gerekçesidir¹⁷¹.

3.2.2 ABD'nin Müdahalesi

11 Eylül saldırılarını “silahlı saldırı” olarak tanımlayan ve savaşta olduklarını ileri süren ABD politika yapıcılarının BM Şartı'nın 51. maddesinde¹⁷² düzenlenen “meşru müdafaa” hakkını kullanacaklarını ifade etmişlerdir¹⁷³. Bu bağlamda 7 Ekim 2001 tarihinde ABD ve İngiltere tarafından “Kalıcı Özgürlük Operasyonu/Sonsuz Özgürlük” adıyla Afganistan'a askeri müdahale başlatılmıştır¹⁷⁴. Söz konusu tarihte saat 13.00'da ABD Başkanı Bush tarafından düzenlenen basın toplantısında “Taliban rejiminin ABD'nin taleplerini yanıtsız bıraktığından dolayı ABD ordusunun Afganistan'da bulunan El-Kaide kampları ve Taliban askeri tesislerini bombalamaya başladığını” ifade ederek operasyonu tüm kamuoyuna duyurmuştur¹⁷⁵.

Söz konusu operasyona Fransa, Almanya, İtalya ve Japonya asker gönderme kararı alarak, Suudi Arabistan komuta merkezi olarak Türkiye savaş uçaklarının yakıt ikmalinin sağlanması ve hava sahasının kullanımı, Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan ülkede üslerin kullanıma açılmasıyla somut destek vermişlerdir¹⁷⁶. Bunların dışında yaklaşık 80 devletten ABD'ne yardım ve destek açıklamaları ve garantileri verilmiştir¹⁷⁷.

Kalıcı Özgürlük veya Sonsuz Özgürlük Operasyonu yıldırma hareketi, temizlik hareketi ve süpürme hareketi olarak üç aşamalı bir hareket şeklinde planlanmıştır. İlk aşamada Hint Okyanusu ve Basra Körfezi'nde konuşlanan 4 uçak gemisi kullanılarak *Cruise* füzeleri ve akıllı füze *Tomahawk* fırlatılması planlanmıştır. İkinci aşamada ABD'nin Hint Okyanusu'ndaki *Diego Garcia* Üssü'ndeki kalkan B-52 ağır bombardıman uçakları, kampların yok edilmesi ve son olarak süpürme hareketinde ise Amerikan, İngiliz, Fransız ve Alman Komandoları Celalabad'a inip Kabil'in ele geçirilmesi planlanmıştır¹⁷⁸.

Saldırlardan yaklaşık bir ay sonra başlatılan askeri operasyonda ilk olarak Kabil, Kandahar ve Celalabad'a saldırı düzenlenmiştir. Uçak gemilerinden havalanan uçakların hava bombardımanı ve Umman Denizi'ndeki ABD Filosu'na ait savaş gemilerinden de Tomahawk Füzeleri ile hedefler vurulmaya başlamıştır¹⁷⁹. Karada ise ABD fazla kayıp vermemek için

¹⁷¹ Gökçe, a.g.e., 96.

¹⁷² Meşru Müdafaa Hakkı için bkz.: BM Kurucu Antlaşması, md 51, <http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf>, e.t. 09.02.2015.

¹⁷³ Halatçı, a.g.m., 84-86.

¹⁷⁴ O'Connell E. M., “The Myth of Preemptive Self-Defence”, <<http://www.asil.org/taskforce/oconnell.pdf>>.

¹⁷⁵ Woodward, a.g.e., 234.

¹⁷⁶ Akkurt, a.g.e., 155-156.

¹⁷⁷ Woodward, a.g.e., 228.

¹⁷⁸ Ataöv T., 11 Eylül: Terörle Savaş mı Bahane mi, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004, 120.

¹⁷⁹ Akkurt, a.g.e., 156.

başlarda yerel güçlerle ittifak yapmıştır. Söz konusu askeri müdahalede ABD, Kuzey İttifakı güçleriyle birlikte hareket etmiştir¹⁸⁰.

19 Ekim 2001 tarihine gelindiğinde hava saldırılarını 12 gündür devam ettiren ABD ordusunun küçük bir kara birliği Kuzey İttifakı'ndan Raşid Dostum ile bir araya gelmişlerdir¹⁸¹. 9 Kasım'da ise Mezar-ı Şerif kara birliklerince ele geçirilmiştir¹⁸². Bundan 3 gün sonra ise Kabil'in kontrolü Taliban'dan Kuzey İttifakı'na geçmiştir¹⁸³.

3.2.3 Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirmesi

11 Eylül saldırılarının ardından ABD ve İngiltere'nin Afganistan'da askeri güç kullanmaları söz konusu devletlerin eylemlerinin uluslararası hukuka uygunluğu tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Tartışmalar özellikle “*misilleme*”, “*meşru müdafaa*” ve “*Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından yetki verilmesi*” hususları etrafında yürütülmüştür. Uluslararası hukuk normları bağlamında konuya bakıldığında misilleme; bir devletin, kendisine karşı bir başka devletçe uluslararası hukuka aykırı olmayan ancak çıkarlarını zedeleyen eylemlerine aynı biçimde karşılık vermesidir.¹⁸⁴ Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere misillemenin uluslararası hukuka uygun bir davranış olması gerekmektedir. BM Anlaşması 2. maddesinde düzenlenen genel yasağa göre ise misillemenin kuvvet kullanımı veya kuvvet kullanma tehdidi içermemesi gerekmektedir.¹⁸⁵ Literatürdeki tanıma ve BM Kurucu Anlaşmasında yer alan düzenlemelere göre ABD ve İngiltere tarafından gerçekleştirilen müdahalenin “*misilleme*” kavramı olarak ele alınması mümkün değildir. Çünkü tanımı gereği uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmemesi gereken misilleme, BM statüsünde de kuvvet kullanma yasağı kapsamında ele alınmaktadır. Oysaki Afganistan'a yönelik operasyon ise askeri araçların kullandığı bir yöntemdir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ise 11 Eylül 2001 tarihli ABD'ne yönelik gerçekleştirilen eylemleri terörist saldırı olarak nitelendirmiştir.¹⁸⁶ Saldırlardan hemen bir sonra yani 12 Eylül 2001 tarihinde BMGK 1368 sayılı kararı almıştır. Bu kararda söz konusu saldırıların uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği belirtilerek kınandığı ifade edilmiştir. 29 Eylül 2001 tarihinde ise 1373 sayılı karar alınarak tüm devletlerden terörün finansmanının engellenmesi istenmiş ve terörizme karşı işbirliği yapılması; bu bağlamda da teröre karşı tesis edilen uluslararası anlaşmalara taraf olunması çağrısında bulunulmuştur. Kimi çevreler 1373

¹⁸⁰ Akkurt, a.g.e., 156.

¹⁸¹ “Elit Birlikler Afganistan'a Girdi”, Milliyet, 20 Ekim 2001.

¹⁸² “Mezar-ı Şerif'i Kuzey İttifakı Ele Geçirdi”, Hürriyet, 10 Kasım 2001.

¹⁸³ “Kuzey İttifakı Kabil'e Girdi”, Radikal, 13 Kasım 2011.

¹⁸⁴ Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C. 2, Ankara, 1975, s. 412

¹⁸⁵ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2010, s. 438.

¹⁸⁶ İbrahim Kaya, “11 Eylül Saldırıları ve Sonrası: Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 2, Sayı 19, Ankara, Kasım 2001, s. 102.

sayılı kararı üzerinden tartışma yürütmüşlerdir. Ancak söz konusu kararda BMGK, askeri güç kullanılması şeklinde bir ifadeye yer vermemiştir. Sadece 1373 sayılı kararın uygulanması için gerekli tedbirlerin alınacağı ifadesi kararda yer almaktadır. BMGK'nin kuvvet kullanma hakkını verebilmesi için veto yetkisine sahip beş daimi üyenin de karara karşı olumsuz oy kullanmaması halinde mümkün olacaktır. Böylesi bir oylama ve karar ise BMGK'da söz konusu olmamıştır.¹⁸⁷Bu bağlamda ise saldırıları kınama noktasında irade göstermiş ve kınama kararı almıştır. Böylece ABD ve İngiltere'nin Afganistan'a yönelik askeri müdahalesinin gerek Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi gerekse misilleme bağlamında ele alınması mümkün değildir.

11 Eylül saldırılarından yaklaşık bir ay sonra yani 7 Ekim 2001 tarihinde ABD ve İngiltere tarafından başlatılan Afganistan müdahalesinin hukuki dayanağı olarak BM Anlaşması'nda düzenlenen "meşru müdafaa" ilkesi öne sürülmüştür.¹⁸⁸ Çünkü Afganistan müdahalesi üzerinde tartışmaya gerek duyulmayacak şekilde kuvvet kullanma niteliğindedir. Bu bağlamda BM Kurucu Anlaşması'nda yer alan kuvvet kullanma yasağı gündeme gelmektedir. BM Anlaşması 2. Maddesinin 4. fıkrasında "*Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar*"denilmektedir.¹⁸⁹ Ancak yine aynı anlaşmanın VII. bölümü ile 51. maddelerinde kuvvet kullanma yasağının istisnaları düzenlenmiştir. BM Anlaşması 51. Maddede¹⁹⁰"*Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.*" denilmektedir. Afganistan operasyonunda BM Anlaşması 51. madde ve burada yer alan meşru savunma hakkı hukuki zemini oluşturmaktadır.

BM sisteminde kuvvet kullanmanın meşru sayılmadığı haller "saldırganlık" ve/veya "yayılmacılık" olarak ele alınmıştır. Bu iki halde de kuvvet kullanımı BM sistemi çerçevesinde yasaklanmış ve meşru olmayan davranış olarak tesis edilmiştir. Kuvvet kullanımının meşru ve BM hukuk sistemine uygun olabilmesi için ise 2. Dünya Savaşı'ndaki

¹⁸⁷ Akkurt, a.g.e., s. 149-150.

¹⁸⁸ Bkz.; <http://www.un.org/News/Press/docs/2001/Afg152.doc.html>, e.t. 14.03.2015.

¹⁸⁹ BM Anlaşması md 2/4.

¹⁹⁰ BM Anlaşması md 51, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf, e.t. 18.03.2015.

düşman devletlere karşı, meşru müdafaa çerçevesinde, BM Güvenlik Konseyi (BMGK) tarafından ve Güvenlik Konseyi harekete geçmeden beş daimi üyenin kuvvet kullanması şartlarından birinin olması gereklidir.¹⁹¹

ABD'nin Afganistan yönelik askeri müdahalesinde gerekçe olarak ileri sürdüğü meşru müdafaa hakkı, hukuk kurallarının zorunlu istisna durumu olarak kabul edilmektedir. Meşru müdafaa kapsamında, hukuka uygunluk nedenleri çoğu zaman hukuk düzeni tarafından tanınan bir yetkiye dayanır. Hukuka uygunluk nedenleri, hukuk düzenince yasaklanmış bir fiilin, bu fiilin işlenmesine yetki veren veya onu emreden bir normun varlığı nedeniyle suç sayılmasını engelleyen özel durumlar olarak tanımlanabilir. Bu anlamda bir şiddet eyleminin meşru müdafaa olarak nitelendirilmesi, saldırganın haksız, tehlikeli, acil ve kaçınılmaz saldırısına karşı onun saldırısı ile orantılı şiddette karşılık verilmesi ile mümkün olur. Gerek ulusal gerekse uluslararası hukukta meşru müdafaa hakkına konu olan vakıanın özünde hukuka aykırı bir eylem “saldırı” bulunmaktadır.¹⁹² 11 Eylül saldırıları bağlamında konuya bakıldığında saldırı eyleminin varlığı ortadadır. Saldırının silahlı olması gerektiğinden kullanılan araçların silah olup olmadığı tartışması ise İkinci Dünya Savaşı'nda Japon uçaklarının ABD gemilerine yaptıkları intihar saldırıları örneğinden hareketle uçaklarla yapılan saldırılar silahlı saldırı kapsamında ele alınmaktadır.¹⁹³

Konuya ilişkin son olarak ele alınması gereken husus ise NATO'dur. Çünkü söz konusu operasyona ABD ile beraber NATO üyeleri iştirak etmişlerdir. Bu durumda söz konusu operasyonu veya askeri müdahaleyi kollektif meşru savunma kapsamına sokmaktadır. Ayrıca ABD ve diğer ülkeler de NATO Anlaşması'nın 5. Maddesine atıfta bulunmuşlardır. NATO Anlaşması 5. Maddesi'nde “*Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir*” ifadesi yer almaktadır.¹⁹⁴ ABD'nin NATOA nlaşmasının 5. maddesine atfen NATO üyesi ülkelerin de, gerek operasyon safhasında

¹⁹¹ Enver Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003, s. 6, 13 - 14.

¹⁹² Nevzat Toroslu, *Ceza Hukuku*, Ankara: Savaş Yayınları, 1988, s.77-82.

¹⁹³ Sadi Çaycı, *Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1995, s. 25.

¹⁹⁴ Kuzey Atlantik Anlaşması/NATO Anlaşması, md. 5.

gerekse uluslararası güç mutabakatına dayalı olarak ABD’yi çeşitli şekillerde desteklemiş olmaları nedeniyle bölgesel güvenlik örgütleriyle işbirliği halinde gerçekleştirilen kolektif meşru müdafaa tanımlaması kapsamına dâhil edebilir. Bu arada kolektif meşru müdafaya katılan devletlerin saldırı eyleminin doğrudan mağduru olmaları da gerekmez. Çünkü 51. maddenin amacı ülkesel ya da bölgesel değil küresel barış anlayışını korumaktır. Afganistan Operasyonu bu bakımından uygunluk taşımaktadır. Ayrıca, BM anlaşmasının getirdiği düzenlemeler örgütün üyesi olsun olmasın tüm devletleri kapsayıcı ve bağlayıcı niteliktedir. Dolayısıyla, 51. madde, temel bir hukuk prensibi olan “hakkın yükümlülüklerden ayrılmazlığı” ilkesine de uygun olarak sadece getirdiği haklar değil yükümlülüklerle de operasyona katılmış olan tüm devletleri bağlayıcı niteliktedir. Böylece operasyona katılan tüm devletler sorumluluk altına girmiş olmaktadır.¹⁹⁵

3.2.4 Afganistan Müdahalesinin Sonuçları ve Yansımaları

ABD’ne yönelik yapılan terör saldırılarının ardından gerek ABD politikalarında gerekse uluslararası sistemde çok ciddi değişiklikler ve evrimler söz konusu olmuştur. Bir yandan ABD’nin güvenlik ve tehdit algılaması yeniden sorgulanmaya başlarken diğer yandan da mücadele yöntemleri gözden geçirilmiştir. Ayrıca uluslararası sistemdeki aktörlerin tamamına yakını uluslararası terör olgusuna karşı birlikte hareket etme veya mücadeleyi doğrudan ya da dolaylı olarak destekleme şeklinde karar almış ve buna uygun davranmaya itina göstermişlerdir. Afganistan müdahalesi ise mikro ölçekte Afganistan, makro ölçekte ise Asya jeopolitiği ve küresel sistemdeki oyunda kartların yeniden dağıtımını beraberinde getirmiştir.

11 Eylül sonrası dönemde ABD, Soğuk Savaş döneminin Sovyet coğrafyası olan ve Rusya Federasyonu (RF)’nun arka bahçesi olarak kabul edilen Orta Asya’ya doğrudan temas etme şansını elde etmiştir. Saldırıları sonrası gerçekleşen askeri müdahale ile birlikte bir yandan bölgedeki yeni devletleri tehdit eden ve dolayısıyla söz konusu devletlerinin Rusya ve Çin ile güvenlik boyutunda bağımlılık ilişkisinin nedenlerinden olan radikal yapılar etkisiz hale getirilmiş diğer yandan da söz konusu devletlerdeki yönetimlerin baskısı ve anti demokratik uygulamalarına gerekçe olarak sundukları nedenleri ortadan kaldırarak bölgenin siyasi, ekonomik ve kısmen de kültürel anlamda Batıyla entegrasyon sürecine ivme kazandırmıştır. Bunlara ek olarak bölge dengelerinde Çin ve Rusya’ya alternatif bir aktör

¹⁹⁵Qassem Muhtat, “S.S.C.B.’nin 1979 Yılında Afganistan’ı İşgalinden 2001 ABD Müdahalesine Giden Süreçte Uluslararası Ortamda Afganistan’ın Konumu”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011, s.81-82.

olarak söz konusu iki devlete de hem meydan okuma hem de onları çevreleme anlamında kazanım elde etmiştir.¹⁹⁶

Çalışmanın “ABD’nin Afganistan’a Müdahale Nedenleri” başlıklı kısmında ifade edilen uyuşturucu üretiminde ve sevkiyatında merkezi konumda olan Afganistan’a müdahale ile Afganistan merkezli uyuşturucu ticaretinin engellenmesi bağlamında da hedeflerin gerçekleşmesine vesile olan müdahale ayrıca ABD’nin enerji nakil hatları üzerindeki denetim ve hakimiyetine de pozitif katkı sunmuştur.

11 Eylül saldırılarıyla birlikte ABD bir yandan terörle mücadele adı altında çeşitli bölgelere veya ülkelere operasyon yapmanın yolunu açarken diğer yandan da Orta Asya’daki bir çok ülkeyle işbirliği imkanına kavuşmuştur. Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ın hava sahalarından yararlanırken ayrıca Özbekistan’ın Termez ve Hanabad; Kırgızistan’ın, Manas; Tacikistan’ın, Kulyab, Kurgan-Tyube ve Hokand Havaalanları ABD ve koalisyon güçlerine açılmıştır. Bunlara ek olarak Kazakistan’la yapılan bir anlaşma ile acil hallerde Almata Havaalanı’nın kullanılması sağlanmıştır.¹⁹⁷

Afganistan müdahalesi sadece ABD veya koalisyon güçleri ile Afganistan ve bölge denklemi üzerinde etki doğurmamıştır. Gerek ABD/Koalisyon Güçleri ve Afganistan perspektifinde gerekse uluslararası politika denkleminde etki doğuran Kalıcı Özgürlük Operasyonu neticesinde bölgesel veya diğer küresel aktörler de Afganistan’a ilişkin ajandalarını gözden geçirmişlerdir. Çünkü Afganistan petrol, doğalgaz, demir, lityum, altın ve krom gibi çeşitli zengin yeraltı kaynaklarına sahiptir. Ayrıca rüzgar enerjisi bağlamında da ön plana çıkan Afganistan’ın sıvı doğalgaz kaynakları tespit edildiğinde Türkmenistan ile rekabet edecek düzeye geleceğine dair tahminler söz konusudur. Bundan dolayı bölgesel veya diğer küresel aktörlerin ilgisini cezbetmektedir. Bu bağlamda İran, Hindistan, Pakistan, Çin ve Rusya ön plana çıkmaktadır.¹⁹⁸

Taliban’ın devrilmesinin İran açısından önemi; ülkenin doğu sınırının güvence altına alınması, etki alanının kısmen genişlemesi ve Afganistan’ın “Peştunlaştırma” politikasından dolayı söz konusu olan gerginliğin çözüme kavuşturulması ihtimallerini doğurmuştur. Hindistan ise Afganistan ile sınır komşusu olmamasına karşın İpek ve Baharat Yolları için köprü vazifesi atfettiği Afganistan ile ekonomik ilişkiler tesis etme imkanını elde etmiştir. Ülkedeki küresel ekonomik ve politik sisteme entegre olmayan rejimin yerine daha demokratik ve uluslararası sistemle uyumlu bir rejimin tesisiyle beraber Hindistan’ın

¹⁹⁶ Mehmet Akkurt, *Afganistan’ın Yapılandırılmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler*, İstanbul, İQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005. s. 160.

¹⁹⁷ Çağrı Erhan, “ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül’ün Etkileri”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Güz 2004, Cilt 1, Sayı 3, s. 143.

¹⁹⁸ Dicle Sasaoğlu, *NATO Müdahalesi ve Sonrasında Afganistan*, BİLGESAM Analiz/Orta Asya, No: 1176, 8 Ocak 2014, s. 3.

ekonomik çıkarlarının iyileşmesi söz konusu olmuştur. Pakistan ise 2.640 km'lik sınıra sahip olduğu Afganistan'la sınırdan yasadışı geçişler noktasında sorunlar yaşamaktadır. Ancak Afganistan'ı olası bir Hindistan-Pakistan Savaşı için doğal çekilme alanı olarak görmektedir. ABD ile iyi ilişkilere sahip olan Pakistan bu gelişme karşısında kazançlı çıktığına dair hesaplar yapmaktadır. Çin ise Afganistan'da söz konusu olacak istikrarlı ve küresel sistemle uyumlu bir yönetimin kendi ekonomik çıkarlarına hizmet edeceğini hesaplamıştır. Ayrıca Afganistan'daki radikal unsurların Çin-Afgan sınırından Doğu Türkistan'ı etkileyeceği endişesine sahip olan Çin Taliban'ın devrilmesi ve radikal unsurların etkisiz hale getirilmesini güvenlik bağlamında bir kazanım olarak görmüştür. Rusya'da da aynı şekilde radikal dini akımların Afganistan üzerinden bir etki doğuracağı endişesi kısmen bertaraf edilmiştir. Ayrıca Taliban rejiminin en önemli gelir kaynağı olan uyuşturucu ticaretinden olumsuz olarak etkilenen ülkelerin başında gelen Rusya için bu sorunun çözülmesi söz konusu olmuştur.¹⁹⁹

Kalıcı Özgürlük Operasyonu öncesinde gelişmemiş bir altyapısı olan Afganistan, savaşlar ve iç çatışmalar ve totaliter Taliban rejiminin uygulamalarından dolayı dünyanın en fakir ülkelerinden birisiydi. Ekonomik geri kalmışlıkla beraber eğitim seviyesi oldukça düşük, okur-yazar oranı dünya standartlarının çok gerisinde bir toplum ve hukuksuz bir devlet aygıtı ülkede söz konusuydu.²⁰⁰ Afganistan açısından operasyon ele alındığında ise mevcut rejim yani Molla Ömer'in öğrencileri yenik düşmüş ve Taliban rejimi sona ermiştir. Bu durum Afganistan'da yaşayan büyük bir kesim için sevinç kaynağı olsa da müdahale sonrasında milyonlarca kişi açlıkla karşı karşıya kalmıştır. Ülkenin dağlık arazi yapısından dolayı yardımların ulaştırılmasında soru yaşanırken buna ek olarak 11 Eylül saldırılarından sonra çok sayıda yardım organizasyonunun kurulduğu Güney Pakistan'da bulunan kamyon şoförleri de ülkedeki karışıklıklardan dolayı Afganistan'a gitme noktasında direnç göstermişlerdir.²⁰¹

Ekonomik ve sosyal gelişmişlik bakımında ilkel bir görünüm arz eden Afganistan'da müdahale ile birlikte eğitim, demokratikleşme, sağlık, ekonomi, tarım ve güvenlik alanlarında yeni imkanlar veya reformlar gündeme alınmıştır. Gerek geri kalmışlığın gerekse kaotik ortamın başlıca sorumlusu olan Taliban rejimine son verilerek ülkenin problemlerinin çözülmesi için yeni imkanlar söz konusu olmuştur. ABD'nin müdahalesi sonrasında ülkede öğretmenler eğitilmiş olup okul ve öğrenci sayısında ciddi derecede artışlar olmuştur. 2001 yılı itibarıyla halkın sadece %8'inin yararlanabildiği sağlık hizmetlerinin ülke geneline yayılması için çalışmalar başlatılmıştır. Ülkeye güvenlik ve istikrarın tesisi halinde uluslararası sermayenin yatırım işareti verilmiş ve zamanla yatırımlar olmuş, savaşların ve iç çatışmaların neticesinde yok olan ulaşım ağı hızla yeniden yapılandırılmaya başlamış, ülkenin

¹⁹⁹Sasaoğlu, *a.g.e.*, s. 4-5.

²⁰⁰*Afganistan'ın Beş Yılı*, ABD Savunma Bakanlığı Raporu, s. 1.

²⁰¹Akkurt, 2004, s. 163.

tarım alanlarına ilişkin gerek sulama projeleri gerekse donanımlı insan gücü eğitimleri söz konusu olmuştur. En önemlisi ise hem Afganistan hem de bölge ve uluslararası güvenliği tehdit eden Taliban rejimi sona ermiş ve yeni bir güvenlik inşası söz konusu olmuştur.²⁰²

Koalisyon güçlerinin Taliban rejimini devirmesiyle beraber Afganistan'da yüzlerce yıllık bir geleneğin ürünü olan, “büyük şura” anlamına gelen ve ülkedeki aşiretlerin temsilcilerinden oluşan LoyaJirga/Cirga yeniden ülke siyasetinin bir parçası haline almıştır.²⁰³ Böylece hem ülke yönetiminde geniş kitlesel katılımın sağlanması çalışılmış hem de koalisyon güçleri ülkedeki varlığını çeşitli aşiretlerle iyi ilişkiler tesis ederek daha rahat korumayı amaçlamıştır. Afganistan halkı için ise bu durum öncelikle uzun yıllar boyunca Taliban rejiminin politikaları neticesinde sistemin dışına itilen ve ötekileştirilen unsurlar hem yeniden sisteme dahil olmuş hem de yönetime veya yeni devlet düzenine bağlı olunacağına dair mesaj verilmiştir. Müdahalenin Afganistan için en önemli sonucu ise artık ülkede yeni bir rejim ve düzen tesis edilecektir. Bu süreçte başta ABD olmak üzere koalisyon güçleri ve diğer uluslararası aktörler de etkin rol alacaklardır. Böylece artık Afganistan'da yeni bir dönem başlamıştır.

3.3 Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılması

Kalıcı özgürlük veya Sonsuz Özgürlük Operasyonu olarak ifade edilen ABD ve İngiltere liderliğindeki müdahale ile birlikte ülkede iktidarı elinde tutan Taliban yönetimine son verilmiştir. Afganistan'da çoğu etnik grubun ve toplumun önemli bir kesiminin sevinçle karşıladığı bu gelişme Afganistan'da yeni bir dönemin başlangıcını ifade etmekteydi.

Ülkedeki baskıcı rejim son bulmuş, siyasal sistemin dışına itilen kesimlerin yeniden sisteme girme umudu baş göstermiş ve ülkenin siyasi kompozisyonu yeniden yazılmaya başlamıştır. Ancak söz konusu bu yeni düzen ülkenin iç dinamiklerinin harekete geçmesiyle değil uluslararası aktörlerin daha yalın ifade ile başka devletlerin müdahalesi neticesinde gerçekleşmiştir. Bu nedenden ötürü ülkenin yeniden yapılandırılması daha doğrusu yeni Afganistan inşa sürecinde iç dinamiklerden ziyade diğer devletlerin etkisinin olması kaçınılmaz bir realiteydi.

Bahsedilen süreç neticesinde gelinen yeni noktada ülkenin tesisine ilişkin Birleşmiş Milletler kararları ve koalisyon ülkelerinin başkanlığında veya denetiminde yapılan uluslararası konferanslar ve kararlar etkili olmuştur.

²⁰² *Afganistan'ın Beş Yılı*, a.g.e., s. 2-5.

²⁰³ Sasaoğlu, a.g.e., s. 2.

3.3.1 Yeni Düzenin Tesisine İlişkin Konferanslar

Afganistan'a askeri müdahalenin başarıyla sonuçlanmasının ardından ülkenin geleceğinin tesisi diğer bir ifadeyle yönetimi meselesi üzerine Almanya'nın Bonn şehrinde 27 Kasım – 5 Aralık tarihleri arasında bir konferans düzenlenmiştir. Toplantıya Kuzey İttifakı, Roma Grubu, Peşaver Grubu ve Kıbrıs Grubu katılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin dahil olduğu 19 ülke gözlemci statüsünde konferansa iştirak etmişlerdir²⁰⁴.

Bonn'da Afganistan için yapılan konferansta yeni hükümetin kimin başkanlığında kurulacağı konusu ele alınmıştır. Bu süreçte iki kişi hükümeti kurma ve ülkede nizamı tesis etme amacıyla aday gösterilmiştir. Bunlardan birincisi Abdulsatar Serat diğeri ise Hamid Karzai'dir. Kuzey ittifakı liderlerinin temsilcileri ve yurt dışında yaşayan Afganistanlılar içinde söz sahibi olan kişilerin katılımı ile seçim yapılmış bu seçimde Abdulsatar Serat, Hamid Karzai ve Amin Arsala ise geçici hükümetin başkanlığına için aday olmuşlardır²⁰⁵. ABD tarafından desteklenen ve Peştun kesiminde etkinliği olan Karzai Bonn Konferansı çerçevesinde “Loya Jirga/Afganistan Geleneksel Meclisi” toplanana kadar geçici hükümetin başkanlığına getirilmiştir. 22 Aralık 2001 tarihi itibarıyla geçici yönetimin başkanı olan Hamid Karzai'nin hükümeti 11'i Peştun, 8'i Tacik, 5'i Hazara, 3'ü Türk (Türkmen-Özbek) ve geri kalanı diğer etnik gruplardan olmak üzere 29 bakanlıktan oluşmaktadır²⁰⁶. İslam'ın tüm kurallarına uyulması, Afganistan'ın toprak bütünlüğü ve terörle mücadele konuları başta olmak üzere 13 maddelik bir geçiş hükümeti planını uygulamaya koymuştur²⁰⁷.

Bonn Konferansı'nın ardından 21-22 Ocak 2002 tarihlerinde toplanan Tokyo Konferansı ise geçici hükümetin kurulmasının ardından ülkenin mali yapılandırılmasına ilişkin gündem maddeleri üzerine toplanmıştır. Geçici Hükümet Başkanı Hamid Karzai'nin başkanlık ettiği konferansa katılım bakan düzeyinde olmuştur.²⁰⁸ Konferans öncesinde, Dünya Bankası (WB), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Asya Kalkınma Bankası (ADB) “Ön İhtiyaçlar Raporu (PNA)” hazırlamışlardır. Rapora göre, Afganistan'ın iyileştirilmesi ve yeniden yapılandırılması amacıyla, ilk yıl için 1,7 milyar, ilk iki buçuk yıl için 4,9 milyar, beş yılı geçen süre için 10,2 milyar ve on yıldan sonrası için 14,6 milyar dolar yardım paketi oluşturulması planlanmıştır. Bu kapsamda, özel sektörün geliştirilmesi, sosyal yardım, eğitim, sağlık, ulaşım, enerji, telekomünikasyon, tarım ve doğal kaynakların işlenmesi değerlendirmeye tabi tutulmuştur²⁰⁹.

²⁰⁴ Akkurt, a.g.e., 287-289.

²⁰⁵ Andishmand M. E., Nihzati İslami Afganistan (Afganistan'da İslami Hareketler), Saydi Yayınları, Kabil, 2013, 258-261.

²⁰⁶ Balcı, a.g.e., 262.

²⁰⁷ Akkurt, a.g.e., 188.

²⁰⁸ Bkz.; “International Conference on Reconstruction Assistance to Afganistan”, <http://www.mofa.go.jp/region/middle_e/afghanistan/min0201/index.html>, e.t. 23.04.2015.

²⁰⁹ Kiren, a.g.e., 120

Bunların dışında Berlin, Doha, Londra, Roma, Paris, Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) Afganistan Konferansı ve son olarak 5 Aralık 2011 tarihinde İkinci Bonn Konferansı düzenlenmiştir. Söz konusu konferanslar ana hatları itibariyle ülkenin mali, siyasi ve askeri olarak yeniden tesisine ilişkin görüşmeler üzerinden gerçekleşmiştir²¹⁰.

3.3.2 Birleşmiş Milletler Kararları

11 Eylül saldırıları sadece ABD kamuoyunun değil tüm uluslararası kamuoyunun dikkatinin merkezine yerleşen bir hadise olması sebebiyle söz konusu saldırılar BM gündemine derhal gelmiştir. Bu bağlamda gerek saldırılar sonrasında ve Afganistan müdahalesine ilişkin gerekse müdahale sonrasında Afganistan'a ilişkin BM organlarının aldığı kararlar mevcuttur.

BMGK ilk olarak saldırıların olduğu günden bir gün sonra toplanarak 1368 sayılı kararı almıştır. BMGK bu kararında, 1269 sayılı karara atıfta bulunularak uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden uluslararası terörizme karşı BM Şartı'nın yüklediği sorumluluklar çerçevesinde mücadele edilmesi yönünde karar tesis ederken meşru müdafaa hakkına da vurgu yapmıştır²¹¹. BMGK'nin saldırıların hemen ertesi günü toplanması ve karar tesis etmesi gerek konunun mahiyeti gerekse BMGK'nin tutumu hakkında önem arz etmektedir. Saldırıları hem boyutları ve sonuçları itibariyle öncelikli ve acil bir tehdit olarak ele alınmış hem de BM'nin uluslararası terörle mücadelede kararlı olduğu ortaya çıkmıştır.

1368 sayılı karardan sonra 1373 sayılı karar tesis edilmiştir. 1269 ve 1368 sayılı kararlara atıf yapılan bu kararda ise daha önceki kararlarda da olduğu gibi terörist saldırılar kınanarak meşru müdafaa hakkına vurgu yapılmıştır. Ayrıca BM Şartı VII. bölümü çerçevesinde bütün üyelerin teröristlerinin finansmanın önlenmesi, teröristlerin lojistik, transport ve finans konularında desteklenmemesi ve bunların önlenmesi ve suçluların organizatörleri ve sponsorlarının cezalandırılması için tüm üyelerin harekete geçmesi şeklinde karar tesis edilmiştir²¹².

14 Kasım 2001 tarihinde ise diğer kararlarla paralel şekilde tesis edilen ve onlara atıfta bulunulan 1378 sayılı karar tesis edilmiştir. 1378 sayılı kararda bütün Afgan halkını temsil edecek yeni bir yönetiminin tesis edilmesi, uluslararası terörizm ve uyuşturucuyla mücadelede Afganistan'ın görev ve sorumluluklarının yerine getirilmesi ve Afganistan'da görev yapacak BM personelinin faaliyetlerinin serbest yapılması için kararlar tesis edilmiştir²¹³. Bu karardan

²¹⁰ Kiren, a.g.e., 124-141.

²¹¹ BMGK 1368 sayılı kararı, S/RES/1368 (2001), 12 September 2001, Bkz.; <[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368(2001))>, e.t. 11.03.2015.

²¹² BMGK 1373 sayılı kararı, S/RES/1373 (2001), Bkz.; <[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001))>, e.t. 11.03.2015.

²¹³ BMGK 1378 sayılı kararı, S/RES/1378 (2001), Bkz.;

altı gün sonra tesis edilen 1386 sayılı kararda ise terörizmle mücadeleye BM'nin destek vermesi, bütün Afgan kuvvetlerinin uluslararası hukuka uygun davranması gerektiği ve ülkedeki mevcut halin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu, ülkenin bütünlüğüne vurgu yapıldıktan sonra yeni bir Afganistan ordusunun kurulmasına ve eğitilmesine yardım olunması hususlarında karar tesis edilmiştir²¹⁴.1386 sayılı karar ve Bonn Konferansı kararlarına dayanılarak Uluslararası Güvenlik Yardım Harekatı (ISAF-UGYH) başlatılmıştır. BM Güvenlik Konseyi sorumluluğu altında koalisyon kuvveti olarak kurulan ISAF İngiltere'nin liderliğinde 18 ülkenin birliklerinden oluşturulmuştur. Bu bünyede oluşturulan ilk birlik Kabil'e intikal ettirilmiş olup görevi ise Kabil ve çevresinin güvenliğini sağlamak ve Afgan Geçici Hükümeti'ne destek vermektir²¹⁵. Böylelikle ülkede uluslararası bir askeri kuvvet yasal olarak konuşlanmış ve görevlendirilmiş oldu. Artık Afganistan'ın yeniden inşa süreci de adım adım ilerlemeye başlamıştır.

Bu süreçte yani 28 Eylül 2001 – 12 Ekim 2011 tarihleri arasında Afganistan'la ilgili otuz karar daha tesis edilmiştir. Bu kararlarda uluslararası toplumun ve BM üyesi devletlerin Afganistan'ın yeniden inşasına katkılarını istemek ve bununla ilgili düzenlemeler ve gelinen aşamaları değerlendirme bağlamında kararlar tesis edilmiştir. Alınan kararlarda dikkat çeken bazı önemli maddeler ve içerdiği konular şu şekildedir²¹⁶:

- Birleşmiş Milletler Afganistan Yardım Misyonu (UNAMA) ve Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (ISAF)'nin kurulması ve yıllık veya altı aylık dönemlerde görev sürelerinin uzatılması kararlaştırılmıştır.
- UNAMA'nın, destek faaliyetlerinin düzenlenmesinde, BM Genel Sekreteri adına tam yetkili olduğu belirtilmiş ve Afganistan'daki tüm unsurların UNAMA'nın faaliyetlerine destek vermeleri istenmiştir.
- ISAF'ın faaliyetlerinin nasıl düzenlenebileceği görüşülmüş ve ISAF'ın, Afgan Geçiş Yönetimi, BM Genel Sekreteri, Özel Temsilci ve Sürekli Özgürlük Harekatı Koalisyon Güçleri ile yakın temas içinde olması istenmiştir.
- Üye ülkelerin, ISAF için personel, teçhizat ve ihtiyaç duyulabilecek diğer kaynakları sağlaması istenerek, tüm üye ülkelere, görevlerini yerine getirmek için gerekli her türlü önlemi alma konusunda yetki verilmiştir.

<[<http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1378\(2001\)>](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1378(2001))>, e.t. 11.03.2015.

²¹⁴ BMGK 1386 sayılı kararı, S/RES/1386 (2001), Bkz.;

<[<http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386\(2001\)>](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386(2001))>, e.t. 11.03.2015.

²¹⁵ Oğan G., Mengi E., "NATO'nun Afganistan Görevi ve Türkiye'nin Katkılarına Dair Bir Değerlendirme", Stratejik Analiz, Vol.:9, No. 98, (Haziran, 2008), 65-68.

²¹⁶ Kiren, a.g.e., 143-147.

- Afganistan'ın egemenliği, bağımsızlığı, toprak ve milli bütünlüğüne saygı sürekli vurgulanmış ve Afganistan Hükümeti'nin tek meşru hükümet olarak desteklenmesi istenmiştir.
- Bonn Süreci içerisinde gerçekteştirilen başkanlık seçimi ve genel seçimler konusunda çeşitli defalar vurgulamalar yapılmıştır. Bu kapsamda, seçim güvenliğinin sağlanması ve güvenilir seçimlerin (tüm etnik kökenden insanlar, kadınlar ve mültecileri de kapsayacak şekilde geniş katılımlı seçimler) gerçekteştirilebilmesi için, UNAMA ve geçiş yönetimi ile koordineli olarak donör ülkeler tarafından yapılacak bağışların önemi vurgulanmıştır.
- Afganistan çapında, hukuk kuralları ve insan haklarına uyumun sağlanması ile adil ve şeffaf bir adalet sistemi kurulmasının önemi vurgulanmış ve bu çerçevede, Afganistan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu kurulmuştur.
- Afgan Milli Güvenlik Güçleri'nin eğitim, danışmanlık ve güçlendirilmesi konusunda gösterilecek çabalar görüşülmüştür.
- Taliban'ın çocukları örgütüne üye yapması ve kullanmasına karşı UNAMA'nın çalışmalarını arttırması ve Afgan Milli Güvenlik Güçleri'ne çocukların alınmasının önlenmesi istenmiştir.
- Kadınların, politik, ekonomik ve sosyal hayata katılımının önemi vurgulanarak, Afgan Hükümeti'nin bu konudaki gayretleri değerlendirilmiş ve Kadınlar Hakkında Afgan Milli Eylem Planı'nın uygulanmasına desteğin arttırılması istenmiştir.
- Usame bin Ladin, El-Kaide, Taliban ve onlarla ilişkili kuruluşların üyeleri hakkında alınması gereken önlemler belirlenmiştir. Bu kapsama giren tüm fonlar ve finansal varlıkların dondurulması ve herhangi bir şekilde kullanımının önlenmesi istenmiştir. Ayrıca bu kişilerin, üye ülkelerin topraklarına girmesi veya transit geçişinin engellenmesi ve her türlü transferin yasaklanması ikaz edilmiştir.
- Afganistan kaynaklı yasadış uyuşturucu üretimi ve ticaretine karşı uluslararası ve bölgesel düzeyde işbirliği ile alınacak tedbirler görüşülmüştür.
- Afgan mültecilerin, gönüllü, güvenli, düzenli ve sürekli olarak evlerine dönebilmeleri konusu üzerinde durulmuştur.
- Afganistan kaynaklı yasadış uyuşturucu üretimi ve ticaretine karşı uluslararası ve bölgesel düzeyde işbirliği ve alınacak tedbirler görüşülmüştür.
- Ülkede insan hayatı, barış ve güvenliğe tehdit oluşturan anti-personel ve anti-tank kara mayınları ile tüm patlayıcı maddelerle mücadele yöntemleri ve sivil kayıpların minimize edilmesine yönelik alınacak tedbirler görüşülmüştür. Afganistan Mayın Eylem Planı'nın uygulamaya koyulması ve mayın olaylarında yaralanmış ve

sakatlanmış kişilerle ilgilenilmesinin, rehabilite edilmelerinin ve sosyal hayata katılabilmelerinin önemine dikkat çekilmiştir.

- İlgili kuruluşların, tüm mahkûmlara ve tutukevlerine ulaşabilmesi ve mahkûmiyetle ilgili reform çalışmalarının önemi konuşulmuştur.
- Taliban tarafından kontrol edildiği gerekçesiyle, daha önce Ariana Afgan Havayollarının uçuşuna getirilen yasaklama, havayollarının sahibinin artık Taliban olmadığı, Taliban tarafından kiralanmadığı ve kontrol edilmediği gerekçesiyle kaldırılmıştır.

3.4 2004 Anayasası ile Yeni Afganistan'da Oluşan Devlet Yapısı

Afganistan siyasi tarihine bakıldığında ilk anayasa 1923 yılında Amanullah Han döneminde tesis edilmiştir. Bundan sadece sekiz yıl sonra 1931'de ise Nadir Şah döneminde ikinci anayasa uygulamaya konmuştur. Kendinden önceki anayasaya kıyasla daha uzun süre yürürlükte kalan 1931 Anayasası, 1964 yılına gelindiğinde kaldırılmış ve Zahir Şah yönetimi tarafından yeni bir anayasa tesis edilmiştir. 1977 yılında Davut Han zamanında ülkenin dördüncü anayasası tesis edilmiş ve on yıl kadar süreyle Afganistan bu anayasa ile yönetilmiştir. Afganistan Demokratik Halk Konseyi tarafından yapılan 1987 Anayasası sadece üç yıllık bir ömrü olup 1990 yılında komünist rejimin korunması için bir yeni anayasa hazırlanmıştır²¹⁷.

Günümüz Afganistan Anayasası olma özelliğini taşıyan 2004 Anayasası ülkenin siyasal sistemi için başkanlık sistemi veya parlamenter sistem şeklinde kesin bir yargı ortaya koymak mümkün değildir. Her ne kadar güçler ayrılığı ilkesi benimsenmiş olsa da pratikte cumhurbaşkanının daha etkin olduğu bir siyasi yapı ile karşılaşmaktadır. Ayrıca parlamenter sistemlerde bakanlar yasama organı tarafından seçilirken Afganistan'da ise cumhurbaşkanı tarafından seçilmekte ve yasama organı tarafından onaylanmaktadır²¹⁸.

3.4.1 1901'den 2004'e Afganistan'da Demokrasi Olgusunun Tarihine Bakış

Tarihi boyunca iç çatışma veya savaş ve dış müdahale veya işgallerle yüzleşmek zorunda kalan Afganistan'da demokrasiye dair ilk işaret günümüzdeki normlara nispeten önem arz etmese dahi 1900'lerde görülmeye başlamıştır. Demokrasiye dair ilk işaretler 1901-1918 yılları arasında ülkeyi yöneten Habibullah Han döneminde görülmektedir. İktidarının ilk yıllarında din temelli bir siyasi görünüm çizen Habibullah Han, kadınların giyimi ve makyajı da dahil olmak üzere bir takım kısıtlamalar getirmiştir. Bununla da kalmayıp toplum içinde ayrışmaya sebebiyet verecek kararları da uygulamaya koymuştur. Örneğin Hint kökenli

²¹⁷ Begzad, a.g.e., 27.

²¹⁸ Afganistan 2004 Anayasası md. 64.

Afganistan vatandaşlarının ayırt edilebilmesi için farklı giyinmesi ve kırmızı başörtü takmaları kuraldı. Habibullah Han'ın demokrasiyle bağdaşmayan bu politikaları 2 Ocak 1907 tarihli Hindistan ziyaretinden sonra değişmeye başlamıştır. İki ay süren bu ziyaret sonrasında ülkesinde reform yapmanın bir gerekliliği olduğu kanaatine varan Habibullah Han köle ticaretini yasaklayarak ve suçlulara yönelik af çıkararak ilk yeniliklerin ve reform sürecinin sinyallerini vermiştir. Devamında eğitim ve kültür alanında da reformlar olmuştur. 1903 yılında Habibiye Lisesi açılarak Afganistan'ın ilk lise kurumu inşa edilmiş sonrasında da Harp Okulu açılmıştır. Ayrıca Sıracül Ahbar ve Sıracül Etfal dergileri çıkarılmıştır²¹⁹.

Amanullah Han dönemine gelindiğinde ise ülkede tam bağımsızlık fikri söz konusu olmuştur. Bu doğrultuda İngilizlerle yapılan Bağımsızlık Savaşı neticesinde 19 Ağustos 1919 tarihli Kabil Anlaşması ile bağımsızlık kazanılmış ve ülke yeni bir döneme girmiştir. Bağımsız Afganistan'ın ilk hükümdarı olan Amanullah Han ülkede herkese vatandaşlık statüsü vererek demokrasi yolunda en önemli adımlardan birini atmıştır. Bu dönemde Nizamname adıyla ilk Afganistan Anayasası tesis edilmiş olup; bu anayasada eşitlik, kişisel özgürlük ve basın özgürlüğüne ilişkin düzenlemeler yer almıştır²²⁰.

1929 yılında iktidara gelen Nadir Şah ise 1930 yılında Büyük Ulusal Meclisi kurmuş bir yıl sonra da yeni bir anayasa tesis etmiştir. Bu anayasayla meclis daha çok bir danışma organı özelliği almış ve basın özgürlüğüne de kısıtlamalar getirilmiştir. Nadir Şah'tan sonra yerine oğlu Zahir Şah gelmiştir. Zahir Şah 1964 yılında Büyük Ulusal Meclisi toplayarak yeni bir anayasa tesis etmiştir. Bu anayasa ile meşrutiyet getirilmiştir. Hanedan yönetimine ağır kısıtlamalar getirilmekle beraber ilk kez demokratik yöntemlere uygun seçim yapılmıştır. Ancak uygulamada çok da demokratik olunmadığı görülmüştür. Zahir Şah döneminin sonuna kadar daha öncelerinde de olduğu gibi bir takım demokratik reformlar yapılsa da bunlar hem beklenen düzeyde olmamış hem de uygulamada çok da etkili olmadıkları görülmüştür²²¹.

Afganistan tarihi boyunca 1973 yılına kadar demokrasiden uzak bir yönetimle idare edilmiştir. Söz konusu tarihe kadar krallık rejimi ile yönetilen Afganistan'da kırk yıl boyunca ülkenin iktidarını elinde tutan Zahir Şah, amcasının oğlu olan Muhammed Davut Han tarafından gerçekleştirilen bir darbe sonucu yönetimden uzaklaştırılmıştır. Bu darbe Afganistan siyasi kültürünün alışkın olmadığı iki hususu karşımıza çıkarmaktadır. İlk olarak darbe kansız bir şekilde gerçekleşmiş. İkincisi ve en önemlisi ise söz konusu darbeye beraber

²¹⁹ Gubar, a.g.e., 700-704.

²²⁰ Şarifi A. R., Afganistan'da Demokrasi Konusunun Analizi/Tahlil Goftuman Demokrasi der Afganistan, Kabil, Danişgahi Katip, 2013, 76-80.

²²¹ Farhang, M. M. S., Afganistan Son Beş Yüzyılda/Afganistan der Penç Karn-ı Ahir, Peşavur. Afganistan İslami Birlik Komisyonu, Vol 3, 1373, 606-621.

ülkede cumhuriyet ilan edilmiştir²²². Darbeler veya askeri müdahalelere alışkın olan Afganistan siyaseti tarihinin “en önemli” dönüşümlerinden birini de yine bir darbeyle gerçekleştirmiştir. Demokrasinin en önemli aşamalarından biri olarak kabul edilen cumhuriyet rejimine geçiş dahi bir darbe neticesinde söz konusu olmuştur.

Ülkedeki bu olumlu gelişme ülkenin kronik sorunlara çözüm bulmakta yetersiz kaldığı gibi kurulan düzen de uzun ömürlü olmamıştır. 1978 yılında Komünistler tarafından ve Sovyetler Birliği'nin askeri varlığı ile gerçekleştirilen müdahale neticesinde Davut Han ve ailesi katledilmiş ve ülkedeki yeni düzen yerle bir olmuştur²²³.

Sovyetler'in desteğiyle 1986 senesinde iktidara gelen Najibullah bir yıl sonra yani 1987 senesinde daha İslami unsurları bünyesinde barındıran ve politik çoğunluğa da daha fazla atıfta bulunan bir anayasa yürürlüğe koymuştur²²⁴. Bu anayasaya göre milli meclis yasama organı olarak tesis edilmiştir²²⁵. Ülkenin idari yapısı ise üniter, il, ilçe, kasaba ve köy olmak üzere tesis edilmiştir. Cumhurbaşkanı ise yasama, yürütme ve yargı yetkilerini anayasaya uygun bir şekilde kullanma yetkisiyle Afganistan Demokratik Cumhuriyeti'nin başı olarak tesis edilmiştir²²⁶. Najibullah döneminde 1990 senesinde birtakım yönetsel değişikliklerin yapıldığı ikinci bir anayasa daha tesis edilmiştir.

3.4.2 2004 Anayasası'nda Yasama

Afganistan tarihinin yedinci anayasası olan 2004 anayasasına göre en büyük yasama organı Halk Meclisi ve Büyükler Meclisinden oluşan Milli Meclistir²²⁷. Milli Meclis yasama faaliyetlerini yürütme, devlet bütçesi ve borçlanma ile ilgili konular ve uluslararası anlaşmaları onaylama veya feshetme hususlarında yetkilidir²²⁸.

Yasama organının iki kanadından biri olan Halk Meclisi üyeleri seçim yoluyla halk tarafından seçilir. Üyelerin görevi seçimlerden beş yıl sonra sona erer ve yeni meclis seçilir. 2004 anayasası, Halk Meclisi üye sayısının 250 üyeyi geçemeyeceğini belirlemiş, anayasanın bu maddesine uygun olarak meclisin sandalye sayısı, seçim kanununda 249 olarak tespit edilmiştir. Anayasada, ülkedeki bütün insanların genel ve adil temsilini sağlamak amacıyla, her ilin nüfusuyla orantılı olarak, en az iki kadının, Halk Meclisi'ne seçilmesi için seçim kanununda önlemler alınması hükmü yer almaktadır²²⁹. Büyükler Meclisi ise Büyükler

²²² Yusofi, S. H., “Afganistan'da Siyasi Partiler 1990-2010”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, (2013), 56.

²²³ Tanin, a.g.e. 235-243.

²²⁴ A Guide to Government in Afghanistan, Washington, The World Bank & AREU, 2004, 6.

²²⁵ 1987 Anayasası, md., 77.

²²⁶ 1987 Anayasası, md. 128; md. 71.

²²⁷ Afganistan 2004 Anayasası md.81, md. 82.

²²⁸ Haydar G., Allame, Nizami Hukukive Siyasi Afganistan /Afganistan Hukukive Siyasi Düzeni, İntişarat-i Tak, Kabil, 2012, 37.

²²⁹ Afganistan 2004 Anayasası. md.83.

Meclisi üyeleri her ilde, il meclis üyeleri arasından ve kendi meclisi tarafından dört yıllık bir dönem için bir kişi, her ilin, ilçe meclisleri üyeleri arasından ve yine kendi meclisi tarafından, üç yıllık bir süre için bir kişi, kalan üçte birlik üye, devlet başkanı tarafından beş yıl için atanır. Bunlar iki üye sakat ve sorunlular iki üye de göçmenleri içermek üzere uzman ve deneyimli kişiler arasından olmalıdır. Devlet Başkanı bu kişilerden % 50 'sini kadınların arasından seçer²³⁰.

Her yasama döneminde iki meclisin de açılışı ortak oturumda cumhurbaşkanı tarafından yapılmaktadır. Bu oturuma Halk Meclisi Başkanı başkanlık etmektedir. Afganistan Meclisinde ilk oturumunda mevcut üyelere en yaşlısını geçici Meclis Başkanı olarak seçerler. Geçici başkan başkanlık seçimleri yapılmaya dek meclis oturumlarını yönetir ve seçim sonuçlarını açıklar. Başkanlık seçimleri gizli şekilde yapılır, oyların %51'ni kazanan aday meclis başkanı olarak seçilir. Eğer adayların hiçbiri geçerli oylarının %51'ni kazanamazsa seçimler ikinci tura gider. İkinci turda oyların çoğunu kazanan kişi meclis başkanı olarak seçilir. Meclis başkanının görevi; oturumları yönetmek, alınan kararları ilan etmek, ulusal ve uluslararası konferans ve etkinliklerde meclisi temsil etmek, meclisten geçen antlaşmaları imzalamak, meclis bütçesini denetlemek, meclis komisyonlarından rapor almak, mecliste görev yapan memurların atamak ve görevden almaktan ibarettir²³¹

3.4.3 2004 Anayasası'nda Yürütme

2004 anayasası ile tesis edilen hukuk düzeninde yürütmenin başı cumhurbaşkanıdır. Yürütme organında sayıları, görev ve sorumlulukları yasa ile belirlenen bakanlar yer almaktadır²³². Bakanlardan oluşan hükümetin görev ve sorumlulukları: Anayasa ve diğer yasaların yürürlüğe kalmasını sağlamak, Afganistan toprak bütünlüğünü ve sınırlarını korumak ve uluslar arası alanda Afganistan'ı temsil etmek, ülke çapında güvenliği sağlamak ve yolsuzlukları yok etmek, bütçe planının hazırlamak ve parlamentoya sunmak, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri yönlendirmek, her yılın sonunda yasama organına yapılan işlerden ve gelecek yıl için hazırlanmış planlardan haberdar etmek, Parlamentonun tatilde olduğu zaman gerektiğinde bütçe hariç olmak üzere yasa yapmak ve parlamento göreve başladıktan sonra 30 gün içinde parlamentoya sunmaktır.²³³

Yürütme organı içerisinde önemli bir müessese ise cumhurbaşkanı yardımcılığıdır. Cumhurbaşkanı'nın olmadığı, istifa etmesi veya görevinin süresi içerisinde sona ermesi halinde ise cumhurbaşkanı birinci yardımcısı hükümete başkanlık eder. Cumhurbaşkanı

²³⁰ Afganistan 2004 Anayasası. md.84.

²³¹ Afganistan Meclis İç Tüzüğü, md. 4.

²³² Afganistan 2004 Anayasası md. 71.

²³³ Afganistan 2004 Anayasası md. 75-79.

birinci yardımcısının da olmaması halinde ise bu görevi cumhurbaşkanı ikinci yardımcısı yerine getirir²³⁴.

Afganistan Anayasası md. 69'da cumhurbaşkanlığı adayı olabilmek için gereken koşullar düzenlenmiştir²³⁵. Bu maddeye göre cumhurbaşkanı olabilmek için; Cumhurbaşkanı adayının kendisiyle beraber anne ve babasının Afganistan vatandaşı ve Müslüman olması şartını sağlaması gerekir. Yaş şartı olarak ise kişinin 40 yaşını doldurmuş olması gerekmektedir. Ayrıca insanlığa karşı işlenmiş suçlar ve cinayet suçundan mahkumiyet almamış olma şartı aranmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri ise doğrudan halk oylaması ile yapılmaktadır. İki türlü yapılan seçimlerin ilk turunda herhangi bir adayın oyların yarısından bir fazlasını alması halinde cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Eğer ilk turda cumhurbaşkanı seçilemez ise ikinci turda en fazla oy alan ilk iki aday seçime katılır ve bu seçimi kazanan aday cumhurbaşkanı seçilmiş olur²³⁶.

2004 Anayasasına göre cumhurbaşkanının yetkileri ise;

- Savaş ilanı ve ateşkes ilanı (Milli Meclis onayıyla)
- Anayasanın uygulanmasının denetimi
- Bağımsızlığın ve ülkenin toprak bütünlüğünün korunması
- Yasama organının onayıyla yabancı ülkelere askeri birlik gönderme
- Olağanüstü hal ilan etme ve sona erdirme
- Yüksek Yargı başkanlarını ve merkez bankası başkanını atama
- Kanunları onama

3.4.4 2004 Anayasası'nda Yargı

Afganistan İslam Cumhuriyeti Devleti'nin bağımsız bir organı olan yargı yapısı ve yetkisi kanunlarla belirlenen Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkemeler ve Temyiz Mahkemeleri'nden oluşur²³⁷.

Afganistan yargı organının en üst makamı olan Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanı'nın atadığı ve halk meclisinin onayladığı 9 üyeden oluşur. İkinci dönem seçilemeyen üyeler on yıllık görev süresine sahiptir. Cumhurbaşkanı tarafından üyeler arasından atanan Anayasa Mahkemesi başkanı ve üyeleri görev süreleri dolmadan görevden

²³⁴ Afganistan 2004 Anayasası md. 60.

²³⁵ Afganistan 2004 Anayasası md. 69.

²³⁶ Afganistan 2004 Anayasası md. 61.

²³⁷ Begzad R., "11 Eylül Sonrası Afganistan'da Demokratikleşme ve Taliban Örgütü", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Eylül 2014, s. 38.

alınamazlar²³⁸. Bu durumun tek istisnası Anayasa Mahkemesi üyelerinin Anayasanın 127. maddesinde düzenlenen suçları işlemeleri halinde görevlerine son verilir²³⁹.

Anayasa Mahkemesinin görevleri ise; hükümet ve mahkemelerin istemeleri halinde kanunları ve yasamaya ilişkin kararnameleri, uluslararası antlaşmaları ve uzlaşmaları anayasaya uygunluğu konusunda gözden geçirmek ve kanunlar çerçevesinde yorumlamaktır²⁴⁰.

Anayasa Mahkemesi kararlarında Hanefi fikhına göre karar verir. Ancak dava tarafları Şii olunca kararlar Şii fikhına göre verilir.²⁴¹ Mahkeme bünyesinde beş alt mahkeme görev yapmaktadır. Bunlar, Genel Ceza Mahkemesi, Kamu Güvenlik Mahkemesi, Kamu Hukuku ve Medeni Mahkeme ve Ticaret Mahkemesi'dir. Alt mahkemelere sırasıyla Anayasa Mahkemesi başkanı tarafından üyeler arasından seçilen kişiler başkanlık etmektedir. Alt Mahkemelerde müsteşarlar görev yapmaktadır. Bu müsteşarlar Anayasa Mahkemesi başkanı tarafından atanır.²⁴²

3.5 Afganistan'da Yeni Dönem

11 Eylül 2001 tarihi hem uluslararası sistem açısından hem de Afganistan siyasi tarihi açısından oldukça önemli bir kırılma noktası olmuştur. Son dönem Afganistan siyasi tarihinde ise 2014 senesi yeni bir değişimin tarihi olarak ifade edilebilir. 2001 yılından 2014 yılına kadar geçen sürede ülkede başta ABD olmak üzere koalisyon birliklerinin askeri varlığı hem ülkenin bağımsızlığının sorgulanmasına hem de vaat edilen ve beklenen demokrasinin istenilen düzeyde tesis edilememesine sebep olmuştur. Ayrıca ülkede gerek devlet düzeninin tesisi gerekse toplumsal huzur da sağlanamamıştır.

Afganistan yeni dönem olarak ifade edilen 2014 sonrası dönem ise ülkenin geleceğine yönelik önemli bir dönüm noktası olabilir. Bir yandan iç baskılar diğer yandan da uluslararası kamuoyunda oluşan algı neticesinde 2009 yılı itibariyle Afganistan politikasını sorgulayan ABD, söz konusu politikasında ciddi bir değişikliğe gideceğini açıklamıştır. Ülkedeki askeri varlığını tamamen çekeceğini açıklayan ABD'nin bu yeni stratejisi hem Afganistan hem de bölge dinamiklerinin yeni hesaplar yapmasına vesile olmuştur.

ABD'nin tamamen çekileceğini ifade ettiği 2014 senesinin Afganistan için bir diğer önemi ise söz konusu bu yeni dönemin başlangıcında cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılmasıdır. Böylece ülkede yeni bir siyasi düzen ve atmosfer oluşacak beklentisi hakim

²³⁸ Afganistan 2004 Anayasası md. 117.

²³⁹ Afganistan 2004 Anayasası md 127.

²⁴⁰ Afganistan 2004 Anayasası md. 121.

²⁴¹ Afganistan 2004 Anayasası md. 118.

²⁴² Sayed Hanan Yusof, "Afganistan'da Siyasi Partiler(1990-2010)", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2013, s. 66.

olmuştur. Bu dönemde ABD'nin AfPak Projesi ve Afganistan çekilmesi ile beraber 2014 seçimleri ülkedeki düzenin resmi edilmesinde ele alınacak olaylar ve hususlardır.

3.5.1 ABD'nin AfPak Projesi ve Afganistan Çekilme

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD liderliğinde gerçekleştirilen Afganistan müdahalesinin ardından iktidardan düşen Taliban örgütü, 2005 yılı itibariyle yeniden toparlanma sürecine girmiştir. Bu süreçte Pakistan'daki El-Kaide ile ilişkilerini derinleştiren Taliban bir yandan Pakistan'da diğer yandan da Afganistan'da yeniden mevziler kazanmıştır. Afganistan'daki savaşı Pakistan desteği olmadan başarıyla sonuçlandıramayacağını anlayan ABD yönetimi ise yeni bir strateji ortaya koymuştur²⁴³.

ABD'nde söz konusu dönemde yeni seçilen Başkan Barack Obama'nın Afganistan'a dair görüşleri ise bir önceki Başkan ve yönetimle paralel şekildedir. 11 Eylül saldırılarının Afganistan merkezli olduğu ve sorumlu tutulan El-Kaide ve ileride de terör saldırıları yapma potansiyeli olan terörist grupların bu kapasiteleri yok edilene kadar ABD'nin askeri varlığının ülkede fiili olarak kalması yönünde düşüncesi olan Obama²⁴⁴, 2009 yılı Şubat ayında Pakistan sınırında Taliban ve El-Kaide ortaklı isyan ile mücadele edilmesi amacıyla 17.000 asker gönderilmesi kararını onaylamıştır²⁴⁵. Ancak Afganistan'daki savaşın artık Pakistan'ı da içine alarak yeni bir boyut kazanması ihtimali ve riskinden dolayı ABD yönetimi Afganistan ve Pakistan'ı içine alan yeni bir stratejiyi gündeme almıştır²⁴⁶.

ABD'nin yeni stratejisine giden süreç ise Obama'nın Mart 2009'a kadar tamamlanmasını istediği raporla başlamıştır. CIA'da uzun yıllar görev yapmış olan Bruce O. Riedel başkanlığında hazırlanan ve "Riedel Raporu" olarak adlandırılan öz konusu raporda gerçekçi ve başarılması mümkün beş hedef belirlenmiştir²⁴⁷. Bu hedefler şunlardır²⁴⁸:

- Afganistan ve Pakistan'daki terör örgütlerinin uluslararası terörist eylem kapasitelerini yok edilmesi,
- Afgan Hükümeti'nin kapasitesinin özellikle iç güvenliği sağlayabilecek şekilde artırılması,

²⁴³ Boz H., "AFPAK Stratejisi Taliban'ı Siyasallaştırıyor mu?", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, <<http://www.21yite.org/tr/arastirma/afganistan/2013/03/23/6899/afpak-stratejisi-talibani-siyasallastiriyor-mu>>, e.t. 01.04.2015.

²⁴⁴ Halper S., "President Obama at mid-term", International Affairs, Vol. 1, No. 87, 2011, 8.

²⁴⁵ Starr B., "Obama Approves Afghanistan Troop Increase", CNN, 18 February 2009, <http://articlecnn.com/2009-02-17/politics/obama.troops_1_afghanistan-troopincrease-troop-levels?_s=PM:POLITICS>, e.t. 01.04.2015.

²⁴⁶ Boz, a.g.m.

²⁴⁷ Erol M. S. ve Bingöl O., "Afganistan'da Geçiş Safhası ve 2014 Sonrası Öngörüler", Gazi Akademik Bakış, Vol. 5, No. 10, (Yaz, 2012), 176.

²⁴⁸ White Paper of the Interagency Policy Group's Report on U.S. Policy toward Afghanistan and Pakistan, 1.

- Afgan güvenlik kuvvetlerinin azaltılmış ABD desteğiyle terörizm ve ayaklanma ile mücadele edebilecek yeteneğe kavuşturulması,
- Pakistan Hükümeti'nin sivil kontrolü sağlayacak şekilde kapasitesinin artırılması ve ekonomik destek verilmesi,
- Uluslararası toplumun desteğinin artırılması ve BM'nin liderlik rolü almasının sağlanması.
- Bu rapor sonrasında yeni stratejisini 1 Aralık 2009 tarihinde açıklayan Obama, Karzai hükümetini desteklemek, El-Kaide ile Taliban'ın ülkede etkinlik kazanmasına engel olmak, Taliban bünyesindeki radikalleri yenerek ılımlıların desteğini almak ve halk arasında bir düzen tesis etmek amacıyla Afganistan'a 30.000 ilave asker gönderileceğini fakat ülkedeki ABD askeri varlığının beklenilenden daha önce bir tarihte Afganistan'dan ayrılacağını ifade etmiştir. Obama askeri varlığın tamamen çekilmesinin tarihi olarak da 2014 yılını ifade etmiştir²⁴⁹.

ABD'nin Obama dönemiyle birlikte başlayan bu strateji değişikliği çeşitli tartışmaları ve eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Afganistan'da güvenlik ve istikrarın sağlanması için gerekli askeri araçların eksikliği ile beraber uzman ve donanımlı personelin de yetersiz olduğu bu noktada kimi çevreler ülkenin yeniden iç sorunlar yaşama ihtimali olduğunu iddia ederken kimileri ise söz konusu stratejiyi yenilginin kabulü olarak yorumlamışlardır²⁵⁰. Obama yönetimi ise Afganistan'daki savaşı kazanmaya veya kimi çevrelere göre ise en azından kaybetmemeye yönelik olduğunu savundukları strateji savunma, sivil kapasitenin artırılması ve diplomasi olmak üzere üç ayaklı bir şema üzerine kurulmuştur²⁵¹.

Stratejinin ilk ayağı olan savunma safhası; Taliban'ı tüm unsurlarıyla yok etmekten ziyade asıl hedef olan El-Kaide'yi lider kadrosuyla beraber yok etmek ve isyan hareketinin ihtiyaç duyduğu para, insan ve güvenli bölge konularında etkisizleştirmek ve yerel unsurların mücadele edebileceği bir seviyeye çekmektir. Stratejinin ikinci ayağı ise sivil kapasitenin artırılmasıdır. Bu bağlamda ülkede sadece güvenlik ev askeri merkezli uygulamaların başarılı olamayacağı düşünülerek sivil alanda da yeni politikalar geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla özellikle yerel düzeyde temel altyapıyı tesis edecek kurumların ve sistemlerin geliştirilmesine yardımcı olacak uzman kadroların artırılmasına ilişkin uygulamalar devreye sokulacaktır. Son olarak diplomasi ayağı ise uluslararası niteliği öne çıkmış sorunların çözümünde mümkün mertebe bireysellikten uzak hareket etme ve çıkarları çözüm üzerinde

²⁴⁹ Demirtepe, M. T. ve Erdoğan İ., "Obama'nın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik", Güvenlik Stratejileri Dergisi, Vol. 9, No. 17, (Nisan, 2013), 60.

²⁵⁰ Burget F. A., "Afganistan'da 2014 Beklenirken: Taliban Örgütü ve Yeni Bir Siyasal Sürece Doğru Yeni Gruplaşmalar", Ortadoğu Analiz, Vol. 5, No. 52, (Nisan, 2013), 96-97.

²⁵¹ Demirtepe ve Erdoğan, a.g.m., 62.

birleşen hemen hemen tüm bölgesel ve uluslararası aktörleri bir araya getirme bağlamında ele alınabilir²⁵².

NATO'nun çeşitli toplantılarında tartışılan ve sonunda kabul edilen AfPak Stratejisi ile beraber ISAF komuta kademesinde değişiklikler yapılmış, Afganistan'daki yerel kolluk kuvvetlerinin eğitimini hızlandırmak amacıyla NATO Afganistan Eğitim Misyonu/NATO Training Mission in Afghanistan (NTM-A) kurulması kararı alınmıştır. Ayrıca söz konusu geçiş sürecine ilişkin çalışmaların koordinasyonu için Müşterek Afgan NATO Geçiş Komitesi/Joint Afghan NATO Inteqal Board (JANIB) kurulmuştur. JANIB tarafından kontrol edilecek geçiş süreci bir takvimden ziyade şartlara bağlı olup ISAF'ın Afganistan'dan çekilmesi değil ülkenin güvenlik güçlerinin kapasite ve yeteneklerinin yeterli düzeye erişmesine paralel şekilde yer değiştirilmesidir. Daha açık ifadeyle uluslararası misyonların görevlileri; güvenlik, eğitim ve kalkınma alanlarında lider ve belirleyici konumundayken bu süreçle beraber destekleyen konumuna geçeceklerdir. Bu bağlamda Afgan hükümetinin hem merkezde hem de kırsalda hukuk düzenini tesis etme, kamusal faaliyetleri ve yönetimi gerçekleştirme ve sosyo-ekonomik gelişmeyi sürdürme kapasitenin artırılması ve bu hususlardaki değerlendirmeler sürecin gidişatını belirleyecek unsurlardır. İlk olarak güvenlik sorumluluğunun devri il, ilçe ve köylerde Afgan güvenlik güçlerine devredilecektir. Kalkınma bağlamında ISAF İl İmar Timleri'nin/Provincial Reconstruction Team (PRT) bir kalkınma modeli olarak dönüşümü ele alınacaktır²⁵³.

3.5.2 2014 Seçimleri ve Afganistan

Afganistan'da 20 Ağustos 2009 tarihinde yapılan ve Hamid Karzai'nin ikinci kez devlet başkanı seçilmesiyle sonuçlanan²⁵⁴ seçimlerden sonra 2014 yılına gelindiğinde ise Afganistan'da yeni bir döneme giriş beklentileri ve hazırlıkları yapılmaya başlamıştır. Bu bağlamda 2014 seçimleri Afganistan siyasi tarihi ve ülkenin inşası bakımından ne kadar önemli olduğu yadsınamaz bir gerçektir. 11 Eylül saldırılarının ardından ülkede NATO kuvvetleri yer almış ve gerek doğrudan gerekse dolaylı bir şekilde ülkenin siyasi kompozisyonunun şekillenmesinde Afganistan'ın yerel dinamikleri kadar etkili olmuşlardır.

Ülkedeki yabancı kuvvetlerin çekilme kararının ardından “yabancısız” bir Afganistan'ın inşası için farklı siyasi ve etnik grupların birtakım arayış içinde oldukları görülmüştür. 2014 yılında yapılan seçimler bir yandan devlet başkanlığı makamına kimin geleceği açısından önem taşıırken diğer yandan da ülkenin kendi dinamikleri ve unsurlarıyla

²⁵² Demirtepe ve Erdoğan, a.g.m., 62-70.

²⁵³ Erol ve Bingöl, a.g.m., 178.

²⁵⁴ 2009 seçimleri hakkında detaylı bilgi için bkz.; Nuh Yılmaz, “ABD'nin AF-PAK Stratejisi Ekseninde Afganistan Seçimleri”, SETA Analiz, Eylül 2009.

yönetimi ve inşasında kimin söz sahibi olacağı bakımından önemlidir. Seçimlerde etnik, mezhebi veya dini parametreler üzerinden şekillenen siyasi grupların aktif olarak sürece dahil oldukları görülmüştür.

Eylül 2003'te siyasi partiler yasasının uygulamaya geçmesiyle birlikte muhtelif düşüncedeki onlarca parti resmi kuruluşunu gerçekleştirdi ve siyasi güç elde etmek amacıyla faaliyetlerine başladı. Bir kaç yıl içerisinde bu partiler cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri gibi büyük ve önemli siyasi tecrübeler yaşadı. Bu kısa zaman dilimi içerisinde Afganistan siyasi partiler arasında çeşitli koalisyonlara da tanık oldu. 3 Nisan 2007'de varlığını ilan eden Milli Cephe siyasi partiler arasındaki koalisyonun iyi bir örneğidir²⁵⁵.

Afganistan'daki 2014 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde ilk ekip ülkede iktidarı on yılı aşkın süredir elinde tutan ve uluslararası destek bakımından da diğerlerinden bir adım önde olan Hamid Karzai ve ekibi gelmektedir. Afganistan anayasasına göre bu seçimlerde aday olamayan Karzai, seçim sürecinde kendi ekibinden bir adayla süreçte yer almıştır. Bunların yanısıra Afganistan Parlamentosu'nda da oldukça güçlü olan Karzai, birtakım siyasi manevralar ile karşı grupları bölerek ya etkisizleştirme ya da kendi yanına çekmeyi hedeflemiştir. Buna verilebilecek en anlamlı örnek ise bu dönemde Meclis Başkanlığı görevini ifa eden ABDurraif İbrahimi'dir. İbrahimi etnik olarak Özbek olmasına karşın siyasi bağlamda ise Hizb-i İslami'ye yakındır. İbrahimi'nin bölgesi ise ülke siyasetinde gözardı edilmiş ve uzun yıllar periferide kalmıştır. Bu bağlamda Karzai, İbrahimi'yi destekleyerek bir yandan Hizb-i İslami ile yakın dururken diğer yandan ise özellikle siyaseten mahrum bırakılmış Katagan Özbekleri'ni yanına çekme bağlamında kısmen de olsa kazanımlar elde etmeye çalışmıştır. Bu siyasi strateji sadece Özbeklerle sınırlı kalmayıp diğer etnik gruplara da uygulanmıştır. Taciklerin meşhur komutanlarından Muhammed Kasim Fahim'i devlet başkanlığı birinci ve Hazara liderlerden Karim Halili'yi ikinci yardımcılığına getirerek bu iki büyük etnik grup arasında da ikilik yaratmaya çalışmıştır²⁵⁶.

Ülkedeki diğer bir siyasi oluşum ise Milli Cephe/Cephe-i Milli olarak adlandırılan ve 2009 devlet başkanlığı seçimlerinde Karzai'yi destekleyen Hazara lider Muhammed Muhakkik, Türklerin efsane lideri General Raşid Dostum ve ünlü komutan Ahmedşah Mesud'un kardeşi ve 2004-2009 arası yıllarda Cumhurbaşkanlığı Birinci Yardımcılığı görevinde bulunan Tacik asıllı Ahmet Ziya Mesud'un da yer aldığı oluşumdur²⁵⁷.

Başkanlık seçimlerinde öne çıkan son grup ise Ulusal Koalisyon/İtilaf-ı Milli'dir. 2004-2009 yıllarında Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunan ve 2009 seçimlerinde ise

²⁵⁵ The Daily Afghanistan, <http://dailyafghanistan.com/opinion_detail.php?post_id=127405>, e.t. 01.04.2015.

²⁵⁶ Burget, a.g.m., 99-100.

²⁵⁷ "İcad cebhe-yi cedit der keşvar" The Daily Afghanistan, 14 Temmuz 2011, <http://www.dailyafghanistan.com/national_detail.php?post_id=121374>, e.t. 12.03.2015.

Karzai'nin karşısında başkan adayı olarak seçime katılan Dr. Abdullah Abdullah'ın liderliğinde hareket etmiştir²⁵⁸.

2014 seçimlerinde cumhurbaşkanlığı için aday olan isimler ise şunlardır: Abdullah Abdullah, Eşrefgani Ahmedzai, Zalmay Rasul, Muhammed Davud Sultanzuy, Kutbettin Hilal, Muhammed Şefik Gülağa Şirzai, Abdurrab Resul Sayyaf, Hidayet Emin Arsale'dir. Ancak seçimlerde ön plana çıkan iki aday ise Abdullah Abdullah ve Eşrefgani Ahmedzai'dir.

5 Nisan 2014 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk tur oylama sonuçlarına göre Afganistan Bağımsız Seçim Komisyonu Başkanı Yusuf Nuristani'nin açıklamasına göre Abdullah Abdullah %44,9, Eşrefgani Ahmedzai %31,5, Zalmay Rasul %11,5 ve Resul Sayyaf ise %7,1 oranında oy almışlardır²⁵⁹. Bu sonuçlara göre seçimin ikinci turunda Dr. Abdullah ve Eşrefgani Ahmedzai cumhurbaşkanlığı için yarışacaklardı.

14 Haziran'da gerçekleştirilen ve aşırı tartışmalara sahne olan ikinci tur seçimler sonucunda kazanan isim Eşrefgani Ahmedzai olmuştur²⁶⁰. İkinci tur, birinci turdan daha da sert ve tartışmalı geçmiştir. Ancak bu turda Aşrafgani Ahmetzai seçim politikasını değiştirerek, siyasi partileri ve bölgelerde güçlü isimleri kullanmıştır. Bu turda Aşrafgani Ahmetzai ve ekibi tarafından dokuz il Afganistan Türkleri bölgesi olarak belirlenmişti. Bu illerde; Genral Dostumun kendisi seçim çalışmasını yürütecek ve halka kendisi hitap edecekti. Kızışan seçim çalışmaları ve seçim konuşmaları günlerce tartışılmıştır. Özellikle Dostum'un halka hitaben söylediği sözlerden dolayı bir grup siyasetçiler muhalif tutum sergilemiş ve etnik siyasete yönelmişlerdir. İkinci turda daha kararlı ve güçlü seçime katılan Aşrafgani ve grubu birinci olarak seçimden çıktı. Ama ikinci aday olan Dr. Abdullah Abdullah seçim sonuçlarını kabul etmeyeceğini söyleyerek oyların yeniden sayılmasını istemiştir. Seçim sonuçlarının yeniden hesaplandığı günlerde iki defa Amerikan Dışişleri Bakanı Afganistan'a gelmiş iki adayın anlaşması konusunda toplantı yapmıştır. Ancak Dr. Abdullah çok ağır şartlar ileri sürmüştür. Afganistan Anayasasına aykırı taleplerde bulunmasından dolayı süreç tıkanmıştır. Halkın dört gözle beklediği seçim sonucu, 21 Eylül 2014 tarihinde Ahmadzai'nin devlet başkanlığı seçimini kazandığı şeklinde resmileştir.

Ahmadzai'nin rakibi Abdullah ise İcra Kurulu Başkanı olarak atanmıştır. Dostum ve Cunbiş Partisi'nin önemli desteğiyle seçimi kazanan Aşrafgani yemin töreninden bir gün sonra ABD ve Afganistan arasında ikili güvenlik anlaşmasını imzalayarak Afganistan halkının siyasi bağımsızlığına yeniden gölge düşürmüştür. Aşrafgani'nin seçimi kazanması ile 273 yıl sonra ilk kez devletin en önemli noktasına gelebilen Afganistan Türkleri ise

²⁵⁸ Burget, a.g.m., 101.

²⁵⁹ <<http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25512335/>>, e.t. 09.04.2015.

²⁶⁰ <<http://www.haber3.com/afganistanda-secimlerin-galibi-esref-gani-ahmedzai-2910915h.htm>>, e.t. 09.04.2015.

Dostum'un çalışmaları neticesinde hak etikleri görevlere atanmaya başlamıştır. Bu gelişme ise Afganistan Türkleri'nin her alanda iş sahibi olması ve yeni hükümete söz sahibi olduklarının açık bir göstergesidir. Söz konusu seçimler sonrası oluşan olumlu şartlar neticesinde Afganistan Türkleri kararlı ve organize biçimde ülkede hem ekonomi hem de siyasi platformlarda daha ön plana çıkma noktasında kararlı bir tutum sergilemektedirler.

Aşrafgani'nin seçimi kazanması ve birinci yardımcısının Afganistan Türkleri'nin lideri olması; Afganistan Türkleri için yeni bir çağın açılması anlamına gelmekteydi. Bu seçimle beraber Afganistan Türkleri'nin ülkedeki varlığı ve gücü ispatlanmış olmakla beraber hem toplumsal hem de ekonomik ve siyasi alanlarda söz sahibi olma şansını doğurmuştur. Böylece toplumsal yapıda ve devlette söz sahibi olan Afganistan Türkleri ülkenin geleceğine olumlu katkı sunma şansını elde etmişlerdir. Netice itibariyle Afganistan Türkleri'nin yıllarca vermiş olduğu mücadelelerin bu seçim sonrasında meyvelerini verdiği görülmektedir. Geçmiş dönemlerde siyaset ve ekonomik alanın dışına itilen Afganistan Türkleri 2014 seçimleriyle birlikte büyük imkanlara kavuşmuşlardır. Bu süreci bir sonraki seçimler için önemli fırsat olarak gören Afganistan Türkleri beş yıl boyunca millet ve devlet için iyi projeler yürütüp ilk sınavlarından başarılı çıkmayı amaçlamaktadırlar. Böylelikle 2019 seçimlerine elleri güçlü bir şekilde girmeyi amaçlamaktadırlar.

SONUÇ

Tarihsel olarak bakıldığında hiçbir zaman tek bir etnik grubun yer yaşamadığı daha farklı ifadeyle homojen bir demografik yapıya sahip olmayan Afganistan coğrafyasında, söz konusu coğrafyanın yerel unsurlarına dayanan milli bir devletin varlığı da dünya siyasi tarihi bağlamında çok eskiye dayanmamaktadır. Nüfus kompozisyonunun farklı etnik unsurları barındırması nedeniyle sürekli bir kaosun söz konusu olduğu Afganistan tarihinin en merkezi noktasında ise dış aktörlerin yani devletlerin müdahaleleri yer almaktadır.

Dış politika coğrafya ilişki çalışan Jeopolitik okul mensuplarında “heartland/kalpgah” olarak ifade edilen bölgede yer alan Afganistan için bu durum olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Söz konusu yaklaşımlar çerçevesinde bu bölgeye hakim olan devletin dünya hakimiyetinin söz konusu olacağı literatürel bir varsayım olarak ele alınsa da siyasi tarih incelendiğinde söz konusu bölgede küresel aktörlerin veya küresel aktör iddiası olan devletlerin mücadelesi söz konusu olmuştur. Büyük Oyun olarak adlandırılan ve İngiltere ile Rusya arasında gerçekleşen Asya’nın merkezine hakim olma mücadelesi çerçevesinde Afganistan’da çatışmanın içerisinde yer almış ve bu devletlerin müdahaleleri olmuştur.

Afganistan’ın küresel güçlerle tanışma dönemi modern dönem itibarıyla sömürgecilik dönemine uzanmaktadır. Sürekli bir değişim ve dönüşüm geçiren uluslararası ilişkiler tarihinde XV. yüzyıl sömürgecilik faaliyetlerinin dünya siyasetinin merkezine yerleştiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Sömürgecilik faaliyetleri neticesinde 1493 yılında imzalanan Pernesila Anlaşması ile sömürgeci güçler olarak dünyanın doğusunda Portekiz batısında da İspanya hakim güç odakları olarak yer almaktaydılar. Ancak Avrupa’nın önemli aktörleri olan İngiltere ve Fransa da bu yarışa dahil olmakta ve hem batıya ama özellikle de doğuya yönelmişlerdir. Söz konusu dönemde Portekiz Güney Asya kıyılarında etkin konumda olmalarına karşın Hindistan’ı ele geçirememişlerdi. Önemli bir deniz gücüne sahip olan İngiltere ise Hindistan’ı ele geçirmeye çalışmaktaydı. 31 Aralık 1600 tarihinde Kraliçe Elizabeth’in emri ile kurulan “İngiliz Doğu Hint Kumpanyası/East India Company”nın ana odak bölgesi olan Hindistan, İngiltere için en önemli sömürge bölgesiydi. İngiltere sömürge politikaları doğrultusunda Hindistan’ın kuzeyinde tam manasıyla hakimiyet tesis edememişti. Bununla birlikte sömürgelerine yönelik kuzeyden Rus tehdidi algısı olan İngiltere için Hindistan’ın savunma hattı Afganistan üzerinden tesis edilmekteydi. Bu nedenden ötürü Afganistan’la daha ciddi şekilde ilgilenen İngiltere ülkenin siyasi tarihinde müdahaleci bir güç olarak yer almıştır.

İngiliz müdahalesinin ardından bağımsız bir Afganistan'ın kurulması ile kendi devletlerini tesis etmeye çalışan yerel unsurlar Soğuk Savaş döneminde Sovyetler'in işgaline maruz kalmıştır. Sovyet işgaline karşı çok ciddi direniş gösteren Afganistanlılar, Soğuk Savaş yıllarının sonlarına doğru Sovyetler Birliği'nin ülkeden çekilmesiyle yeni bir bağımsızlık sevincini yaşayamadan ülkede iktidar kavgası başlamıştır. Sovyetler'e karşı beraber savaşan çeşitli fraksiyonlar ortak düşmanın ortadan kalmasıyla birlikte birbirleriyle ülkenin hakimiyeti bağlamında savaşa girmişlerdir. Söz konusu savaş neticesinde ülkede iktidarı Taliban rejimi tesis etmiştir.

Tarih boyunca devletlerin müdahaleleri, işgalleri ve iç çatışmalardan dolayı gerek refah anlamında gerekse politik bağlamda bir düzen tesis edemeyen Afganistan'da Soğuk Savaş döneminde Batı'nın da desteklediği en azından tehdit olarak görmediği ve İslam ülkeleri tarafından desteklenen Taliban Rejimi'nin ülkede iktidarı ele almasıyla El-Kaide'de önemli bir mevzi kazanmış oldu. Ancak Taliban iktidarı ülkede arzulanan ve özlenen siyasi istikrarı ve ekonomik refahı getirmekten ziyade radikal çizgideki politikalarından dolayı Afganistan hem fakir hem de devlet görünümünden uzak bir yapıya dönüşmüştür. Savaşlar ve iç çatışmalar nedeniyle hem insan gücü hem de altyapısı tahrip olan Afganistan coğrafi bakımdan da ekonomik zenginliği olmayan bir ülkedir. Tüm bu unsurlar bir araya geldiğinde ülkenin dünyanın en geri kalmış ülkelerinden birisi olması sonucu şaşırtıcı değildir.

Taliban iktidarı ve El-Kaide, Afganistan tarihinde önemli bir olgu olmasının yanısıra uluslararası ilişkiler tarihi içinde önem arz etmektedir. 11 Eylül 2001 tarihinde küresel sistemin en önemli aktörü olan ABD'ne yönelik gerçekleştirilen terör saldırıları bir yandan yeni bir uluslararası ilişkiler tablosunu dizayın ederken Afganistan için de yeni bir döneme işaret etmekteydi. Tarihin en büyük ve sonuçları bakımından en önemli terör saldırılarının başında yer alan 11 Eylül saldırıları sonrası ABD, küresel terörle mücadele edeceğini tüm dünyaya ilan etmiştir. Uluslararası kamuoyunun da desteğini alan ABD söz konusu saldırıları bir savaş olarak tanımlamış ve bu savaşta dünya devletlerine teröre karşı birlikte savaşma çağrısında bulunmuştur. ABD'nin yanısıra BM başta olmak üzere uluslararası örgütler de söz konusu saldırıları şiddetle kınamış ve gereken mücadelenin yapılması şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır.

11 Eylül saldırılarının sorumlusu olarak ilan edilen El-Kaide örgütünün liderinin ve kadrolarının Afganistan'da yaşaması ve Taliban rejimiyle ilişkili olmaları Afganistan'ı hedef haline getirmiştir. ABD, saldırıların ardından bir ay kadar kısa bir süre geçmesiyle beraber uluslararası kamuoyunun desteği ve koalisyon güçlerinin katılımıyla birlikte Afganistan'a küresel terörle mücadele ve ülke demokrasi tesis etme amacıyla "Sonsuz Özgürlük Operasyonu"nu düzenlemişlerdir.

Sonsuz Özgürlük Operasyonu çerçevesinde Taliban rejimi yıkılmıştır. Artık Afganistan için yeni bir döneme girilmiş ve yeni devletin inşası mecburiyeti hasıl olmuştur. Yeni düzenin tesisinde yerel unsurlardan ziyade belirleyici ve etkili aktörler ABD başta olmak üzere koalisyon güçleri ve bu güçlerle beraber Taliban'a karşı mücadele eden yerel unsurlardır. Bu bağlamda ülkede siyasi otoritenin tesisi ve yeni devlet düzeninin oluşturulması için ABD başta olmak üzere ilgili ülkelerin de denetimi ve katılımıyla uluslararası konferanslar düzenlenmiştir. Söz konusu konferanslarda ülkenin geçici devlet başkanı ve yönetimi belirlenmiştir. Taliban sonrası Afganistan Cumhurbaşkanlığı görevine gelen Hamid Karzai yaklaşık onüç yıllık iktidarı döneminde ülkede yeni bir anayasa tesis etmiştir. Söz konusu anayasanın tesisi ülkenin yasama organı tarafından tesis edilmiş olsa da ülkede NATO kuvvetlerinin varlığı ne kadar bağımsız bir anayasa olduğu konusunda tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Anayasa kuvvetler ayrılığı prensibi ve ülkenin idari yapısı bağlamında ABD Anayasasına benzer bir şekilde tesis edilmiştir. Ancak söz konusu 2004 Anayasası ile ülkenin yasama, yürütme ve yargı organları tesis edilmiş olup idari sistemin tesisi bağlamında yönetimsel ilerlemeler söz konusu olmuştur.

2014 yılına gelindiğinde ise dünyanın en fakir ve geri kalmış ülkelerinden biri olan Afganistan için yeni bir dönemin kapısı aralanmıştır. ABD Başkanlığı'na seçilen Obama ilk dönemlerinde Afganistan politikasında değişiklik yapmasa da Şubat 2009'a gelindiğinde yeni bir stratejinin izleneceğini ifade etmiştir. Bu çerçevede artık ABD iç kamuoyunun baskısını fazlaca hisseden karar alıcılar başka ülkelerde asker bulundurmamak veya doğrudan müdahalelerde bulunmak noktasında çok istekli görünmemektedirler. AfPak Strateji olarak ifade edilen yeni konsept bağlamında ülkeden askerlerin çekilmesi ve yönetimde belirleyici ve yönlendirici olmaktan ziyade yardımcı statüsünde yer alınacağı karara varılmıştır. Bu bağlamda ülkenin kendi güvenlik güçlerinin tesisi ve ülke güvenliğini sağlaması ilk amaçlanan hususlardan biridir. Ayrıca ülkede diğer alanlarda da gerekli kalifiye eleman yetiştirilmesi ve yerel unsurların kendilerini yönetme ve devlet mekanizmasına işlevsellik kazandırma yeteneği amaçlanmıştır.

2014 yılında böylesi bir atmosferde iki dönem cumhurbaşkanlığı görevinde bulunan Karzai'nin anayasa gereği aday olamadığı cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmıştır. Demokratik yönetimin önemli göstergelerinin başında gelen seçimler Afganistan'da tartışmalı bir şekilde yapılmış olup sonuçları uzun süre sonra resmîyet kazanmıştır. 2014 seçimleriyle beraber cumhurbaşkanlığı makamına Peştun kökenli Aşrafani seçilirken cumhurbaşkanı birinci yardımcısı ise Afganistan Türkleri'nin lideri konumunda olan Raşid Dostum olmuştur. Ülkedeki son seçimler ve siyasi kompozisyona bakıldığında da etnik unsurlar üzerinden

devam eden bir siyaset algısı mevcut olup ülkenin geleceği için önemli bir döneme kapı aralanmış bulunmaktadır.

Afganistan'ın tarihsel devinimi, coğrafi yapısı ve demografik unsurları göz önüne alındığında ülkede devlet düzeninin tesisinin hala bir sorunsal olduğu gerçeği ile karşılaşılmaktadır. Öyle ki günümüze kadar ülkede devletlerin en önemli iki hedefi olan beka ve refah hala gerçekleştirilememiştir. Daha ayrıntılı bir şekilde ifade etmek gerekirse bir devletin en öncelikli hedefi bekadır. Yani devletin varlığı tesis edildikten sonra devamı ve sürekliliği sağlanmalıdır.

Ancak Afganistan tarih boyu iç karışıklıklar yaşamış ve başka devletlerin müdahalelerine hatta işgallerine maruz kalmıştır. Bu yüzden ülkede bir devlet mekanizması geliştirilememiştir. Hukuki ve siyasi düzen tesis edilememiştir. Ancak 2014 seçimleri bir kırılma yaşanmasına sebebiyet verebilir. Çünkü AfPak Projesi kapsamında ülkedeki yabancı asker misyonunun varlığı ve statüsü değişecektir. İşgalci ve yönetici konumdan yardımcı ve ittifak gücü şeklinde bir role evrilmektedir. Bir yandan böyle bir süreç yaşanacakken öte yandan da Afganistan halkı sandığa gitmiş ve kendi iradesiyle yöneticilerini seçmiştir. Söz konusu seçimler neticesinde ülkede oluşan siyasi tablo şimdilik ülkedeki etnik grupları kapsayıcı bir görünüm arz etmektedir. Eğer siyasi katılım demokratik kriterlere uygun bir şekilde sağlanır ve çatışma kültüründen uzaklaşılma yönünde irade gösterilirse ülkede devlet mekanizması daha hukuki ve politik kriterlere uygun bir hal alabilir.

Devletlerin hedeflerinden bir diğeri refahtır. Refah, ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesini yükseltmeyle beraber ülke vatandaşlarının hayat standartlarının iyileşmesi şeklinde özetlenebilir. Çalışmada da detaylı bir şekilde belirtildiği üzere Afganistan, dünyanın en yoksul ülkeleri arasında yer almaktadır. Bunun temelinde tarihsel, coğrafi ve politik nedenler yatmaktadır. Ancak ülke eğer ilerleyen dönemde kendi içsel dinamiklerini sisteme entegre eder ve çatışmadan ziyade uzlaşma kültürü çerçevesinde bir atmosfer yaratılırsa refah bağlamında gelişme katedilmesi söz konusu olabilecektir. Çünkü politik istikrarın sağlanması ve çatışmaların önlenmesiyle beraber ülkede ekonomik gelişme söz konusu olacaktır. Hem insan gücü bu bağlamda organize edilecek hem de ülkenin kaynakları ülkenin refahı için kullanılacaktır.

Sonuç itibarıyla Afganistan'daki devlet varlığının ve düzenin geleceğinde ülkenin iç dinamikleriyle beraber dış etkenler de etkili olacaktır. Bölgesel ve uluslararası konjonktür, komşu devletlerle ilişkiler ve söz konusu coğrafyada çıkar algısına sahip olan küresel ve bölgesel aktörlerin tutumları da ülkenin kaderine tesir noktasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- A Guide to Government in Afghanistan, The World Bank & AREU, Washington, 2004.
- Afganistan Bilgi Broşürü, Kara Kuvvetleri Komutanlığı TSK Lojistik ve İnsani Yardım Tugay Komutanlığı Yayınları.
- Ahmetbeyoğlu A., Afganistan Üzerine Araştırmalar, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul, 2002.
- Aka İ., Timur ve Devleti, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- Akkurt M.,Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Albayrak R., Afganistan Türkleri, Berikan Yayınevi, Ankara, 2004.
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Vol. 1, Ana Yayıncılık.
- Andeşmand M. E., Salhay Tecavuz ve Mükavemet, Payman, Kabil, 2004.
- Andishmand M. E., Nihzati İslami Afganistan (Afganistan'da İslami Hareketler), Saydi Yayınları, Kabil, 2013.
- Arı T., Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği, 3. Baskı, Mkm Yayınları, Bursa, 2008.
- Arı T., Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, 8. Baskı, MKM Yayınları, Bursa, Kasım 2009.
- Armaoğlu F., 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi I, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1991.
- Arzu A., Çegunagi Huviyet-İ Milli-Yi Afganistan, Tahran, 2002.
- Ataöv T.,11 Eylül: Terörle Savaş Mı Bahane Mi, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Avşar M., Afgan-Name II, Tahran H., 1341.
- Bal İ. ve Laçiner No., “Küresel Terörle Mücadelede ABD Güvenlik Politikalarının Türkiye'nin İç Güvenliğine Yansımaları”, Der. Bal İ. Türk Dış Politikası, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.
- Balcı A., “Afganistan: Ulus Devlet ve Kabilecilik Arasında”, Dünya Çatışma Bölgeleri, Der. İnat K., Duran B., Ataman M., Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.
- Bozkurt E., Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.
- Brzezinski Z.,Büyük Satranç Tahtası, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998.
- Burke J.,El Kaide Terörün Gölgesi, Çev. Kılıç E., Everest Yayınları, İstanbul, 2004.
- Çaycı S.,Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995.
- Dage D.,Savaş Zayıyatı, 11 Eylül'ün İnsan Hakları ve Basın Özgürlüğüne Etkisi Yeni Tehditler Yeni Maskeler,Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2004.

- Davutoğlu A., Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, İstanbul, 2003.
- Demirel E., Taliban, El-Kaide ve Paylaşılramayan lke Afganistan, IQ Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Devletabadi B. A., Şinasname-İ Afganistan, Kum, 1993.
- Dupree N. H., An Historical Guide To Afghanistan, Afghan Tourist Organization, Kabil, 1971.
- Farhang M. M. S., Afganistan Der Panc Karnı Ahir, 19. Baskı, Mohammad Ebrahim Afganistanı, Tahran, 2008.
- Flecter A., Afghanistan: Highway Of Conquest, Cornell University Press, Newyork, 1965.
- Gankovskii I. V., A History Of Afghanistan, Çev. Baskakov V., Progress Publishers, Moscow, 1985.
- Genelkurmay Ataş Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi, Afganistan ve Taliban Hareketi ile ABD, Rusya Federasyonu, Pakistan, İran, Hindistan, Çin Halk Cumhuriyeti ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nin Afganistan'a Yönelik Politikalarının Değerlendirilmesi, Genelkurmay Ataş Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (Sarem) Yay., Ankara, 2001.
- Gubar Mir G. M., Pejend F., Coğrafya-I Tarihi Afganistan, Meyvend Yay., Kabil, 2005.
- Gündüz S., "Taliban-Ladin ve Amerika Kıskaçında Afganistan", Der. Gündüz S., Hakan A., Davutoğlu A., Afganistan, Taliban ve Ladin, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Ėulamulla F. M. K., Nejad Nam-i Afga, İsmayili Yay., Pakistan, 2000.
- Habibi A. A., De Afghanistan Land Tarih, Kabil, 2000.
- Hakcu M. A., Afganistan ve Mdehalat-I Harici, Sephr Baskısı, Tahran, 1380.
- Haydar G., Allame, Nizami Hukuki ve Siyasi Afganistan /Afganistan Hukuki ve Siyasi Düzeni, İntişarat-İ Tak, Kabil, 2012.
- Karabulut B., Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik, Platin Yayınları, Ankara, 2005.
- Kissinger H., Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var Mı?, Çev. Evyapan T., Metu Press, Ankara, 2002.
- Mackinder H. J., Democratic Ideals And Reality, Henry Holt And Company, New York, 1962.
- Magnus H. R. And Naby E., Afghanistan: Mullah, Marx, And Mujahid, Westview Press, U.S.A., 1998.
- Manzar A.M.,Afganistan zerinde Kızıl Bulutlar, Çev. Bosnalı İ., nce Yayınları, İstanbul, 1983.
- Meysan T., 11 Eylül 2011 Deşsetengiz Hile: Pentagon'a Uçak Düşmedi!, Med Cezir Yayınları, İstanbul, 2002.

- Mucadidi A., Afganistan Az Amir-İ Kabir To Rahbari Kabir, Bango İntişarart Mayvand, Kabil, 2008.
- Musavi S. A., Zahir Şah'tan Karzai'ye Afganistan Tarihi Tahlili, Balh Yay., Balh, 2009.
- Nasiri A. D., Afganistan ve Nizamı Siyaset Ajandası, Kabil, 2005.
- Nyrop R. F. ve Seekings D. M., Afghanistan A Country Study, U.S. Government Printing Office, Washington D.C., 1986.
- Oğuz E., Afganistan, Celp Kitapları, İstanbul, 1999.
- Oğuz E., Afganistan: Sovyet İşgalinden İç Savaşa, Cep Kitapları, İstanbul, 1998.
- Oğuz E., Hedef Ülke Afganistan, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Özer A., 11 Eylül, ABD, Türkiye ve Küreselleşme, Elips Kitap, Ankara, 2005.
- Paleczek G. R., "Afganistan'da Devlet Kurma Mücadelesi: Merkezileşme, Milliyetçilik ve Huzursuzluklar", Der. Van Schendel W. ve Zürcher E. J., Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- Poullada L., The Pashtun Role İn Afghan Political System, The Afghan Council Of The Asia Society, New York, 1970.
- Rasuly-Paleczek G., "Afganistan'da Devlet Kurma Mücadelesi: Merkezileşme, Milliyetçilik ve Huzursuzluklar", Der. van Schendel W. ve Zürcher E. J., Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, 214.
- Raşid A., Taliban İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun, Everest- Mozaik Yay, İstanbul, 2001.
- Rawlinson H., England And Russia İn The East, 2. Basım, J. Murray, London, 1875.
- Rodenbough T. F., Afghanistan And The Anglo-Russian Dispute, The Project Gutenberg E-Book, 2005.
- Rubin B. R., The Fragmentation Of Afghanistan: State Formation And Collapse İn The International System, Yale University Press, Michigan, 1995.
- Meray Seha L., *Devletler Hukukuna Giriş*, C. 2, Ankara, 1975.
- Pazarıcı Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2010.
- Kaya İbrahim, "11 Eylül Saldırıları ve Sonrası: Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale", *Avrasya Dosyası*, Cilt 2, Sayı 19, Ankara, Kasım 2001.
- Kuzey Atlantik Anlaşması/NATO Anlaşması.
- Sasaoğlu Dicle, *NATO Müdahalesi ve Sonrasında Afganistan*, BİLGESAM Analiz/Orta Asya, No: 1176, 8 Ocak 2014.
- Afganistan'ın Beş Yılı*, ABD Savunma Bakanlığı Raporu, s. 1
- Sander O., Siyasi Tarih 1918-1994, 19. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, Ekim 2010.
- Sander O., Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e, 21. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara:, Eylül 2011.

- Saray M.,Afganistan ve Türkler, 2. Baskı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Yayınları, Ankara, 1997.
- Saray M., “Afganistan”, TDV İslam Ansiklopedisi, Vol. 1.
- Selim Y., Ah Afganistan, Hiler Yayınları, Ankara, 2003.
- Selim Y., Afganistan ve Dostum. Hiler Yayınları, Ankara, 2004, 13.
- Şahin A.,Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, Truva Yayınları, İstanbul, 2004.
- Şahrani N., Tarih-İ Necati Akvam Dar Afganistan, Karvan Yayınları, Kabil, 2009.
- Şarifi A. R., Afganistan’da Demokrasi Konusunun Analizi/Tahlil Goftuman Demokrasi Der Afganistan, Danişgahi Katip, Kabil, 2013.
- Şeyhanlıoğlu H., “Talebe Hareketi’nin” Yükseltişi ve Düşürülmesi”, Impr Rapor, Aralık 2013.
- Tanın Z.,Afganistan Der Karn-İ Bistom/20. Yüzyıl’da Afganistan, Muhammed İbrahim Afganistanı, Tahran.
- Tanner S., Bush’ların Savaşları, Çev. Doğanç, A., Elips Kitap, Ankara, 2005.
- Taşdemir F., “Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme”, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Der. Yinanç, R., Taşdemir H., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002.
- Toroslu N.,Ceza Hukuku, Savaş Yayınları, Ankara, 1988.
- Woodward B.,Bush Savaşta, Çev. Kamceç Ş., Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2005.
- Yavuz S., Afganistan ve Dostum, Hiler Yayınları, Ankara, 2004.
- Yazıcı O., “Birinci İngiliz-Afgan Savaşı ve Sonuçları”, Afganistan Üzerine Araştırmalar, Der. Ahmetbeyoğlu A., Tarih ve Tabiat Vakfı (Tatav) Yay., İstanbul, 2002.
- “Yeni Büyük Oyun - Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya’nın Değişen Jeopolitiği”, Der. Erol M. S., Barış Kitabevi, Ankara, 2011.
- Yılmaz N.,ABD’nin Af-Pak Stratejisi Ekseninde Afganistan Seçimleri, Seta Analiz, Eylül 2009.

Makaleler

- “Afganistan Ülke Profili”, Avrasya Dosyası, Vol. 4, No. 3-4, (1998-1999).
- Aras D., “Minareyi Çalan Kılıfı Hazırladı: Bir Başka Açıdan 11 Eylül”, Stratejik Analiz Dergisi, No. 24, (2002).
- Atay M., “Avrasya’nın Balkanları, Afganistan’da İç Çatışma Dinamikleri”, Avrasya Dosyası, Vol. 4, No. 3-4, (1998-1999).
- Barfield T. J., “Problems İn Establishing Legitimacy İn Afghanistan”, Iranian Studies, Vol. 37, No. 2, (2004).

- Başeren No. H., “Uluslararası Hukuk Açısından Amerika Birleşik Devletleri’nde Gerçekleştirilen Terörist Saldırıları ve Yol Açtığı Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme”, Vecdi Aral’a Armağan, Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (2001).
- Burget F. A., “Afganistan’da 2014 Beklenirken: Taliban Örgütü ve Yeni Bir Siyasal Sürece Doğru Yeni Gruplaşmalar”, Ortadoğu Analiz, Vol. 5, No. 52, (2013).
- Coşkun B. D., “11 Eylül Sonrası ABD: Süper Güç Yeni Politika Arayışında”, Avrasya Dosyası, Bm Özel, Vol. 8, No. 2, (2002).
- Demirtepe M. T. ve Erdoğan İ., “Obama’nın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Vol. 9, No. 17, (2013).
- Dursun G., “Afganistan’ın Etnik Kimliği”, Avrasya Dosyası, Afganistan ve Pakistan Özel No.sı, Vol. 4, No. 3-4, Ankara, (1999).
- Emini M. E., “Afganistan’da Yönetim Arayışları ve Anayasal Görünüm”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol. 5, No. 1-2, (1996).
- Erhan Ç., “ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül’ün Etkileri”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, , Vol. 1, No. 3, (2004)
- Erman K., “Ahmet Şah Dürrani Öncesinde Afganistan Tarihinde Türkler ve Diğer Kavimler”, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, Vol. 53, No. 2, (2013).
- Erol M. No. – Bingöl O., “Afganistan’da Geçiş Safhası ve 2014 Sonrası Öngörüler”, Gazi Akademik Bakış, Vol. 5, No. 10, (2012).
- Erol M. No. ve Tunç Ç., “11 Eylül Sonrası ABD’nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya”, Avrasya Dosyası, Vol. 9, No. 3, (2003).
- Farhang, M. M. S., Afganistan der Panc Karn-, Ahir, Meşhed, Vol. 37, (1993).
- Farhang, M. M. S., Afganistan Son Beş Yüzyılda/Afganistan der Penç Karn-ı Ahir, Peşavur. Afganistan İslami Birlik Komisyonu, Vol 3, 1373, 606-621.
- Goodhand J., “ From Holy War To Opium War? A Case Study Of The Opium Economy İn North Eastern Afghanistan”, Central Asian Studies, Vol. 19, No. 2, (2000).
- Gökçe O., “Terörizm Çağında Düşman İmajları – Düşman İmajlarının Savaş Müdahale ve Diğer Aksiyon ve Reaksiyon Açısından Önemi”, Der. Gökçe O., Demiray U., Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü, Çizgi Kitapevi, Konya, (2004).
- Halatçı Ü., “11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonunun Bir Değerlendirmesi”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Vol. 2, No 7, (2006).
- Halper S., “President Obama At Mid-Term”, International Affairs, Vol. 81, No. 1, (2011), 1-11.
- Han A. K., “Kavşaktaki Ülke”, National Geographic Türkiye, (Aralık, 2001).

- Kohen A., “Yeni Büyük Oyun, Avrasya Boru Hattı Siyaseti”, Avrasya Etüdüleri, No. 1, (İlkbahar, 1996).
- Oğan G., Mengi E., “Nato’nun Afganistan Görevi ve Türkiye’nin Katkılarına Dair Bir Değerlendirme”, Stratejik Analiz, Vol. 9, No. 98, (Haziran 2008).
- Sevgi C., “Jeopolitik ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye’nin Konumu”, Ege Üniversitesi Coğrafya Dergisi, No. 4, (1998).
- Şahin M., “ABD’nin Müslüman Savaşçıları”, Akademik Orta Doğu, Vol. 3, No. 1, (2008).
- Şeyhanlıoğlu H., “18. Yüzyıldan Günümüze Kadar Afganistan’ın Jeostrateji Önemi”, Avrasya Etüdüleri, Tika, No.34, (2008).
- Tarzi S. M., “Afghanistan In 1992: A Hobbesian State Of Nature”, Vol. 33, No. 2, (1993).
- Ülger İ. K., “Taliban: Afganistan’da Pax American’nın İslamcı Militanı”, Avrasya Dosyası, Vol. 4, No. 3-4, (1998-1999).
- Yaman D., “11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar, Psikolojik Yansımalar, Yasal Düzenlemeler”, Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, Vol. 1, No. 1-2, (2005).

Tezler

- Begzad R., “11 Eylül Sonrası Afganistan’da Demokratikleşme ve Taliban Örgütü”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Eylül, 2014).
- Bekmuradi N. “2001 Sonrası Siyasi Partilerin Afganistan’da Demokratik Düzene Katkısı”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, (2014), 50.
- Çınarlı Ö., “Afganistan’daki İç Savaş ve Dış Müdahale (1989-2001)”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, (2009).
- Gürsoy G., “Emanullah Han Döneminde Afganistan İçin Bir Rol Model: Türkiye”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, (2011).
- Hajıyaralı F., “Afganistan’ın Etnik Yapısı ve Kimlik Sorunu”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, (2011).
- Yusofi Sayed Hanan, “Afganistan’da Siyasi Partiler (1990-2010)”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2013.

Afganistan Meclis İç Tüzüğü

- Muhtat Qassem, “S.S.C.B.’nin 1979 Yılında Afganistan’ı İşgalinden 2001 ABD Müdahalesine Giden Süreçte Uluslararası Ortamda Afganistan’ın Konumu”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.
- Jauhari J., “Karzai Döneminde Afganistan-İran İlişkileri”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, (2012).
- Kiren A., “Afganistan’ın Yeniden Yapılanmasında Türkiye’nin Rolü (2001-2011)”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (2012).
- Rasuli K., “1991 Yılından Günümüze Kadar Afganistan ve Türkiye İlişkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (2008).
- Şeyhanlıoğlu H., “11 Eylül Sonrası Değişen Dünya Dengelerinde Afganistan”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, (2004).
- Yılmaz A., “Afganistan’da Kadının Sosyal Statüsü ve Din Eğitimi”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, (2005).
- Yusofi, S. H., “Afganistan’da Siyasi Partiler 1990-2010”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, (2013), 56.
- Ziyaye N., “Afganistan Türklerinin Dini, İnanç ve Yaşayışları”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, (2004).

İnternet Kaynakları, Gazeteler ve Raporlar

- Blood P. R., “Library Of Congress Country Studies Afghanistan Profile”, U.No.A.: Library Of Congress,
 <[Http://Lcweb2.LoVol.Gov/Frd/Cs/Afghanistan/Afghanistan.Html](http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/Afghanistan/Afghanistan.html)>, e.t. 03.12.2014.
- “Elit Birlikler Afganistan’a Girdi”, Milliyet, 20.10.2001.
- Erhan Ç., “ABD’nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları”,
 <[Http://Www.Stadigma.Com/Türkçe/Kasım2003/Vizyon](http://www.stadigma.com/turkce/kasim2003/vizyon)>, e.t. 04.12.2014.

- “International Conference on Reconstruction Assistance to Afganistan”,
<http://www.mofa.go.jp/region/middle_e/afghanistan/min0201/index.html>, e.t.
23.04.2015.
- “İcad cebhe-yi cedid der keşvar” The Daily Afghanistan, 14 Temmuz 2011,
<http://www.dailyafghanistan.com/national_detail.php?post_id=121374>, e.t.
12.03.2015.
- “Kuzey İttifakı Kabil’e Girdi”, Radikal, 13.11.2011.
- “Mezar-ı Şerif’i Kuzey İttifakı Ele Geçirdi”, Hürriyet, 10.11.2001.
- Afganistan 1987 Anayasası.
- Afganistan 2004 Anayasası.
- BM Kurucu Antlaşması<http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf>, e.t.
09.02.2015.
- BM UNDP 2014 İnsani Gelişme Raporu Özet;
<<http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/06%202014%20IGR%20Turkce%20Ozet.pdf>>, s. 6, e.t. 15.02.2015.
- BMGK 1368 sayılı kararı, S/RES/1368 (2001), 12 September 2001,
<[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1368(2001))>, e.t.
11.03.2015.
- BMGK 1373 sayılı kararı, S/RES/1373 (2001),
<[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1373(2001))>, e.t.
11.03.2015.
- BMGK 1378 sayılı kararı, S/RES/1378 (2001),
<[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1378\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1378(2001))>, e.t.
11.03.2015.
- BMGK 1386 sayılı kararı, S/RES/1386 (2001),
<[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386\(2001\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1386(2001))>, e.t.
11.03.2015.
- Boz H., “AFPAK Stratejisi Taliban’ı Siyasallaştırıyor mu?”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü,
<<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/afganistan/2013/03/23/6899/afpak-stratejisi-talibani-siyasallastiriyor-mu>>, e.t. 01.04.2015.
- CIA Resmi Web Sitesi,<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>>, e.t. 12.03.2015.
- Cohen E. A., “A Wartime President”, The Wall Street Journal, 20.11.2002.

- Starr B., "Obama Approves Afghanistan Troop Increase", Cnn, 18 February 2009, <[Http://Articles.Cnn.Com/2009-02-17/Politics/Obama.Troops_1_Afghanistan-Troopincrease-Troop-Levels?_S=Pm:Politics](http://Articles.Cnn.Com/2009-02-17/Politics/Obama.Troops_1_Afghanistan-Troopincrease-Troop-Levels?_S=Pm:Politics)>, e.t. 01.04.2015.
- <<http://www.un.org/News/Press/docs/2001/Afg152.doc.html>>, e.t. 14.03.2015.
- <<http://www.afghanpaper.com/info/tarikh/tarikh.htm>>, e.t. 15.05.2014.
- <<http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911addressstothenation.htm>>, e.t. 12.03.2015.
- <<http://www.haber3.com/afganistanda-secimlerin-galibi-esref-gani-ahmedzai-2910915h.htm>>, e.t. 09.04.2015.
- <<http://www.hurriyet.com.tr/index/ArsivNews.aspx?id=15381>>, e.t., 12.02.2015.
- <<http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25512335/>>, e.t. 09.04.2015.
- <<http://www.whitehouse.gov/administration/eop/nsc/>>, e.t. 21.02.2015.
- <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.htm>>, e.t. 13.01.2015.
- O'Connell E. M., "The Myth of Preemptive Self-Defence", <<http://www.asil.org/taskforce/oconnell.pdf>>
- The Daily Afghanistan, <http://dailyafghanistan.com/opinion_detail.php?post_id=127405>, e.t. 01.04.2015.
- White Paper of the Interagency Policy Group's Report on U.S. Policy toward Afghanistan and Pakistan.
- <<http://www.hurriyet.com.tr/index/ArsivNewasp.aspx?id=15381>>, e.t., 12.02.2015.
- <<http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25512335/>>, e.t. 09.04.2015.
- <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.htm>>, e.t. 13.01.2015.

Ö Z G E Ç M İ Ş

ADI ve SOYADI : Najibullah ATAİE
Doğum Tarihi ve Yeri : 14.12.1985. Jewzijan / AFGANİSTAN
Medeni Durumu: : Evli

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Büzmeyin Türkmen Türk Lisesi, Aşgaabat / TÜRKMENİSTAN,
 2004

Lisans Diploması : Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu
 Yönetimi Bölümü, Konya, 2009

Yüksek Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası
 İlişkiler Ana Bilim Dalı, Antalya, 2015

Tez Konusu : Afganistan'a Müdahale ve Yeni Devlet Düzeni

Yabancı Diller

- Türkçe (Çok İyi)
- İngilizce (iyi)
- Farsça (İyi)
- Türkmençe (Çok İyi)
- Özbekçe (Çok İyi)
- Rusça : (Orta)
- Peştunça(Başlangıç)

İş Denevimi

- 1) Jewzijan Valiliği Memuriyeti (2010-2012)
- 2) Jewzijan Vali Sekreteri (2012-2013)
- 3) Jewzijan Valisi Hukuk Danışmanlığı (2013-2015)

E-Posta : ataie7@hotmail.com